

Міністерство освіти і науки України
Ministry of Education, Science of Ukraine

Херсонський державний університет
Kherson State University

ПІВДЕННИЙ АРХІВ
SOUTH ARCHIVE

(філологічні науки)
(Philological Sciences)

Випуск — LXXXVII
Issue

Херсон — 2021
Kherson

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія КВ № 23955-13795ПР, зареєстровано 26.04.2019. Збірник наукових праць «Південний архів (філологічні науки)» є фаховим виданням категорії «Б» зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу МОН України № 409 від 17.03.2020 року (додаток № 1) Журнал включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща) Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету (протокол від 27.09.2021 р. № 3)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Ільїнська Ніна Іллівна – доктор філологічних наук, професор, Херсонський державний університет.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Штепенко Олександра Геннадіївна – доктор філологічних наук, доцент.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Висоцький Андрій Анатолійович – кандидат філологічних наук, Херсонський державний університет.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бокшань Галина Іванівна – кандидат філологічних наук, Херсонський державний аграрний університет.

Бондарева Олена Євгенівна – доктор філологічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка.

Вишницька Юлія Василівна – доктор філологічних наук, доцент, Інститут філології Київського університету імені Бориса Грінченка.

Заболотська Ольга Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор, Херсонський державний університет.

Зарва Вікторія Анатоліївна – доктор філологічних наук, професор, Бердянський державний педагогічний університет.

Кеба Олександр Володимирович – доктор філологічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Кузнецов Ілля Володимирович – доктор філологічних наук, доцент, Новосибірський державний театральний інститут (Новосибірськ, Росія).

Мазур Олена Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент, Херсонський національний технічний університет.

Набитович Ігор Йосипович – доктор філологічних наук, професор, Університет імені Марії Кюрі-Скłodовської (Люблін, Польща).

Омельчук Сергій Аркадійович – доктор педагогічних наук, доцент, Херсонський державний університет.

Помогайбо Юлія Олександрівна – кандидат філологічних наук, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова.

Ройтер Тільманн – доктор філологічних наук, Інститут славистики Альпен-Адрія університету (Клагенфурт, Австрія).

Офіційний сайт видання: <https://pa.journal.kspu.edu>

Південний архів (філологічні науки): Збірник наукових праць. Випуск LXXXVII. – Херсон: ХДУ, 2021. – 94 с.
© ХДУ, 2021

Certificate on state registration of printed mass medium, series KV № 23955-13795ПР, registered on 26.04.2019. Collection of Scientific Papers “South Archive (Philological Sciences)” is a professional publication in the category “B” on the specialization 035 “Philology” under the Order of the MES of Ukraine № 409 on 17.03.2020 (Appendix № 1) The journal is included in scientometric database Index Copernicus (the Republic of Poland) Approved by the Decision of Academic Council of Kherson State University (protocol № 3, 27.09.2021)

EDITOR DIRECTOR:

Ilinska Nina Illivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Kherson State University.

DEPUTY CHIEF EDITOR:

Shtepenko Oleksandra Hennadiivna – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor.

EXECUTIVE SECRETARY:

Vysotskyi Andrii Anatoliiovych – Candidate of Philological Sciences, Kherson State University.

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Bokshan Halyna Ivanivna – Candidate of Philological Sciences, Kherson State Agrarian University.

Bondareva Olena Yevhenivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Borys Grinchenko Kyiv University.

Vyshnytska Yuliia Vasyliivna – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University.

Zabolotska Olha Oleksandrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kherson State University.

Zarva Viktoriia Anatoliivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Berdyansk State Pedagogical University.

Keba Oleksandr Volodymyrovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University.

Kuznetsov Illia Volodymyrovych – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Novosibirsk State Theater Institute (Novosibirsk, Russia).

Mazur Olena Viktorivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Kherson National Technical University.

Nabytovych Ihor Yosypovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Maria Curie-Skłodowska University (Lublin, Poland).

Omelchuk Serhii Arkadiiovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kherson State University.

Pomohaibo Yuliia Oleksandrivna – Candidate of Philological Sciences, Odesa I.I. Mechnikov National University.

Reuther Tilmann – Doctor of Philological Sciences, Institute of Slavonic Studies of the Alpen-Adria University Klagenfurt (Republic of Austria).

Official website of edition: <https://pa.journal.kspu.edu>

South Archive (Philological Sciences): Collected papers. Issue LXXXVII. – Kherson: Kherson State University, 2021. – 94 p.
© KSU, 2021

ЗМІСТ

1. УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Борисенко Н. М. ЖАНР ЩОДЕННИКА У ТВОРЧОСТІ МАРІЇ МАТІОС: ТИПОЛОГІЯ І ПОЕТИКА.....	6
Сльнікова Н. І. ТРОЛІНГ В УКРАЇНСЬКОМОВНИХ МЕДІА: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	16
Малиновський А. Т. ПОЕТИКА ІСТОРІЇ: ФОРМИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ, ІМАГОЛОГІЧНІ ПРОЄКЦІЇ, ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА (ПОВІСТЬ Є. ГРЕБІНКИ «НЕЖИНСКИЙ ПОЛКОВНИК ЗОЛОТАРЕНКО»)	21
Немченко І. В. ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНІМАЛІСТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ В ПОЕЗІЇ ІВАНА ЗЛАТОКУДРА	27
Ткаченко Н. В. ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ АНТРОПОНІМІВ ЗБІРКИ М. БІЛОКОПИТОВА «А ВІЧНИЙ ЧАС НЕПОСПІХОМ ТЕЧЕ...».....	35

2. РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Diachuk N. V., Biliuk I. L. BASIC TECHNIQUES OF PORTRAYING IN FICTION (A CASE STUDY OF J. STEINBECK “OF MICE AND MEN”)	42
Заболотська О. О. ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ УЯВНОГО СВІТУ У ЖАНРІ ФЕНТЕЗИ	46
<i>Статтю відкликано згідно з наказом Херсонського державного університету від 03 листопада 2021 року № 1141-Д «Про затвердження рішення комісії з питань академічної доброчесності від 02.11.2021», як таку, в якій виявлено академічний плагіат</i>	
Udovichenko H. M., Horobei A. M., Holovata V. V. STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES AND SPECIFICS OF THE REDUPLICATES’ FUNCTIONING IN MODERN ENGLISH	53
Хавкіна О. М. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ СЕМАНТИКОЮ ВІОЛЕНТНОСТІ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	60

3. ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Мащенко О. А. РОМАНИ ЛІ ЯН ПХОУ ТА ДЖ. С. ВОНГ: ІМІТАЦІЯ ТРАДИЦІЇ VS СТВОРЕННЯ НОВОЇ.....	66
---	----

4. ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Ситняк Р. М. КОНФЛІКТ СИНХРОНІЇ І ДІАХРОНІЇ У ДОСЛІДЖЕННЯХ З ЛЕКСИЧНОЇ СЕМАНТИКИ (ЛІНГВОІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ).....	72
---	----

5. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Ахмедова Е. Д. ЗАМІНА КОГНІТИВНИХ МОДЕЛЕЙ АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ПОРІВНЯНЬ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ	78
Солюк М. М. ГЕРТА МЮЛЛЕР «ГОЙДАЛКА ДИХАННЯ»: ПЕРЕКЛАД КАТЕГОРІЇ ОЗНАЧЕНОСТІ / НЕОЗНАЧЕНОСТІ	85

РЕЦЕНЗІЇ

Силантьєва В. І. СИНЕРГЕТИКА В ЛІТЕРАТУРІ, ЩО ВІДОБРАЖАЄ ХАОС І ПОШУКИ НОВОГО КОСМОСУ: про книгу Н. В. Абабіної «Література і синергетика» (Одеса : Фенікс, 2021. 152 с.).....	92
--	----

CONTENTS

1. UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Borysenko N. M. THE DIARY GENRE IN THE WORKS OF MARIA MATIOS: TYPOLOGY AND POETICS	6
Yelnikova N. I. TROLLING IN UKRAINIAN-LANGUAGE MEDIA: LINGUISTIC ASPECT	16
Malynovsky A. T. POETICS OF HISTORY: FORMS OF REPRESENTATION, IMAGOLOGICAL PROJECTIONS, GENRE SPECIFICS (E. HREBINKA'S STORY “COLONEL ZOLOTARENKO OF NIZHYN”).....	21
Nemchenko I. V. TO PROBLEM OF EXAMINING ANIMALISTIC SYMBOLISM IN THE POETRY OF IVAN ZLATOKUDR	27
Tkachenko N. V. FUNCTIONS OF ANTHROPONYMS IN THE COLLECTION OF MYKOLA BILOKOPYTOV «AND ETERNAL TIME PASSES SLOWLY...».....	35

2. ROMANCE, GERMANIC AND OTHER LANGUAGES

Diachuk N. V., Biliuk I. L. BASIC TECHNIQUES OF PORTRAYING IN FICTION (A CASE STUDY OF J. STEINBECK “OF MICE AND MEN”)	42
Zabolotska O. O. MEANS OF IMAGINARY WORLD FORMATION IN FANTASY TEXTS..... <i>Based on the Order of Kherson State University as of November 3, 2021, No. 1141-Д “On the Approval of the Decision of the Integrity Commission as of 02.11.2021, the article was retracted because of academic plagiarism</i>	46
Udovichenko H. M., Horobei A. M., Holovata V. V. STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES AND SPECIFICS OF THE REDUPLICATES' FUNCTIONING IN MODERN ENGLISH.....	53
Khavkina O. M. IDIOMS WITH THE SEMANTICS OF VIOLENCE IN THE MODERN ENGLISH LANGUAGE	60

3. COMPARATIVE LITERATURE

Mashchenko O. A. THE WRITINGS OF LEE YAN PHOU AND JADE SNOW WONG: TRADITION IMITATION VS. SHAPING THE NEW TRADITION.....	66
---	----

4. GENERAL LINGUISTICS

Sytaniak R. M. CONFLICT OF SYNCHRONY AND DIACHRONY IN RESEARCH ON LEXICAL SEMANTICS (LINGVO-HISTORIOGRAPHIC ASPECT).....	72
---	----

5. TRANSLATION STUDIES

Akhmedova E. D. REPLACEMENT OF ENGLISH FICTION SIMILE MAPPINGS IN UKRAINIAN TRANSLATIONS.....	78
Soliuk M. M. HERTA MULLER “BREATHING SWING”: TRANSLATION OF THE CATEGORY OF DEFINITENESS / INDEFINITENESS.....	85

REVIEWS

Silantieva V. I. SYNERGETICS IN LITERATURE REFLECTING CHAOS AND SEARCH OF THE NEW SPACE: about N. V. Ababina's book “Literature and Synergetics” (Odessa: Phoenix, 2021. 152 p.).....	92
---	----

1. Українська мова та література

1. Ukrainian language and literature

ЖАНР ЩОДЕННИКА У ТВОРЧОСТІ МАРІЇ МАТІОС: ТИПОЛОГІЯ І ПОЕТИКА

Борисенко Наталія Миколаївна,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Одеської національної музичної академії
імені А.В. Нежданової
natalja.borisenko@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0351-2779*

Мета. Метою публікації є системні спостереження щодо мистецького засвоєння жанрових ознак діаристики в творах Марії Матіос «Щоденник страченої», «Приватний щоденник. ...Майдан. Війна...», спрямовані на спеціальне вивчення варіативності взаємодії документального та художнього типів письма, домінування того чи того з них і, відповідно, виформування оригінальних поетик оповідних систем.

Методи. З цією метою використано естетичний та історико-порівняльний методи дослідження.

Результати. У статті вперше цілісно досліджено щоденниковий сегмент доробку сучасної української письменниці, лауреатки Національної премії України імені Т.Г. Шевченка Марії Матіос.

Висновки. Унаслідок аналізу текстів дійшли висновку, що жанровими ознаками щоденника є побудова тексту як низки нотаток, котрі датовано фіксують події із життя «Я»-наратора, як і їхня хронікальність, дискретність, змістова і формальна різноплановість, концептуальна незапрограмованість, суб'єктивізованість тощо. Водночас художнє ядро творів – гострі конфлікти соціально-психологічного й громадянсько-політичного типу, які моделюють сюжетуку, розбудовують систему персонажів, більшою або меншою мірою естетизують текст.

«Щоденник страченої» – це художньо-епічний твір, створений за взірцем белетризованого жіночого діарія; власне роман, у якому щоденник – і художній образ, і архітектонічний принцип, і композиційно-стильовий прийом, котрий у мемуарно-рецептивному ключі організовує розгортання теми (самопізнання й особистісне становлення жінки через щоденникове письмо-читання). Твір має виразний мелодраматичний характер, акцентує приватну історію на сірому фоні загального буття, через есеїстичну мозаїку думок і станів утверджує владу свідомості жінки над її підсвідомим.

«Приватний щоденник. ...Майдан. Війна...» – це типовий літературний щоденник, власне діаріуш, який засвідчує діяльну присутність його авторки – письменниці, політика, культурно-громадської діячки, жінки (доньки, сестри, дружини, матері, бабусі, колеги, подруги), людини – Марії Матіос у буремному сьогоденні України. Із формального погляду це різновид документально-художнього метажанру – роман-хроніка, який фіксує події Революції Гідності й початку російсько-української війни від 30.11.2013 р. до 05.07.2015 р. крізь призму особистого сприйняття й безпосередньої причетності до них нараторки. У творі потужне проблемно-реалістичне тло, виразна есеїстична та репортажна оповідальність; водночас його естетичність забезпечують художнє мовлення, прийоми композиції, поетичність описів тощо.

Розвиток жанру щоденника у творчості М. Матіос є одним із чинників, що відображають її письменницьку еволюцію.

Ключові слова: документалістика, мемуаристика, роман початку XXI ст., есеїстика, метажанр.

THE DIARY GENRE IN THE WORKS OF MARIA MATIOS: TYPOLOGY AND POETICS

Borysenko Natalia Mykolayivna,
*Candidate of Sciences in Philology,
Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages
Odessa A.V. Nezhdanova National Music Academy
natalja.borisenko@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0351-2779*

Purpose. The purpose of the publication is a systematic observation of the artistic assimilation of genre features of diaristics in works Maria Matios “Diary of the Executed”, “Private Diary. ... Maidan. War...”, aimed at a special study of the variability of the interaction of documentary and artistic types of writing, the dominance of one or another of them and, accordingly, the formation of original poetics of narrative systems.

Methods. For this purpose, aesthetic and historical-comparative research methods are used.

Results. In the article for the first time the diary segment of the work of the modern Ukrainian writer, laureate of the Taras Shevchenko National Prize of Ukraine Maria Matios is thoroughly investigated.

Conclusions. As a result of the analysis of the texts, it was concluded that the genre features of the diary are the construction of the text as a series of notes that date events from the life of the “I”-narrator, as well as their chronicity, discreteness, contents and formal diversity, conceptual unprogrammability, subjectivity, etc. At the same time the artistic core of the works is acute conflicts of socio-psychological and civic and political type which model a plot, build a system of characters and gives the text more or less aesthetics.

“The Diary of the Executed” is an artistic and epic work created on the model of fictionalized female diary; actually a novel in which the diary is both an artistic image, and an architectural principle, and a compositional and stylistic technique, which in a memoir-receptive way organizes disclosure of the topic (self-knowledge and self-formation of a woman’s personality through diary writing-reading). The work has a distinct melodramatic character, emphasizes private story on a gray background of general existence and through an essayistic mosaic of thoughts and states asserts the power of a woman’s consciousness over her subconscious.

“The Private Diary. ...Maidan. The War...” is a typical literary diary, actually a diariush which testifies to the active presence of its author – writer, politician, cultural and public figure, woman (daughter, sister, wife, mother, grandmother, colleague and friend), person – Maria Matios in stormy present of Ukraine. From a formal point of view it is a kind of documentary-artistic meta-genre – a novel-chronicle which fixes the events from 30 November 2013 to 5 July 2015 through the prism of personal perception and direct involvement of the narrator in them. The work has a powerful problematic and realistic background, expressive essayistic and reporting narrative; at the same time its aesthetics provides the artistry of speech, techniques of composition, poetic descriptions, etc.

The development of the genre of diary in the creativity of M. Matios reflects her literary evolution.

Key words: nonfiction, memoiristics, novel of the beginning of the 21st century, eseyistycs, meta-genre.

Вступ. Постановка проблеми. Слово «щоденник» в українській мові вживається з кількома значеннями, це: «1. Щоденні записи індивідуального характеру про події, факти, враження від чогось тощо; зошит для таких записів. <...> 2. Щоденні записи наукових спостережень під час експедицій, досліджень і т. ін.; записи подій, перебігу подорожі, роботи і т. ін. <...> // Книжка для щоденних службових записів. 3. Учнівський зошит для щоденних записів про задані уроки, одержані оцінки на уроках, зауважень учителів. <...> 4. заст., розм. Щоденне періодичне видання, щоденна газета. <...>» (Словник української мови, 1980: 602). Як правило, він виконує приватно-побутову чи виробничу функцію, документуючи фрагмент життя особи або ж процес діяльності об'єднаної певною метою чи ситуацією групи, колективу. Водночас науковці (С. Ігнат'єва, Ю. Ковалів та ін.) слушно й умотивовано рекомендують розрізняти такі традиційні щоденники й щоденники літературні, що створені непересічною особистістю (часто майстром слова), щедро насичені важливою суспільною (аксіологічною, громадянською, культурною, моральною, національною, політичною, філософською тощо) проблематикою, нерідко охудожнені, естетично значущі.

«Щоденник, – читаємо в «Літературознавчій енциклопедії» (2007), – нотатки певного автора про події з життя, що викликали в нього сильне враження, спонукали до їх фіксування, переважно датовані, викладені від першої особи у хронологічній послідовності. Щоденником називають і мемуарно-біографічний, літературно-побутовий жанр, твори якого спрямовані на відображення побаченої, почутої, внутрішньопережитої події, яка щойно сталася. Відомі три його різновиди: документальний (традиційний), літературний та белетризований (вигаданий). Щоденник має реальний, есеїстичний та художній аспекти, що перетинаються в розімкнутій структурі цілісного твору, виповненого роздумами автора про різні події, спогадами, характеристиками сучасників тощо і його оцінками зображуваних явищ. Щоденник пишеться для себе і не завжди розрахований на публічне сприймання, у ньому нотуються переважно події особистого життя, здебільшого у монологічній формі, хоча вона може бути й внутрішньо діалогічною (полеміка із собою, з уявним опонентом тощо)» (Літературознавча енциклопедія, т. 2, 2007: 592–593).

Різновидом щоденника вважають **діаріуш** – «нотатки, зроблені певною особою про факти свого життя у відповідному соціальному й національному контексті, своєрідний психологічний портрет автора, свідчення його ментальності, інтелекту та смаку. <...> Елементи діаріуша використовувалися як художній прийом, зокрема в період сентименталізму та романтизму» (Літературознавча енциклопедія, т. 1, 2007: 289). Дослідниця С. Ігнат'єва – фахівець із лінгвогенетики – послідовно вживає номен «діаріуш» на позначення «письменницького літературного жанру щоденникового дискурсу», трактує його як «глибоко особистісний» «повноцінний художній твір», котрий може відображати «власне життя автора на тлі суспільних та історичних подій» або ж і не містити автобіографізму (Ігнат'єва, 2018: 38–41).

Жанр літературного щоденника доволі поширений в українському письменстві, зокрема новітнього періоду (творчість О. Винниченка, О. Вишні, О. Гончара, О. Довженка, М. Драй-Хмари, С. Єфремова, Р. Іванчука, М. Куліша, П. Любченка, В. Малика, К. Москальця, П. Осадчука, У. Самчука, В. Симоненка, В. Стуса, Л. Танюка, П. Тичини, Гр. Тютюнника, С. Чикаленка та інших); особливої актуалізації і стилістичного розгалуження він набуває на зламі ХХ–ХХІ ст., а виняткового піднесення – у наші дні. У цьому жанрі спробувала своє перо й відома сучасна письменниця, лауреатка Національної премії України імені Тараса Шевченка Марія Матіос, запропонувавши читачам уже два свої епічні тексти – «Щоденник страченої» (2005, перевиданий 2011) (Матіос, 2005), «Приватний щоденник. ...Майдан. Війна...» (Матіос, 2015), засновані на діаріюму дискурсі, але принципово відмінні за естетичною природою. Поява цих творів – значуща подія в національній культурі та словесності, своєрідний маркер примітних тенденцій їхнього поступу на новому історичному етапі, як і розвитку стилю, таланту, мистецької робітні самої видатної авторки. А проте цілісного погляду на них літературознавці поки що не виробили, більше того, другий із названих творів, актуальний, жанрово вивірений, цікавий у різних аспектах, не тільки, на наш погляд, не отримав належної фахової оцінки, але й достатнього презентаційного висвітлення. Тому на часі розвідка, яка заповнить ці дослідницькі прогалини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Жанр щоденника пройшов чималий шлях до свого виокремлення й усамостійнення у світовому та вітчизняному письменстві, поступово долаючи власний прикладний сенс, нішу мемуаристики, із якою його настійно асоціювали, вимір суто документального (автодокументального) письма, і, не втративши жодного з указаних значень, опанував ще і сферу літературності – став моделлю літературно-художнього твору з оригінальними естетичними установками.

Ще 2005 р. українська дослідниця письменницьких діаріушів К. Танчин справедливо акцентувала на недостатній науковій розробленості цієї проблеми: «Щоденник на сьогодні є, мабуть, найменш вивченим жанром документальної прози, одною з тих ділянок в українському літературознавстві, якої практично не торкалося перо дослідника літератури...» (Танчин, 2005: 3). Водночас теоретик літератури прогнозувала сприятливе майбутнє цьому пошуковому напрямку, адже саме поверталися з тоталітарного забуття неперевірені взірці жанру, традиція їх писання-творення й надалі підтримувалися у суспільстві, усякчасно виходячи за сферу приватного життя

особи – стаючи формою самовираження діариста. Якраз К. Танчин однією з перших зробила цінні спостереження стосовно літературного щоденникарства:

1) окреслила цей феномен як самодостатній жанр нефікційного письма (поряд із мемуарами, епістолярієм, записниками, нотатками тощо), цілісну структуру зі стійкими канонами: позаконцепційною суб’єктивністю, одним часовим планом зображення, «незалежною» суб’єктивністю, плинністю концептуальності (Танчин, 2005: 4–7);

2) указала на домінування причини появи над задумом у генезі щоденникового дискурсу, поступове конструювання його з окремих нотаток, фрагментів, котрі набувають хронологічно-нарративної тяглості й укладаються в ціле (Танчин, 2005: 8–9);

3) вирізняла основні авторські інтенції діаристів, як-от: а) фіксація подій і свідчення очевидця; б) сповідь, аналіз особистісного досвіду; в) самоувічнення, подеколи й самопізнання; г) нарцисичне самоспоглядання й самозамилювання; г) психічна самотерапія; д) реалізація діалогічної функції, позначена більш або менш виразною установкою на подальше оприлюднення тексту, імпліцитним образом читача в ньому; е) реалізація себе як письменника (коли неможливо творити в інших жанрах), як діяча (із масштабністю мислення, оцінками, пошуками рішень тощо) (Танчин, 2005: 9–12);

4) примітила, що діарійна сповідальність часто ґрунтується на стражданні й жазі покаяння, усвідомленому безсиллі мовця й намірові його подолати через Слово (аж до трансформації «сповіді» у «проповідь»), розібратися зі своїм життям, розставити всі акценти на власний розсуд: «У кожного свої причини для написання історії, але спільним для всіх є проблема: не випасти з історії в час, коли вона здається хаотичною і невпорядкованою. І тоді людина береться впорядковувати зовнішній світ і своє внутрішнє життя, пишучи історію, намагається пояснити й виправдати події, щоб знайти своє місце в тій системі, яка називається життям» (Танчин, 2005: 12–13);

5) наголосила на естетичному потенціалі літературного щоденника, себто його можливості духовно-емоційно впливати на читача (нести переживання, замилювання, захоплення та ін.), що досягається завдяки відбору й організації інформації, майстерності компонування, розповідання, описування, характерові узагальнення, енергетичній стислості запису-уривка, правдивості, щирості, простоті зображення, достатньому простору для гри рецепієнтської уяви й діалогу у зв’язку з недовомленістю та фрагментарністю висловлювання, вишуканості мови тощо; можливості денника відтінювати «художній код усієї творчості письменника» (Танчин, 2005: 14–17).

Ці напрацювання стали вихідними положеннями для нашої студії.

У подальшому проблему письменницького (літературного) щоденника глибоко й ретельно вивчали численні вітчизняні дослідники комунікативних дискурсів – літературознавці І. Барабукова, М. Варикаша, Н. Видашенко, О. Галич, П. Жилієвська, С. Заварзіна, А. Ільків, М. Коцюбинська, О. Максименко, Н. Момот, П. Сорока, Н. Стахнюк, Т. Радзівська, О. Рарицький, Т. Черкашина, Т. Швець та ін., мовознавці Л. Дейна, І. Дьяченко, С. Єрмоленко, С. Ігнатєва, Ж. Колоїз, Т. Космеда, І. Сирко, М. Степаненко та ін. Їхні розробки становили методологічну базу цієї статті, хоч і представляють різні дослідницькі практики.

Умасштабненню нашого наукового погляду на «Щоденник страченої», який після видання й перевидання мав помітний літературознавчий резонанс, послугували статті, що торкаються антропологічно-екзистенціальної (О. Вірич, І. Насмінчук), гендерно-фемінної (Н. Косинська, Т. Тебешевська), поетикальної та мовленнєво-стилістичної (Д. Безносенко й О. Пуніна, Л. Волошук, Ж. Колоїз, О. Кульбабська, В. Пупій, Т. Тебешевська), психоаналітичної (О. Горобець) проблематики твору. Особливу увагу привернули рецензії й наукові публікації, котрі оригінально інтерпретують діарійний конструкт його жанру: 1) іронічно простежують у тексті ознаки *психологічного трилера* з кримінальною фабулою (гендерною змагальністю) й (щоденниковою) інтроспекцією жіночого «Я», схильного до мазохізму (Родик, 2006); 2) аргументовано добачають в епічному полотні *імітацію щоденника* з метою душевного «оголення» героїні, інтимізації, камерності зображення задля психологічного спостереження, декларованого підзаголовком твору (Максименко, 2013), або як як «гру в пізнання та спокуту, вдало режисовану досвідченим майстром» (Улюра, 2005); 3) переконливо говорять про створення письменницею фікційного тексту з *кодовим образом щоденника героїні* (віддзеркалення М. Матіос європейського дискурсу жіночого письма про Себе – жінки-hoto scribens, зокрема «Зломленої» С. де Бовуар тощо), вибраного нею як «модус роботи письма», спрямованої на дослідження природи власного страждання й життєвого самовиповнення (Павленко, 2014); кваліфікують «Щоденник страченої» як *епощоденник / історію-щоденник / художню варіацію щоденника* – у системі інших постмодерних варіацій традиційного щоденника (культурологічного й філософського щоденника, щоденника іронічної прози, щоденника-містифікації тощо) (Рарицький, 2016: 57). Кожна із зазначених позицій спонукає до наукового діалогу, дискусії.

У «Приватному щоденнику...», автокоментуючи власну творчість і її суспільну рецепцію, М. Матіос зауважує: «Про цю мою книжку (роман «Черевички Божої Матері». – Н. Б.) в Україні писати БОЯТЬСЯ дотепер» (Матіос, 2015: 295). Очевидно, подібно складається й доля її другого тексту-діарію – про трагедії сьогочасні, які жорстко спопелили майданний пафос українців у наші дні, але ніколи не здолають віковичного волелюбного духу нації. Лише окремі критики й науковці (Л. Баранська, Н. Герасименко, І. Кудрик, Я. Кулінська, ін.), здебільш оглядово, у ширшому контексті, беруться розкрити читачеві зміст цього твору, увиразнити його жанрово-стильові та стилістичні характеристики. Однак і ці перші дослідницькі спроби надзвичайно важливі, адже поступово наближають нас до цілісного осмислення цього потужного письменницького феномена, хоч на сьогодні в них і дуже контрверсійно, приміром, мовиться про жанровий вимір «Приватного щоденника...»: це *взірець «майданної воєнної прози»* – чи то «книжка-хронологія», чи «роман» історичного жанру у формі щоденника, чи якимось поки що не ідентифіковане в генологічному плані «видання» (Герасименко, 2018: 24–25); *документальна «хроніка»* (Баранська, 2016: 316)

або ж прозовий твір реалістичного щоденникового дискурсу (Баранська, 2016); *еклектичний жанр сучасного щоденника*, найзатребуваніший новітньою «воєнною літературою» (Кулінська, 2020: 30) тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Отже, пересвідчуємося, що й за умов ретельного наукового опрацювання українського щоденникового дискурсу бракує стратегій для чіткої кваліфікації діарійних новинок вітчизняного літературного процесу, що, певно, яскраво характеризує складний зв'язок дослідництва й мистецтва слова, їхній взаємовплив і стимул для поступу. Яскравим прикладом оновлення й жанрового розвитку, навіть письменницького переосмислення щоденникового дискурсу є творчий доробок М. Матіос, котрий, попри значну увагу вчених до її текстів, ще не був об'єктом цілісного спеціального вивчення у зазначеному тематично-жанровому аспекті.

Метою нашої статті є вирішення щоденникового сегменту літературної творчості М. Матіос і детальний аналіз його в аспекті жанрової поетики, типології, генологічного розвитку, осмислення місця й ролі такої змістоформи в мистецькій роботні авторки.

Основні **методи дослідження** – естетичний, спрямований на системний аналіз текстів в єдності змісту і форми, та історико-порівняльний, що дає можливість увиразнити щоденникове начало в художньому та документальному зразках творів, як і структурно-нараторологічні особливості.

Розділ 1. Щоденниковий сегмент у контексті мегадискурсу творчості М. Матіос

За влучним спостереженням дослідниці сакрального мовомислення М. Матіос Л. Баранської, є всі підстави говорити, що кожен твір письменниці «постає не сам по собі, а як фрагмент специфічного і вже впізнаного цілісного історико-філософського мегадискурсу, де кожен елемент репрезентує органічно завершену й водночас відкрити художню систему» (Баранська, 2016: 66). Цю думку підтверджує як обсервація цікавого для вченої-лінгвістки світу *sacrum* у текстах мисткині (безумовно, і їхньої тематики, проблематики, ідейного змісту, деталей внутрішньої та зовнішньої форми тощо), так і осмислення важливого для нас питання жанрології. Детермінанта, яку повсякчас актуалізує творча свідомість літераторки і приміряє до неї весь креативний функціонал, – це *майбутній архів* із глибокими наративами, потужною історією, вивіренним словом, про який так мовиться в «Приватному щоденнику...»: «...знаю, що не маю права постаріти, поки не напишу той твір, який «мучить» мене добрий десяток літ. Усією своєю попередньою творчістю я тільки підбираюся до найголовнішої своєї книжки» (Матіос, 2015: 306).

Довготривала праця М. Матіос увінчалася 2019 р. виходом у світ поважного фоліанта «Букова земля» (Матіос, 2019) – «роману-панорами завдовжки у 225 років» – про несповідані дороги людських сердець і доль під високим небом Господнім, прокреслені чи переплетені на терені Буковини. У цьому зрілому й розлогому епічному полотні авторка максимально втілила те, що визначила для себе за найбільш ціннісне у творчості й не раз акцентувала у своїх інших книгах на початку роботи над «Буковою землею», як-от у «Вирваних сторінках з автобіографії» (2010, 2011): «Мені цікаві битви людини за іншу людину, за себе, за свою віру чи любов, за серце, за честь – за своє: землю, вітчизну, родину. <...> Я вдвлятимусь у пільму історії доти, поки не відчую, що запаси моїх знань і допитливості вичерпані і що більше не чую відлуння з того боку, де мій читач. Більшість українців не знає правди про багато періодів життя своєї країни. Але моя цікавість до історичних тем жодним чином не пов'язана з якимись родинними подіями. <...> Проте <...> відсутність особистого болю не може стати «шлабгаумом» для відтворення невивисаного і непрочитаного *історичного* болю твоєї країни» (Матіос, 2011: 356–358). У «Буковій землі» питання причетності/непричетності людини до історії прописане дуже виразно, зокрема зацентований трагічний перебіг Революції Гідності й початок нової російсько-української війни. На цьому зламі народного буття ще більш гостро лунають її слова про те, що «всі коди сучасного і майбутнього «зашифровані» в минулому. І якщо ми не здатні розкодувати послання з минулого – ми не є спроможні *продувати продуктивне* майбутнє із теперішнього дня», адже: «Теперішнє – це я і те, що мене турбує, на які алюзії наштовхує, до яких думок чи дій спонукає. Іншого сучасного нема» (Матіос, 2011: 8).

Отже, на певному етапі свого письменства (на початку XXI ст.) М. Матіос історичне повісткування ставить у центр власної творчості, «імена, події і дати» трактує як маркери ЖИТТЯ (Матіос, 2011: 3), практично кожному із власних нових книг формує як пазл до подальшої масштабної хроніки, у якій злотовані минуле, теперішнє й майбутнє утверджуватимуть українську людину, націю, народ. Минуле, так або так репрезентоване, стає обов'язковим аксіологічним образом у її творах, далеко не романтичним, не суто реалістичним, а екзистенціальним, філософським, з онтологічною та гносеологічною формами утвердження того чи того актанта (людини, нації, народу тощо) у соціальному вимірі, світі – утвердження через тут-і-тепер буття (повсякденне/піднесене тощо) й пізнання (себе/інших, первнів людськості тощо). Документувати буття, творити літопис, писати(називати)-пізнавати, читати(розуміти)-пізнавати – так літераторка текстуалізує пережите і спонукає своїх читачів духовно перероджуватися під впливом книги.

Розділ 2. «Щоденник страченої» і «Приватний щоденник...»: спільне та відмінне

Очевидно, що на шляху до втілення свого письменницького надзавдання М. Матіос повсякчасно дбає про свій «вишкіл» як автора: опановує техніку нефікційної нарації, осягає феномен документалістики у системі генологічних форм, досліджує творчі можливості того чи того жанру письма тощо. Її рух до нового мистецького самоздійснення поступальний; етапи його переростають в окремі, завершені, вартісні тексти, які «апробують» певний формат nonfiction, передусім близький до історичної теми мемуарний дискурс – власне мемуари, автобіографістику, діаристику, епістолярій тощо (див. Галич, 2001; Коцюбинська, 2008; Рарицький, 2016; Черкашина, 2014). Це модерні виміри її поетики й генології (а може, і новітнього вітчизняного письменства пост-постмодерного гатунку).

Щоденниковий сегмент історико-філософського мегадискурсу творчості М. Матіос, на наш погляд, цілком природний для майстрині пера, адже постає зі словесної вивірності, ліризму та сповідальності її поезії, уважності до деталей, артистичної оповідності прози. Звідси поєднання історизму (правдивості, документальності («історії») та інтимності, котра підноситься над художньою грою, у текстах-діаріях авторки. Водночас відмінності між ними дають цінні свідчення про характер і напрям опрацювання письменницею щоденникового жанру, мистецьку ідею, яка надихала на створення того чи того твору, інтенцію, що втілює кожен із них.

«Щоденник страченої» та «Приватний щоденник. ...Майдан. Війна...», містячи в назві свою жанрову кваліфікацію, не ошукують цим читачів.

По-перше, значна або переважна частина їхнього тексту – датовані (чітко, із нотуванням числа, місяця, року, подеколи й часу або часового відтинку; неточно, зокрема, без зазначення року, напр., 200.; з указівкою лише на день тижня, місяць чи пору року; описово: наступного дня, через тиждень/місяць після..., пізніше) записи, у яких головна героїня-розповідачка фіксує – більш або менш щільно, календарно – примітні епізоди (вчинки, думки, настрої, події, ситуації) зі свого приватного життя або із суспільного сьогодення, до яких має прямий стосунок, інтерес, діяльну причетність.

По-друге, ланцюг епізодів розбудований хронікально, за поодинокими, але оговореними в тексті часовими зміщеннями (наприклад, героїня «Щоденника страченої» хаотично гортає щоденник і «вириває»-прочитує з нього окремі витяги з різних періодів свого життя); дискретно (є проміжки між датами записів, діє принцип монтажу); нотатки зроблені, як правило, зразу чи невдовзі після події (у «Приватному щоденнику...» – оприлюднені через «Фейсбук», інколи – як «звіт» за кілька днів або кілька записів того ж дня). Водночас перечитування героїнею свого старого, багаторічного щоденника-«талмуду», формування твору-щоденника на основі вже дещо відсунутих у часі мережевих постів авторки надають обом текстам мемуарності, супроводжують занотовані в них факти реципієнтським знанням їхнього розвитку, а отже, формують довкола них приватний психологічний або приватний громадянський дискурс.

По-третє, фрагменти-записи різні за обсягом – від кількох рядків до кількох сторінок; відносно різні й за змістом, хоч і об'єднані постаттю наратора й загальною темою твору: 1) інтимне життя жінки з акцентом на «любобному фронті» (родина, дитинство, переживання, хворобливі стани, доросле життя, побут, робота, чоловіки («гвалтівники», коханці, коханій), самооцінка, оцінка інших, роздуми тощо – у «Щоденнику страченої»); 2) соціально й духовне життя жінки на фронті революції та війни (протистояння тоталітарному режиму, порятунок людей у кривавих сутичках на Майдані, допомога пораненим і ув'язненим, розмови-роз'яснення з «опонентами», листове спілкування з багатьма людьми, вирішування конкретних справ, законодавчо-політична діяльність, підтримка й материнська опіка воїнів, турбота про лікування скалічених війною захисників України, інспекція «буття на передку», волонтерство, родина, друзі, творчість, думки, почуття – у «Приватному щоденнику...»); вони виразно суб'єктивовані, мають есеїстичне розгортання, формують текстову мозаїку, що складається в лінійну цілісність із численними змістовими розгалуженнями.

По-четверте, ясно прописано спонуку до початку ведення діарію героїнею – без претензій на його практичне значення чи зумовленість формозмісту, однак як можливості «вглиблюватися» в плін життя: це романтичність і цікавість до своєї «жіночої ідентичності» 17-річної дівчини (художнього персонажа), яка стоїть на порозі дорослого життя («Щоденник страченої»); це громадянська свідомість, людяність, честь, які зобов'язують 50-річну жінку – реальну особу, письменницю й політика М. Матіос – діяти, налагоджувати зв'язки з людьми й разом боротися, утверджувати віру в перемогу, у подолання проблем, ставати прикладом для інших на трагічному зламі української історії початку XXI ст. («Приватний щоденник...»). Слід зауважити, що протагоністка першого твору робить чітку установку на ведення щоденника («Жіночого літопису»), звісно ж, не відаючи, куди він її приведе, але очікуючи яскравих і незабутніх записів; натомість нараторка другого твору продукує щоденник без попереднього задуму, мимохідь – ним стають її регулярні дописи у соціальній мережі: звернення, звіти, повідомлення тощо, які документують душевний стан і громадянську активність жінки на тій або тій ділянці всенародного болю та опору. Фактично це онлайн-щоденник (див. Барбукова, 2012), який набуває свого жанрового становлення вже в час «олітературення», власне письменницького осмислення.

По-п'яте, це справді щоденні сповіді, вдумливі спостереження, глибокі вникання в дійсність, яка раниць/убиває, засновані на стражданні, відчутті невлаштованості життя окремої людини і суспільства (світу) загалом, та все ж із шлейфом надії, оптимізму, віри героїнь у себе, у ближніх, у вічні цінності.

Обидва твори задумані так, що поряд із жанровим означенням у заголовку одразу маркується і їхній конфліктологічний код. Це зіткнення, протистояння, насильство, біль, поразка, перемога тощо, поймає авторкою як «війна». Змагання двох людей, власне, «дурних сердець» закоханих, лежить в основі «Щоденника страченої»; протистояння – нерівновелике у силовому плані, тому героїчно-трагічне – людського серця і знедушевленого монстра тоталітарної системи/держави – рушій сюжету «Приватного щоденника...». Зафіксувати «Я»-персонажами творів себе за тих або тих обставин надзвичайно важливо: це означає включити реєстри пам'яті, а отже, відБУ-ТИся, проЖИТИ, отримати безцінний шанс на майбутнє, що тільки перед очима смерті сповна осягаєш. Щоденникову генологію й антагоністичний конфлікт авторка трансформує в епічну фабулу, белетризує – у першому творі; розвиває у системі художньо-документального метажанру, «естетизуючи» загальний композиційний план твору, описові елементи архітекtonіки, художнє мовлення, – у другому.

«Щоденник страченої», на перший погляд, – взірць масової жіночої прози, активно культивованої в Україні на початку XXI ст. Емоційно-почуттєва сфера, побут, тілесність, чоловік/коханець, діти (народжені чи ні), хаос

і стихія душі героїні, схильної до ословлення внутрішнього світу (із жагою поговорити, виговоритися), образ дому-«гнізда» (прийнятий або відхилений нею), драма приватного життя як зав'язка дії; речовізм, натуралізм, неприкрашена мова, котрі поглиблюють реалістичність зображення, – ось координати численних псевдо-екзистенціальних історій, у котрих і близько не йдеться про філософію буття-виживання, а радше сконстатовані й сентиментально проінтерпретовані численні проблеми повсякдення, моралі, характеру, взаємин людини, здебільше зартикульовані жінкою (т. зв. «другою статтю», за С. де Бовуар).

Образ щоденника – інтимного повірника, секретного незрадливого друга, мовчазного, несуперечливого, терплячого слухача, єдиного всевідаючого знавця душі, обставин життя його авторки, а тому надійного джерела правдиво-щемливої оповіді про неї – доволі часто фігурує в подібних творах, відіграючи роль своєрідного компресора змісту: завдяки таким його ознакам, як фактографічність, хронікальність, дискретність, суб'єктивність, сповідальність, інтенціональне позиціонування мовця, можна концентровано й стисло передати чималий обсяг інформації, зосередити на ній увагу реципієнта. Стилiстично-композиційна функція «щоденника в тексті» успішно сусідить із зображальною, характерологічною, оцінною тощо: він продукує образи, ідеї, інтриги (зокрема, через можливість умовчання). Проте заснований на щоденниковому дискурсі літературний твір усе ж не втрачає самототожності – це художня річ, фікція, стилізація задля мистецької ідеї, поглиблення літературності, провокування читача тощо.

Епічно-романна природа «Щоденника страченої» не викликає сумнівів: це персонажна суб'єктивована розповідь про значущі й разом фатальні події із життя головної героїні Лариси Ковальчук (особи вигаданої, але за віком, зовнішніми рисами, життєвими принципами і суто психологічно наближеною до авторки твору), наративна структура якої розгортається лінійно, міксовано – за подієвим (із добре прописаними «історією» та «фіналом»), розповідним (уважаємо, що діарій – це також оповідач) і психологічним (значна частина твору – це сповідь душі) взірцями. Твір не обтяжений видимими перипетіями, проте його щільна подієвість зосереджена у сюжеті долі героїні, ланцюгові її переживань упродовж усього довгого життя, а тому за визначенням може сприйматися як роман. Змістовий і жанровий рівень твору вдало розгортає композиція, до формування якої М. Матіос, як завжди, підходить оригінально (інтригуючи читачів іще до безпосереднього читання тексту), проте в типовому романному ключі: «Частина кінцева» («Початок», «Кінець») – «Частина перша» («Замість мотивації») – «Частина друга» («Жіночий літопис») – «Фінал» («Те, що залишилося поза щоденником») – «Остаточне закінчення» – «Епілог». Зауважимо, що власне «щоденникові» в тексті відведено окреме місце, хоч згадки про нього є в інших частинах роману, а в епілозі знову вміщена нотатка: «1 липня 2013 року. *Спечно – як у Сахарі*» (Матіос, 2005: 158).

Отже, «Щоденник страченої» – такий роман; «щоденник» фігурує в ньому як образ, спосіб структурування частини тексту, архітектонічний фрагмент. Удаючись до діаристичної форми нарації, авторка намагається увізразити, а власне репрезентувати «дослідницький» жанрово-видовий композит твору – «психологічна розвідка». У цьому аспекті «науковий роман» слід прочитувати крізь призму літературної взаємодії зі свого часу скандальними «Польовими дослідженнями з українського сексу» (1996) О. Забужко, що слушно примічає критик К. Родик: «Власне, «Щоденник страченої» – це «Польові дослідження» по десяти роках літературного розвитку» (Родик, 2006). Однак, на наш погляд, маємо два різні художньо-пізнавальні підходи до травмованого, виснаженого «божевіллям кохання» «Я» героїні: психоаналітичний аналіз (О. Забужко) і психологічний самоаналіз (М. Матіос). Якщо поетка Оксана (протагоністка О. Забужко) «оздоровлюється» завдяки широко доступному тоді на Заході психосеансу («...я сказала – і спасла свою душу» Забужко, 2000: 9), то Лариса Ковальчук (однолітка Оксани!), яку також мучать привиди самогубства, не в Америці, а тут, в Україні, повертає собі бажання жити саме завдяки письмовій сповіді щоденникові, котрий, як відомо, має психотерапевтичну функцію. По суті, письменниці акцентують різну – «підсвідому», природно-біологічну й «свідому», культурно-особистісну – вітальну структуру душі жінки-героїні, хоч ці характеристики в кожному творі і взаємодоповнюються.

Цікавим є й інше спостереження діалогічності та ідейної відмінності цих творів: «Польові дослідження з українського сексу» обстоюють особистісну самоцінність жінки й закликають її позбавлятися пристрасної залежності від чоловіка-руйнівника, полишити його й рятувати себе; «Щоденник страченої» натомість демонструє утрадиційований образ жінки-жертви (який, щоправда, лише грайливо примірює до себе героїня), котра воліє будь-що «зберегти» чоловіка: захистити, урятувати від тюрми свого вбивцю-коханця (чи то осягнувши глибину його душевних страждань через фатальну прив'язаність до неї, чи то із власної великодушності, чи то із жіночої гордині) і докладає надміру зусиль, щоб задля цього вижити: «Але мені спершу потрібно виборсатися з лікарняних стін, щоб дістатися місця сховку єдиного алібі (власного щоденника із занотованими суїцидальними намірами. – Н. Б.) для Чоловіка. Це алібі не дасть запроторити його у в'язничні стіни. І його життя залежить тепер лише від мене. Отже, я зобов'язана, так-так, саме зобов'язана витримати завтрашню операцію, через два тижні – іще одну операцію. А далі зобов'язана витримати все, що виникне в процесі слідства, суду й вироку судьби... За умови, що я залишуся живою» (Матіос, 2005: 147). Саможертвоність – вельми цінна риса в уявленні М. Матіос, як уже мовилося, прояв боротьби людини за людину. Так, «Жіночий літопис» Лариси, розпочатий у 17 років і доведений до «тепер», коли їй повернуло за 40, мусить послугувати рятівним колом для «залізного чоловіка» Володимира Воронова (котрий нагадує героїні батька!), водночас завдавши нестерпного болю та сорому своїй власниці – через оприявлення в ході слідства її інтимного, сокровеного. Проте насправді той темно-зелений зошит, «писаний різнокольоровим чорнилом, помальований примітивними, наївними картинками а ля Никифір із Криниці, з подеколи вільними від письма сторінками, зі слідами губної помади чи масних пальців, подаленим, але все іще присутнім ароматом дорогих парфумів...» (Матіос, 2005: 10), фізично й духовно рятує і її – вириває з пазурів смерті та ще більш страшної зневіри в любові.

Здається, що героїні «Польових досліджень...» куди легше, аніж Ларисі, «звільнитися» від божевілля кохання, адже в неї, крім художника Миколи К., є поезія, народ, Україна, непохитна віра в майбутнє, зокрема в нове кохання, у щасливе материнство, – усе це ціннісно вирізнене в романі. Натомість у «Щоденнику страченої» бачимо вкрай самотню жінку, скептично налаштовану до життя, іронічно – до людей, зокрема більшості інших жінок (може, окрім єдиної подружки-«докторші»), без реальних родинних стосунків, без дому, без можливості мати дітей, без амбіцій, планів, претензій, хоч і вишукано-красиву, примітну для ласолобного ока, відносно забезпечену матеріально, незалежну. І лише на одному – чужому, одруженому – чоловікові їй клином зійшовся світ: без його любові, без щохвилинної присутності життя перетворюється на повсякденне кінецьсвіття. Але, читаючи нотатки – проходячи «частиною свого інтимного життя», шукаючи в подеколи болісних спогадах, у пам'яті «опертя», занурюючись у себе колишню до «самого дна», змінюючи «лють» на радісні «сльози» з «найменшої нагоди», пізнаючи «гармонію» добра і зла в природі й – не без нарцисизму – власні акцентуації, зокрема повсякчасне «самокатування» й мучення ближніх, усвідомлюючи в момент прострації безглуздя тієї давньої писаної «муті», не здатної змінити «хід чийогось окремого життя», «хід історії», її «особистої історії також», не вірячи, що щоденникові записи відкриють справжню природу, душу людини (бо фіксують щоразу її іншу), наполягаючи зрештою, що їхній баласт не потрібний зверненій до майбутнього чи теперішнього «нормальній людині» («Навіщо в часи небезпек людина так приречено тримається за минуле?»), і вже панічно боячись перебутого, яке... востаннє могло пролетіти перед очима, його зникання в безодні часу, умирання, Лариса прагне утримати вітаїстичну енергію (Матіос, 2005: 11–16). *Перечитане про перебуте* мотивує її до життя, стимулює боротися за нього як за безцінний посуд щастя.

Авторка устами героїні виголошує, очевидно, і власну критику окремих щоденників: «Як я ненавиджу силувані паперові схлипування – шмаркання – виправдання багатослівних письменників, що плутаються у власних думках, як ноги п'яної людини! Хіба ця багатослівна сповідальність може замінити прижиттєву відповідальність людини за її прижиттєві провини?! О, ні! Жодна, навіть найрозумніша, книжка, найчесніший щоденник не може ані відтворити, ані замінити смаку і смислу самого життя» (Матіос, 2005: 16). Однак якщо щоденник – літопис минулого – і не відображує, не змінює, не замінює людину (у цьому чи кращому світі), він – єдиний правдивий свідок, суддя і прокурор її життя, її приватна територія, самотвірний «вибірковий» Армагеддон, пошматована плоть і кров, якій брутально загрожують «чужі руки», яку слід захищати (Матіос, 2005: 22).

Так на фоні «війни» чоловічого й жіночого виформовується думка про фемінне виборювання власного простору в логоцентрично-фаллоцентричному світі, ціннісне самоствердження «другої» (чи якої там?) статі. Образ щоденника репрезентує психологічну інакшість і самоцінність жінки. Моделюючи у творі ситуацію писання-й-перечитування записів діарію героїнею, авторка ефективно поєднує щоденниковий нарратив і психологічний дискурс, даючи можливість пригніченій протагоністці здійснити самовідкриття, самопізнання, ступити на шлях самоствердження. Народження жінки-особистості, вершительки власної долі, – підсумок художньо імітованої (див. Галич, 2012: 12) саме для цього виводу романічної «психологічної розвідки».

«Приватний щоденник. ...Майдан. Війна...» уже не ставить питання про жінку-особистість, оскільки воно не лише художньо виписане М. Матіос, але й у центрі цього твору – вона сама, визнана, багатогранно зреалізована в житті. Цю особистісну фактуру оповіді вдало відтінює її назва – нібито стилістично не вивірена, із лексичною надмірністю, тавтологічна («щоденник» за визначенням передбачає приватність), а водночас – ще й ситуативно контroversійна, адже зартикульований як «інтимний», «неофіційний» текст стає набутком широкої читачької аудиторії. Однак у ній зосереджено проблему персонального вибору нараторки – такий її *Майдан*, така її *Війна*, саме таку стратегію мислення, дії, своєї причетності до трагічного сьогодення вона вибирає, не нав'язуючи її комусь, але й не бачачи для себе іншого громадянського й морального шляху, коли її нація в черговому вогненно-кривавому горнілі.

«Щоденник, – за слушним теоретичним спостереженням дослідниці документалістики М. Коцюбинської, – реалізує свідоме чи й підсвідоме прагнення несфальшованої реальності. У цьому його значення як для самого автора (потреба осмислення навколишнього і розкіш самоусвідомлення), так і для читачів. Уже сама фіксація події – чи то зовнішньої, реальної, чи внутрішньої (емоції, суб'єктивні враження і реакції, психологічні самотатки, світ індивідуальних переживань і самоаналізу) – важлива як акт пізнання. З цих цеглинок вибудовується образ середовища, житейська атмосфера, світ почувань і реакцій. Тобто автопортрет автора й образ доби» (Коцюбинська, 2008: 21).

Таке твердження цілком посвідчує й авторка «Приватного щоденника...», мовлячи в передмові до нього:

1) про виняткову достовірність написаного – точність у «подіях, іменах і датах»: «...я зареклася писати тільки про ті події, учасником чи свідком яких була сама», «відтворюю виключно те, що знаю напевне. <...> Скрізь бути не могла, але бувала і там, де бути не мала. Особливо у час триваючої війни. Багато що у цій книжці може викликати незгоду чи й осуд. <...> Але така правда. Без макіяжу» (Матіос, 2015: 14–16);

2) про надзвичайну емоційну напругу праці над твором: «...ні одна книжка не писалася так важко. Одна справа, коли ти вигадуєш, фантазуєш чи ретранслюєш чуже. Тут, у чітко відведеному просторі «Майдан – Війна», я пережила знову ВСЕ – може, не таке суттєве з історичної перспективи, але таке болуче для пам'яті. Воно пульсує в мені, як кров...» (Матіос, 2015: 16);

3) про свої рефлексії та відкриття на новому життєво-творчому етапі: «...цей пограничний для цілої країни час – час Майдану і час Війни – зробив мене менш м'якою і більш категоричною. До своїх і чужих. Особливо до нібито своїх, які у небезпечні моменти ставали боягузами і крутнями, базарними патякальниками й корисливцями. І ще у цей пограничний для совісті час, коли чи не вся країна упритул зіткнулася з пораненнями і смертями,

з глухими кутами байдужості й несосвітеної брехні, я спізнала велику довіру вчора чужих, мало або й зовсім не знайомих мені людей і часто опонентів, які нерідко тільки під моє чесне слово бралися допомагати стражденним, не маючи жодної надії, що вони за це не постраждають самі. <...> У всіх тих перипетіях я пізнавала не тільки людей – нерідко відкривала саму себе для себе. Проживши більше піввіку, мені здавалося, що я про себе знаю все. Але я й не здогадувалася, якою могу бути я і якими можуть бути ті, кого нібито я знала...» (Матіос, 2015: 11);

4) про дивовижне досягнення надзвичайно дієвої (за найскладніших обставин!) сили чесного, щирого, душевного слова – безцінного скарбу людей: «...провідником ставало Слово і тільки Слово» (Матіос, 2015: 11), «Слово – цілком матеріальна субстанція. <...> воно буває таким же вдячним і таким же мстивим, якими бувають люди...» (Матіос, 2015: 16).

Твір є взірцевим літературним щоденником, власне діаріушем, у якому автор – фіксатор і свідок, учасник, аналітик, резонатор, на приступний для нього ділянці – рушій і спрямовувач подій. Це історично задокументований фрагмент життя конкретної української людини, яка мала хист і бажання його створити, однак не з автобіографічною ціллю, не задля монументалізації власно *ego*, а як один із літописців народного буття, голосів нації, оборонників Української Державності, вдумливих зодчих нашого майбутнього, котрі розуміють силу Слова, усвідомлюють і відчують потребу *не мовчати*, навіть коли фізично втрачають змогу говорити, – щоб для дітей і онуків зберегти неспотвореними всі реалії наших днів, донести їм устремління й досвід буремного покоління.

Генологічні особливості «Приватного щоденника...» спонукають вивчати його в метажанровій системі художньо-документальної прози, «для якої характерне поєднання суб'єктивної нарації із документальною основою, базованою на житті і мистецькому досвіді автора» (Рарицький, 2016: 32), «міжродовий і міжжанровий синтез, унаслідок якого авторський новотвір укомпонує у собі найрізноманітніші елементи й інші літературно-мовні форманти, які, проте, не розчленовують його, а навпаки, спонукають до цілісного охоплення й прочитання» (Рарицький, 2016: 39). Щоденник як художньо-документальний генотип фіксує в хронологічній послідовності «важливі події з повсякденного буття митця з можливою їх констатацією й інтерпретацією» (Рарицький, 2016: 55), відтворює певний часовий відтинок, оперуючи локальним, континуальним, психологічним хронотопом, координується зі своїм матричним шаблоном, вирізняється широтою і злободенністю проблематики, у різних пропорціях міксує фікційне і нефікційне начало (Рарицький, 2016: 55–63).

Якраз через міксуваність тексту – сформованість його з множини різних фрагментів – авторських нотаток, фейсбук-дописів, пізніших коментарів до них («P.S.»; «P.P.S.»), уривків з інтерв'ю і статей, епістол, світлин, спогадів, «історій», описів, діалогів, просто риторичних питань тощо (усі вони позначені в книзі відмінним шрифтовим накресленням) – М. Матіос називає свій твір «умовним щоденником», написаним у «режимі on-line», «на коліні і з коліс», уперше у творчості – не відшліфованим у мовленнєвому плані, бо «ніколи було дбати про добірні фрази й афористичні висловлювання» (Матіос, 2015: 16). Вона порівнює його з ретельно вивіреним жанрово спорідненим «художнім» (за автокоментарем) «Щоденником страченої», указуючи на примітну для обох текстів відсутність «стрункого сюжету» й акцент на деталях, есеїстичність, мозаїчність, монтажність, завдяки чому їх «можна читати з будь-якої сторінки» (Матіос, 2015: 15), а разом усвідомлює, що «Приватний щоденник...» – це вже формат цілковито іншого письма: не лише з іншого часу й ніби з іншого світу, а іншого лабораторно – скомпанованого за новітніми творчими технологіями. Однак у відкритому вимірі метажанру художньо-документальної прози міксування не створює жодних проблем: твір у кожному разі набуває самодостатньої якості, а той чи той його елемент – функціональності, стильової значущості.

Утім, на наш погляд, не слід недооцінювати художній формант цього діаристичного полотна, зітканого неперевершеною мисткинею оповіді. Поряд із його потужним панорамно-аналітичним змістом – документально-історичним, соціально-політичним, публіцистично-полемічним, культурологічним тощо, який інформаційно озброює й інтелектуально змобілізує читача, увіковічує реконструйований письменницею фрагмент українського буття, зауважмо і внесок *майстрині пера* у вивершення цілого, її вміння інтригувати реципієнта з першої сторінки (див. «Пролог» Матіос, 2015: 3–9), розставляти змістові й емоційні акценти, котрі підтримують напругу й інтерес до читання, виписувати чуттєві образи, будувати цікаві, стрункі діалоги, животворити художнім стилем, уникати надмірності, нести катарсис і прищеплювати натхнення, віру, любов. Тільки високий талант митця може згармоніювати такий складний світ твору. Тому «Приватний щоденник...» – діаріуш, хронологічно локалізований на «подіях, іменах, датах» Революції Гідності й початку російсько-української війни (період 30.11.2013 р. – 05.07.2015 р.), композиційно модернізований завдяки новітнім електронно-комунікаційним технологіям (онлайн-щоденник), генологічно верифікований у метажанровій системі художньо-документальної прози – можна інтерпретувати і як роман-хроніку – концепціалізовану форму втілення діаристичного «Я»-нарративу.

Висновки і пропозиції. Отже, у філософсько-історичному мегадискурсі творчості М. Матіос виразно сформувався жанр щоденника як свідчення історичної заангажованості й документалізації творчих пошуків авторки та її прагнення до стилістичного розвитку. Письменниця апробовує цю генологічну змістоформу в белетристичному та художньо-документальному повістуванні. Не порушуючи матричного шаблону діарію (фіксація подій, хронікальність, дискретність, суб'єктивованість, концептуальна незапрограмованість, сповідальність, фрагментарність, есеїстичність, багатопроBLEMність тощо), вона по-різному текстуалізує його: уводить в епічне полотно як художній образ, архітектонічний принцип, композиційний прийом, стилізує твір під щоденник, імітує його задля психологічного аналізу душі героїні («Щоденник страченої»); канонічно авторизує оповідь, виповнює «історію» тексту своїм і суспільним життям тощо, формуючи письменницький діаріуш, котрий можна тлумачити і як різновид художньо-документального метажанру, і як романну форму історичного нарративу

(хроніки Революції Гідності й початку російсько-української війни), структуровану як щоденник («Приватний щоденник. ...Майдан. Війна...»).

Актуальними перспективами вивчення порушеної проблеми, на наш погляд, є контекстуальне дослідження творів-діаріїв М. Матіос як в аспекті жанрової спорідненості й літературної взаємодії, так і різниці у наративній специфіці, що призведе до цілісного ідейно-художнього аналізу «Приватного щоденника...» у системі координат функцій документального складника творчості письменниці.

Література:

1. Барбукова І.С. Онлайнвий щоденник як феномен віртуальної літератури: жанрова природа, поетика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.06. «Теорія літератури». Луганськ, 2012. 20 с.
2. Баранська Л. Лінгвостилістика знакових сакральних образів у творі Марії Матіос «Приватний щоденник. ...Майдан. Війна...». *Науковий вісник Чернівецького університету. Романо-слов'янський дискурс*. 2016. Вип. 772. С. 66–70.
3. Баранська Л. Молитовні мотиви в прозі Марії Матіос (лінгвостилістичний аспект). *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Філологія»*. 2016. Вип. 38. С. 313–319.
4. Галич О. «Записки українського самашедшого» Ліни Костенко як імітація документального твору. *Слово і Час*. 2012. № 7. С. 105–112.
5. Галич О. Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи. Луганськ : Знання, 2001. 246 с.
6. Герасименко Н. Особливий погляд (огляд романів українських письменниць про події Революції Гідності та війну на Сході України). *Слово і Час*. 2018. № 7. С. 24–35.
7. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу. Вид. 3-є, стереотип. Київ : Факт, 2000. 116 с.
8. Ігнат'єва С. Діаріуш як жанр щоденникового дискурсу. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*. 2018. Vol. VI. P. 37–43.
9. Коцюбинська М. Історія, оркестрована на людські голоси. Екзистенційне значення художньої документалістики для сучасної української літератури. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 70 с.
10. Кулінська Я.І. Щоденниковий жанр в контексті сучасної української воєнної прози (на матеріалі творів М. Матіос «Приватний щоденник. ...Майдан. Війна...», А. Куркова «Щоденник Майдану та Війни», О. Мамалюя «Військовий щоденник» та ін.). *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2020. Vol. VIII (72). Is. 241. P. 30–33. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:RaT9th4FeRQJ:seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/httpsdoi.org10.31174send-ph2020-241viii72-06.pdf+&cd=9&hl=uk&ct=clnk&gl=ua> (дата звернення: 27.12.2020).
11. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с. Т. 2. 624 с.
12. Максименко О.В. «Щоденник страченої» Марії Матіос – щоденник-імітація. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. № 4 (2). С. 154–160.
13. Матіос М. Букова земля: роман-панорама завдовжки 225 років. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019. 928 с.
14. Матіос М. Вирвані сторінки з автобіографії. Львів : ЛА «Піраміда», 2011. 368 с.
15. Матіос М. Приватний щоденник: ...Майдан. Війна... Львів : Піраміда, 2015. 353, [1] с.
16. Матіос М.В. Щоденник страченої: психол. розвідка. Львів : Піраміда, 2005. 186, [2] с.
17. Павлик Ю.Ю. Французьке чорнило в щоденнику українки (на матеріалі «Щоденник страченої» М. Матіос). *Наукові праці. Серія: Філологія. Літературознавство*. 2014. Т. 231, вип. 219. С. 84–88.
18. Рарицький О. Партитури тексту і духу (Художньо-документальна проза українських шістдесятників). Київ : Смолоскип, 2016. 488 с.
19. Родик К. Навіщо Джульєтті молоток? *День*. 2006. 20 січн. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/navishcho-dzhulietti-molotok> (дата звернення: 20.11.2020).
20. Словник української мови: в 11 т. АН УРСР, Ін-т мовознавства / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1980. Т. 11. Х–Б. 699 с.
21. Танчин К.Я. Щоденник як форма самовираження письменника : автореф. дис. ... к. філол. н. : спец. 10.01.06. «Теорія літератури». Тернопіль, 2005. 20 с.
22. Улюра Г. Історія хвороби для читача-діагностика. *Друг читача*. 2005. № 23. С. 4.
23. Черкашина Т. Мемуарна, автобіографічна, мемуарно-автобіографічна проза: термінологічний аспект. *Вісник Житомирського державного університету*. 2014. Вип. 1 (73). *Філологічні науки*. С. 210–214.

References:

1. Barbukova I.S. (2012). Onlainovyi shchodennyk yak fenomen virtualnoyi literatury: zhanrova pryroda, poetyka [Online diary as a phenomenon of virtual literature: genre nature, poetics]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: spets. 10.01.06. "Teoriia literatury". Luhansk. 20 s. [in Ukrainian].
2. Baranska L. (2016). Linhvostylistyka znakovykh sakralnykh obraziv u tvori Marii Matios "Pryvatnyi shchodennyk. Maidan. Viina..." [Lingua-stylistics of remarkable sacred images in the work of Maria Matios "The Private Diary. Maidan. The War..."]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Romano-slovianskyi dyskurs*. Vyp. 772. S. 66–70 [in Ukrainian].
3. Baranska L. (2016). Molytovni motyvy v prozi Mariyi Matios (linhvostylistychnyi aspekt) [Prayer motifs in the prose of Maria Matios (lingua-stylistic aspect)]. *Problemy humanitarnykh nauk. Seriiia "Filolohiia"*. Vyp. 38. S. 313–319 [in Ukrainian].

4. Halych O. (2012). “Zapysky ukrainskoho samashedshoho” Liny Kostenko yak imitatsiia dokumentalnoho tvoru [Lina Kostenko’s “Notes by a Ukrainian Loony” as an imitation of non-fiction work]. *Slovo i Chas*. No. 7. S. 105–112 [in Ukrainian].
5. Halych O. (2001). Ukrainska dokumentalistyka na zlami tysiacholit: spetsyfika, geneza, perspektyvy [The Ukrainian literary nonfiction at the turn of the century: specificity, genesis, perspectives]. *Znannia*. Luhansk. 246 s. [in Ukrainian].
6. Herasymenko N. (2018). Osoblyvyi pohliad (ohliad romaniv ukrainskykh pysmennyts pro podiyi Revoliutsiyi Hidnosti ta viinu na Skhodi Ukrainy) [A special look (review of novels by Ukrainian writers about the events of the Revolution of Dignity and the war in Eastern Ukraine)]. *Slovo i Chas*. No. 7. S. 24–35 [in Ukrainian].
7. Zabuzhko O. (2000). Poliovi doslidzhennia z ukrainskoho seksu [Fieldwork in Ukrainian Sex]. Vyd. 3-ye, stereotyp. Fakt. Kyiv. 116 s. [in Ukrainian].
8. Ihnatieva S. (2018). Diariush yak zhanr shchodennykovoho dyskursu [Diariush as a genre of diary discourse]. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*. Vol. VI. P. 37–43 [in Ukrainian].
9. Kotsiubynska M. (2008). Istoriiia, orkestrovana na liudski holosy. Ekzystentsiine znachennia khudozhnoi dokumentalistyky dlia suchasnoi literatury [History orchestrated on human voices. Existential meaning of artistic documentaries for contemporary literature]. Vydavnychiy dim “Kyievo-Mohylianska akademiia”. Kyiv. 70 s. [in Ukrainian].
10. Kulinska Ya.I. (2020). Shchodennykovyi zhanr v konteksti suchasnoyi ukrainskoyi voiennoyi prozy (na materialy tvoriv M. Matios “Pryvatnyi shchodennyk. Maidan. Viina”, A. Kurkova “Shchodennyk Maidanu ta Viiny”, O. Mamalua “Viiskovyi shchodennyk” ta in.) [Diary genre in the context of modern Ukrainian military prose (based on the works “The Private Diary. Maidan. The War” by M. Matios, “Diary of Maidan and War” by A. Kurkov, “Military Diary” by O. Mamalui, etc.)]. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Vol. VIII (72). Is. 241. P. 30–33. Retrieved from: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:RaT9th4FeRQJ:seane_wdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/httpsdoi.org10.31174send-ph2020-241viii72-06.pdf+&cd=9&hl=uk&ct=clnk&gl=ua (data zvernennia: 27.12.2020) [in Ukrainian].
11. Literaturoznavcha entsyklopediia: u 2 t. (2007). [Encyclopedia of Literary Studies (Vols. 1–2)] / avt.-uklad. Yu.I. Kovaliv. VTs “Akademiia”. Kyiv. T. 1. 608 s. T. 2. 624 s. [in Ukrainian].
12. Maksymenko O.V. (2013). “Shchodennyk strachenoyi” Marii Matios – shchodennyk-imitatsiia [“The Diary of the Executed” by Maria Matios is diary-imitation]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filolohichni nauky*. No. 4 (2). S. 154–160 [in Ukrainian].
13. Matios M. (2019). Bukova zemlia: roman-panorama zavdovzhky 225 rokiv [Beech Land: novel-panorama covering 225 years]. A-BA-BA-HA-LA-MA-HA. Kyiv. 928 s. [in Ukrainian].
14. Matios M. (2011). Vyrvani storinky z avtobiohrafii [The Torn Pages from Autobiography]. LA “Piramida”. Lviv. 368 s. [in Ukrainian].
15. Matios M. (2015). Pryvatnyi shchodennyk: ...Maidan. Viina... [“The Private Diary. Maidan. The War”]. Piramida. Lviv. 353, [1] s. [in Ukrainian].
16. Matios M.V. (2005). Shchodennyk strachenoyi: psykhol. rozvidka [The Diary of the Executed: psychological research]. Piramida. Lviv. 186, [2] s. [in Ukrainian].
17. Pavlenko Yu.Yu. (2014). Frantsuzke chornylo v shchodennyku ukrainky (na materialy “Shchodennyk strachenoyi” M. Matios) [French ink in the diary of a Ukrainian woman (based on the material of “The Diary of the Executed” by M. Matios)]. *Naukovi pratsi. Seriia: Filolohiia. Literaturoznavstvo*. T. 231, vyp. 219. S. 84–88 [in Ukrainian].
18. Rarytskyi O. (2016). Partytury tekstu i dukhu (Khudozhno-dokumentalna proza ukrainskykh shistdesiatnykiv) [Scores of text and spirit (The documentary prose of Ukrainian Sixties)]. Smoloskyp. Kyiv. 488 s. [in Ukrainian].
19. Rodyk K. Navishcho Dzhulietti molotok? (2006). [Why does Juliet need a hammer?] *Den*. 20 sichn. Retrieved from: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/navishcho-dzhulietti-molotok> (data zvernennia: 20.11.2020) [in Ukrainian].
20. Slovnyk ukrainskoyi movy: v 11 t. (1980). [Dictionary of Ukrainian Language: in 11 vols.]. AN URSSR, In-t movoznavstva / za red. I.K. Bilodida. Naukova dumka. Kyiv. T. 11. Kh–[b]. 699 s. [in Ukrainian].
21. Tanchyn K.Ya. (2005). Shchodennyk yak forma samovyrazhennia pysmennyka [Diary as a form of writer’s self-expression]; avtoref. dys. ... k. filol. n.: spets. 10.01.06. “Teoriia literatury”. Ternopil. 20 s. [in Ukrainian].
22. Uliura H. (2005). Istoriiia khvoroby dlia chytacha-diahnostyka [Medical history for the reader-diagnostic]. *Druh chytacha*. No. 23. S. 4 [in Ukrainian].
23. Cherkashyna T. (2014). Memuarna, avtobiohrafichna, memuarno-avtobiohrafichna proza: terminolohichniy aspekt [Memoirs, autobiographical and memoirs-autobiographical prose: the terminological aspect]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu*. Vyp. 1 (73). Filolohichni nauky. S. 210–214 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.07.2021

The article was received 16 July 2021

ТРОЛІНГ В УКРАЇНСЬКОМОВНИХ МЕДІА: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Єльнікова Наталія Ігорівна,

старша викладачка кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ
elnikova_n_i@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5061-8226

Мета. Метою дослідження є аналіз особливого типу мовленнєвої поведінки – тролінгу – на різних мовних рівнях (лексико-семантичному, графічному, граматичному). У статті охарактеризовано явище тролінгу як різновид девіантної комунікації. Зазначено, що тролінг виникає як реакція на зміни функціонування медіаплатформ. Зауважено відмінності між тролінгом і флеймом, флудом, спамом, холіваром, хейтингом, кібербулінгом. Проаналізовано мовні засоби вираження тролінгу в українськомовному медіапросторі.

Методи. Під час реалізації мети дослідження ми звернулися до описового методу, який передбачає сукупність процедур інвентаризації, класифікації та інтерпретації досліджуваних мовних явищ у синхронії. Для визначення лексико-семантичної структури досліджуваних тролінг-коментарів використовувався структурно-контекстуальний метод; інтерпретаційний аналіз дав змогу розтлумачити сенс відібраних повідомлень; контекстуальний аналіз допоміг виділити асоціативно пов'язані смислові ознаки текстових коментарів; за допомогою інтроспекції можна було простежити окремі думки, що виникають під час власної активності та реалізуються в аналізові тролінг-коментарів.

Результати. Результатом розвідки стало визначення тролінгу невід'ємною складовою частиною віртуальної комунікації, що ідентифікується поєднанням специфічних методів, тактик і стратегій поведінки комунікатора. Установлено, що поведінка тролів може виявлятися у двох формах – «товстому» («злісному») і «тонкому» тролінгу. Охарактеризовано явища, що часто ототожнюються із тролінгом, хоча вони мають суттєві відмінності: флейм, флуд, спам, холівар, хейтинг, кібербулінг. Проведено лінгвістичний аналіз тролінгу в українськомовних медіа через мовні засоби на фонетичному, лексико-семантичному, граматичному, синтаксичному рівнях.

Висновки. Під час дослідження було встановлено, що одним із методів виявлення тролів в українськомовному медіапросторі є встановлення емотивних маркерів, що полярно протилежні щодо більшості вербальних одиниць. Засоби вираження стратегії тролів простежуються на всіх мовних рівнях: на лексичному рівні можливе застосування пейоративної лексики, зокрема лайки, індивідуальної словотворчості, зоометафор, ужитих із негативним значенням. Графічні засоби вираження тролінгової мови реалізуються редуплікацією літер і пунктуаційних знаків.

Ключові слова: Інтернет, інтернет-комунікація, девіантна комунікація, тролінг, інтернет-троль.

TROLLING IN UKRAINIAN-LANGUAGE MEDIA: LINGUISTIC ASPECT

Yelnikova Nataliia Igorivna,

Senior Lecturer of the Department of Ukrainian Studies
Faculty № 2
Kharkiv National University of Internal Affairs
elnikova_n_i@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5061-8226

Goal. The aim of the study is a comprehensive analysis of a special type of speech behavior-trolling. The article characterizes the phenomenon of trolling as a kind of deviant communication. It is noted that trolling occurs as a reaction to changes in the functioning of media platforms. There are differences between trolling and flame, flood, spam, holivar, hating, cyberbullying. The linguistic means of trolling expression in the Ukrainian-language media space are analyzed.

Methods. To determine and describe the lexical-semantic structure of the studied trolling comments, the structural-contextual method was used; interpretive analysis made it possible to explain the meaning of the selected messages; contextual analysis helped to identify associative semantic features of textual comments; with the help of introspection it was possible to trace individual thoughts that arise during one's own activity and are realized in the analysis of trolling comments.

Results. The result of the investigation was the definition of trolling as an integral part of virtual communication, which is identified by a combination of specific methods, tactics and strategies of the communicator's behavior. It is established that the behavior of trolls can be manifested in two forms – “thick” (“malicious”) and “thin” trolling. Phenomena that are often identified with trolling are characterized, although they have significant differences: flame, flood, spam, holivar, hating, cyberbullying. Linguistic analysis of trolling in Ukrainian-language media through language means on phonetic, lexical-semantic, grammatical, syntactic levels is carried out.

Conclusions. During the study, it was found that one of the methods of detecting trolls in the Ukrainian-language media space is to establish emotional markers that are polarly opposite to most verbal units. Means of expressing the strategy of trolls can be traced at all language levels: at the lexical level it is possible to use pejorative vocabulary, in particular swear words, individual word formation, zoometaphors used with negative meaning. Graphic means of expression of trolling language are realized by reduplication of letters and punctuation marks.

Key words: Internet, Internet communication, deviant communication, trolling, Internet troll.

Вступ. Виникнення віртуальної комунікації зумовлене утворенням Інтернет-простору у сучасному інформаційному суспільстві. Початок ХХІ століття характеризується стрімким зростанням різноманітних платформ спілкування людей в Інтернеті, як-от: чати, форуми, живі журнали, блоги, месенджери, соціальні мережі, останні з яких нині мають статус глобальних (Фейсбук, Інстаграм, Твітер, Ютуб, Тікток), тому що вони інтегрують величезну кількість користувачів, які відрізняються статтю, віком, національністю й рівнем освіченості. Водночас спілкування між комунікантами носить переважно анонімний характер: кожен користувач медіапростору реєструється під ніком, який не вимагає суцільної ідентифікації з реальною персоною, а це, своєю чергою, може призвести до порушення етики мережевої комунікації та прояву девіантної поведінки.

Віртуальний простір за структурою дещо схожий із реальним спілкуванням, відповідно, сфера, що формується різноманітними засобами зв'язку, відбивається на всіх рівнях людської взаємодії. Окрім мовної, національно-культурної, структурної та соціальної специфіки, інтернет-комунікація визначається ще й емоційним аспектом, який сповіщає про чуттєві переживання учасників віртуального спілкування. Сучасне суспільство окреслюється соціально нестійкими умовами, що спричинює швидкоплинні можливості та громадську насторогу. Персона керується виключно власними потребами, бажаннями та користю, реалізуючи свої ідеї, незважаючи на запити інших членів соціуму, що продукує девіантну форму комунікації, яка зазвичай має провокаційний характер. Майже під кожним постом, викладеним на медіаплатформах, можна побачити залишені інтернет-тролями незвичні коментарі, які вирізняються мовленнєвими особливостями, що викликають здебільшого негативні враження у реципієнтів.

Актуальність цього дослідження зумовлена недостатнім рівнем вивчення тролінгу в лінгвістичному аспекті структури інтернет-текстів, що містять провокативну емотивну інформацію. *Перспективність* теми полягає в лінгвістичному аналізі девіантної комунікації, зокрема тролінгу, що може відкрити шляхи для визначення методів протидії конфліктному спілкуванню. *Наукова новизна* нашого дослідження полягає в тому, що вперше в українському мовознавстві проведено лінгвістичний аналіз мовних засобів, що застосовують тролі в українськомовному медіапросторі.

Серед *завдань* наукової розвідки є визначення феномена «тролінг», розмежування цього поняття з іншими різновидами девіантної комунікації, лінгвістичний аналіз мовних засобів, у яких реалізується тролінг. Вибравши *об'єктом* вивчення мовні стратегії девіантної комунікації, ми визначили як *предмет* цього дослідження мовні одиниці (лексичні, граматичні), які відображають провокативну форму конфлікту в медіасфері. *Мета* статті полягає в аналізі особливого типу мовленнєвої поведінки – тролінгу – на різних мовних рівнях (лексико-семантичному, графічному, граматичному).

Дослідження явища тролінгу базується на матеріалі, що фіксує тексти девіантної мовної комунікації користувачів українськомовного сегменту мережі Інтернет. Наукова розвідка здійснювалася на матеріалі складової частини сучасної української мови, відібраної методом суцільної вибірки із соціальних мереж, блогів, форумів і коментарів на порталах новин, що перебувають у відкритому медіапросторовому доступі. У процесі дослідження застосовувалися такі *методи*, як: спостереження, понятійне моделювання, інтерпретаційний аналіз, контекстуальний аналіз, інтроспекція.

Останнім часом проблеми тролінгу є предметом розвідок багатьох науковців. Одним із перших аспекти тролінг-комунікацій почали досліджувати зарубіжні вчені, серед яких виокремлюємо Дж. Донат, Д. Кроса, Д. Гірша, І. Ксенофонову, Д. Семенова, Н. Формановську, О. Шмакова, М. Акуліч, Р. Внебрачних, Т. Воронцову, І. Стерніна, А. Мозгову та інших. В українському науковому середовищі феноменом тролінгу як методом впливу на політичну свідомість та поведінку особи в межах політичного дискурсу займаються Ю. Кокарча та Н. Кондратенко. Серед правознавців питання патентного тролінгу в Україні у своїх працях вивчає Р. Шишка. Форми та різновиди мережевого тролінгу із соціологічної точки зору аналізують у своїх дослідженнях Л. Гуменюк і Ю. Данько.

На лінгвістичному рівні інтернет-комунікацію в науці вивчають О. Дзюбіна, Т. Полякова, С. Форманова, Є. Нікіфорова й ін. Безпосередньо комунікативні стратегії у своїх працях висвітлює Г. Гущина. Н. Дайнека простежує аспекти дослідження феномена кібербулінгу як різновиду девіантної комунікації. Комунікативну поведінку українськомовних та англійськомовних реципієнтів глобальних соціальних мереж проаналізували Є. Нікіфорова, Л. Швелідзе. Утім комплексного розгляду феномена тролінгу в українськомовних медіа з лінгвістичної точки зору й досі не представлено.

Розділ 1. Тролінг як об'єкт лінгвістичної розвідки

Тролінг є невід'ємною складовою частиною віртуальної комунікації, що ідентифікується синтезом специфічних принципів, тактики і стратегій поведінки. Припускають, що термін «тролінг» запозичили в рибальстві, оскільки в перекладі з англійської мови trolling – це ловіння риби на блешню, введення приманки шляхом її буксирування за допомогою плавзасобу. У віртуальному просторі тролінг так само нагадує риболовлю: реципієнтові надають коментар (наживку) провокативного характеру, на який він емоційно реагує у своїх відповідях, нагадуючи спійману рибку. Якщо звернутися до скандинавської міфології, то в ній тролі зображені спотвореними істотами, що постійно прагнуть заподіяти зло іншим.

У науковому середовищі поняття «тролінг» уперше з'явилося 1996 року у праці «Ідентичність і обман у віртуальній спільноті», його застосувала американська дослідниця медіапростору Дж. Донат, яка вивчала «фальсифікацію особистості» у мережі Usenet. На думку дослідниці, тролінг є своєрідною грою щодо фальсифікації особистості, але без згоди більшості гравців, адже саме ігровий характер, провокація й анонімність відрізняють тролів від інших комунікаторів (Донат, 1996: 49).

Міждисциплінарне вивчення феномена тролінгу запропонувала І. Ксенофонтва на початку ХХІ ст., характеризує тролінг із психологічної, соціально-філософської та суспільно-економічної точки зору (Ксенофонтва, 2009). У своїх дослідженнях Д. Семенов і Г. Шушаріна визначають тролінг як особливий різновид комунікативної діяльності, акцентуючи увагу на тому, що мережевий «тролінг» – це свідоме створення провокаційних коментарів, які сприяють конфліктові між комунікантами, причому така конфронтація є безпідставною. Необхідно підкреслити, що тролі маніпулюють різноманітними методами: починаючи з примітивних зневажливих коментарів та завершуючи цілеспрямованою роботою цілого колективу людей, які такими діями підривають, а подекуди й знищують роботу всього сайту (Семенов, 2011: 135). Як зазначає Р. Внебращних, тролінг є різновидом віртуальної комунікації, що порушує етику мережевої взаємодії через агресивну, принижувану поведінку, яка застосовується не лише персоніфікованими комунікантами, що потребують уваги й епатажу, а й анонімними користувачами, яких неможливо ідентифікувати у віртуальному просторі (Внебращних, 2012: 49).

Для комунікативної діяльності тролі зазвичай використовують діалогічну форму, що дозволяє побудувати комунікацію в такий спосіб, щоб інформація сприймалася за різними категоріями оцінки (Дускаєва, Коняєва, 2017). Стратегія формується на фатичній інтервенції (мотивованому чи немотивованому стилеві спілкування); ігноруванні інтенцій комунікантів; спонуканні до розвитку діалогу, що провокує співбесідників. Серед причин, якими керуються тролі, психологи називають комплекс меншовартості, агресивність, потребу в емоційному послабленні (Лутовінова, 2019).

Поведінка тролів може проявлятися у двох формах – «товстому» («злісному») і «тонкому» тролінгу. «Товстий» троль у спілкуванні одразу переходить на прямі образи, відкрито погрожує, безапеляційно сперечається, поводить галасливо, відверто цює реципієнта. Натомість «тонкий» тролінг розпізнати важче, адже така поведінка троля є грамотною, акуратною, вишуканою. Він діє непомітно, намагаючись справити враження інтелегентної людини, любить давати поради «від майстра», надає слово опонентіві, але лише з тією метою, щоб надалі порушити провокації (Михайлова, 2019).

Провокативну діяльність тролів у віртуальному середовищі не слід плутати з іншими різновидами девіантної комунікативної поведінки, які так само поширені в Інтернет-просторі: флеймом, флудом, холіваром, спамом, хейтингом, кібербулінгом і кібермобінгом (Синельникова, 2016).

Флейм (від англ. flame – полум'я) – це процес, який виникає під час комунікації в медіапросторі. Він супроводжується бурхливим обговоренням, у ході якого співрозмовники, як правило, забувають про тему суперечки, переходять на особистості та не можуть вчасно зупинитися. Характерною особливістю флейму є спонтанність, швидкий перебіг подій і завершення за умови остаточної втоми комунікантів або у разі втручання модератора. Поведінка флеймерів спричинена переважно бажанням висловити екстремістські думки, наклеп або залякати співрозмовника. Як зауважує О. Лутовінова, флейм можна трактувати як пусті балачки, тобто розмову із нульовою інформативністю, суперечку заради суперечки (Лутовінова, 2013: 21).

Флуд (у перекладі з англ. flood – повінь, потоп) є процесом розміщення однотипної інформації, що не є новою чи корисною, на форумах, у чатах, приватних повідомленнях, коментарях. Подаватися так інформація може як у текстовому форматі, так і в аудіо- чи відеофайлах. Мотивовані флудери надлишком вільного часу або метою спровокувати співрозмовника на агресію.

Спамом називають рекламну розсилку абонентам без їхньої згоди. У такий спосіб намагаються привернути увагу користувачів і зробити з них потенційних клієнтів, щоправда, така реклама викликає переважно негативні емоції, тому адресати часто блокують таких інформаторів або відправляють до «чорних списків».

Ще одним проявом девіантної комунікації є *холівар* (від англ. holy war – священна війна, спрямована на захист або поширення релігійних поглядів), що позначає безкінечну суперечку учасників віртуального спілкування щодо проблеми, яка не має однозначної розв'язки, водночас кожен зі співрозмовників презентує свою думку як універсальну. Священні війни від інших відрізняє пролонгований період і непохитність, саме тому потенційно нескінчений термін суперечок і фанатична непорушність опонентів таких диспутів і зумовили появу такого жанру спілкування в мережі Інтернет. Як стверджує О. Лутовінова, холівар завжди базується на тематичній дискусії, що містить постановку проблеми «однозначне встановлення кращого», об'єктами таких диспутів, перевагу яких потрібно довести, стають бренди, парадигми й ідеології, прихильність до яких зумовлюється виключно особистими уподобаннями учасників холівару (Лутовінова, 2019: 702).

Хейтинг (від англ. – ненавидіти) – різновид девіантної комунікації в Інтернет-просторі, під час якої особи в агресивній, саркастичній формі із ненавистю та злістю обговорюють певну тему чи постать. Дехто ототожнює хейтерів із троями, оскільки вони своїми висловлюваннями та зауваженнями прагнуть спровокувати людей на емоційний вибух. Однак А. Мозгова констатує, що основним розрізненням між тролінгом і хейтингом є постановка мети аналізованих стратегій. Тролі прагнуть викликати негативні емоції в інших інтернет-комунікантів, водночас хейтери намагаються висловити власний негатив (Мозгова, 2020: 127). Як бачимо, комунікативний акт і тролів, і хейтерів відбувається з негативною конотацією за допомогою вербальних і невербальних одиниць проявів емоцій.

Кібербулінгом вважають процес навмисних образ, погроз, дифамацій, що поширюються в Інтернет-просторі через електронну пошту або інший месенджер. Така форма агресії зумовлена передусім завданням психологічної шкоди, моральним знищенням комунікатора через текстові повідомлення упродовж тривалого часового періоду. Груповий кібербулінг називають *кібермобінгом*.

Розділ 2. Мовні засоби реалізації тролінгу

Явище тролінгу в українськомовних медіа реалізується за допомогою різноманітних мовних засобів на лексико-семантичному, граматичному, синтаксичному рівнях. Слід зауважити, що тролінгові текстові повідомлення можуть бути виражені як експліцитно (доступно), так й імпліцитно (приховано).

На лексико-семантичному рівні спостерігаємо лексеми, що висловлюють агресію через пейоративну лексику, яка реалізує сумніви щодо інтелектуальних або фізичних здібностей реципієнта: «*Боже, люди, заспокойтесь! Вам би когось обісрать. Всі такі продвинуті мамаші тут виступили...пряма не вчителька, а паскуда, дітей поганому вчить...По клубам краще пройдіться, чим там молодь займається, що вживають. А вчителька да, погана, аяяяй!*» (<https://www.facebook.com/yan.datsiuk/posts/4727947647230104> (дата звернення: 14.05.2021)); «*Томенко – моральний каліка з психологією ображеної дитини. Такий собі гайдарівський мальчиш-плохиш, який, як і Тимошенко, продав всіх і вся. Політичний лузер і негідник...*» (<https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/zrada-i-pretomoga-zelenskogo-i-poroshenko-v-katari> (дата звернення: 15.06.2021)). Некоректні порівняння адресата та його родичів із тваринами чи фольклорними персонажами також репрезентують лексико-семантичний рівень: «*Читуючи коменти лішнєхромосомних навіть не дивуюсь. Одні і теж роками. Примітивність приматів і є в питаннях рефлексій. Незалежність України для них смішно, а жертви з лопати це круто. Колоніальний синдром українців для них смішно, а скульптури з гівна вищий пілотаж*» (<https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/rosiya-prohodit-etar-gozradu-imperii> (дата звернення: 13.06.2021)).

Інвективна лексика як феномен соціальної дискредитації суб'єкта реалізується в таких коментарях: «*А я вважаю, що розпад расі не ціна, а паралельний неминучий процес...*» (<https://sensor.net/ua/news/3104792> (дата звернення: 20.11.2020)). Цей приклад фіксує також ератив – свідоме порушення норм літературної мови: *расі* замість *Росії*. В Інтернеті нам трапилися як графічні, так і граматичні еративи: «*ах астаф'ті, не лукаф'ті, фсьо слова, слова, слова!*» (<https://news.obozrevatel.com/ukr/politics> (дата звернення: 20.11.2020)); «*Я теж на стороні вчителя. Хоча я її не знаю всієї історії, прочитавши опус «ЯЖИМАТЬ»ери, зробив висновок, що воно, а можливо і вся сімейка неадекватні*» (<https://sensor.net/ua/news/3107830> (дата звернення: 08.04.2021)). Семантичні еративи вимагають певної обізнаності. Так, Олю Полякову – українську співачку, інколи називають королевою ночі (за аналогією з її однойменною піснею), але це не завадило троллю перейменувати артистку: «*Так вона ж сама з Кіркоровим цієї зими концерт давала. Королева мочи чи якась так*» (<https://tabloid.pravda.com.ua/scandal/60e3f1f34872d/> (дата звернення: 07.07.2021)).

На оказіональному рівні лінгвокреативні можливості тролів можуть бути репрезентовані за допомогою аналогії: «*запорєбріківці, а що ви тут насетесь? там у вас благодать... мости, будинки, а ви тут в наші рєхформи підглядаєте...*» (<https://sensor.net/ua/news/3104769> (дата звернення: 14.05.2021)).

Особливостями граматичного вираження девіантної поведінки можуть бути суфікси суб'єктивної та негативної оцінки, що надають коментарям пейоративності, іронії: «*Геть з України губату тварюку разом з її кодом!!!*» (<https://news.obozrevatel.com/ukr/show/people/dochka> (дата звернення: 10.05.2021)). Із метою провокування тролі часто використовують у своїх повідомленнях прикметники, які несуть негативну оцінку: «*Які вони всі недолугі, нікчемні, неосвічені, йолоповаті від народження ці тупі смердячі ватоцанські хробаки*» (<https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/u-tsilomu-zmistovno> (дата звернення: 01.02.2021)).

На синтаксичному рівні у коментарях тролів виявлено значну кількість спонукальних речень характеру, що мають зневажливий характер: «*ВОЛОДЬ, З МОРЯКАМИ ПОНЯТНО. ТИ ФУТБОЛ ДИВИВСЯ ВЧОРА? НАБЕРИ МЕНЕ КАРОЧЄ ПІЗНІШЕ!*» (<https://www.instagram.com/p/CQ5skTQhHw1/> (дата звернення: 10.07.2021)). Речення трапляються як складні, так і прості за будовою, однак слід зазначити, що здебільшого тролі не дотримуються пунктуаційних норм: «*Та тобі кацани зараз розкажуть що це все фейк австрійського генштабу*» (<https://sensor.net/ua/news/3104795/varfolomiyi> (дата звернення: 22.03.2021)). Риторичні фігури – ще одна особливість вираження синтаксичних засобів у медіапросторі: «*А підняття тарифів, це перемога чи реформа?*» (<https://sensor.net/ua/news/3104769> (дата звернення: 10.07.2021)).

Висновки. Учасники спілкування в Інтернет-просторі стикаються із таким явищем, як тролінг, що є проявом девіантної комунікації, пов'язаний із порушенням мережевого етикету, має агресивний характер. Головним завданням тролів є підбурення співрозмовника до діалогу та підірвання його емоційного стану. Мовні засоби вираження тактик тролінгу виявлені на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексико-семантичному, граматичному та синтаксичному. Ми дійшли висновку, що мовні засоби вираження тролінгу використовуються переважно для втілення негативнооцінного значення: на лексичному рівні живається інвективна лексика, на словотвірному – суфікси з аксіологічною семантикою, на граматичному – риторичні фігури й порівняльні конструкції. Проте найбільш вдалими з точки зору мовної стратегії тролів є текстові конструкції, у яких поєднується кілька негативнооцінних одиниць різних мовних рівнів. Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані з дослідженням мовних стратегій і тактик, до яких звертаються тролі в інтернет-спілкуванні, а також із вивченням мовних засобів, що допомагають реалізувати відповідні стратегії й тактики мовного агресора.

Література:

1. Donath J. Identity and Deception in the Virtual Community. London : Routledge. 1996. 246 p.
2. Внебрачных Р. А. Троллинг как форма социальной агрессии в виртуальных сообществах. *Вестн. Удмурт. ун-та. Серия 3: Философия. Социология. Психология. Педагогика.* 2012. Вып. 1. С. 48–51.
3. Дускаева Л., Коняева Ю. Троллинг в русскоязычных медиа. *Вестник Московского университета. Серия 10: Журналистика.* 2017. С. 84–100. URL: <http://vestnik.journ.msu.ru/books/2017/5/> (дата звернення: 26.08.21).

4. Ксенофонтowa И. В. Специфика коммуникации в условиях анонимности: меметика, имиджборды, троллинг. *Интернет и фольклор* : сб. ст. Москва : Гос. республик. центр рус. фольклора, 2009. С. 285–294.
5. Лутовинова О. В. Языковая личность в виртуальном дискурсе : диссертация ... доктора филологических наук : 10.02.19. Волгоград, 2013. 437 с.
6. Лутовинова О. В. Жанровые характеристики холивара. *Коммуникативные исследования*. 2019. Т. 6. № 3. С. 696–711.
7. Михайлова О. Когда оскорбление воспринимается как шутка? Персональные и ситуативные факторы отключения моральной ответственности свидетеля кибербуллинга. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2019. Вып. 22 (2). С. 55–92. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kogda-oskorblenie-vo-sprini-maetsya-kak-shutka-personalnye-i-situativnye-factoryotklyucheniya-moralnoy-otvetstvennosti-svidetelya> (дата звернення: 26.08.21).
8. Мозговая А. О. Provokatsionnye strategii trolling i heyting v nemetsko-yazychnykh internet-tekstakh. *Vestnik MGLU. Gumanitarnye nauki*. Вып. 2 (831) / 2020. С. 119–131.
9. Семенов Д. И., Шушарина Г. А. Сетевой троллинг как вид коммуникативной деятельности. *Международ. журн. эксперимент. образования*. 2011. № 8. С. 135–136.
10. Синельникова Л. Н. Дискурс троллинга. Дискурс-Пи, Энциклопедия «Дискурсология». 2016. С. 271–279.

References:

1. Donath, J. (1996). *Identity and Deception in the Virtual Community*. London: Routledge.
2. Vnebrachnyih, R. A. (2012). *Trolling kak forma sotsialnoy agressii v virtualnykh soobshchestvakh [Trolling as a form of social aggression in virtual communities]*. Vestn. Udmurt. un-ta. Seriya 3: Filosofiya. Sotsiologiya. Psihologiya. Pedagogika. Vyip. 1. [in Russian].
3. Duskaeva, L., Koniaeva, Iu. (2017). Trolling in Russian-language media. *Vestnik Moskovskogo Universiteta. Seriya 10: Zhurnalistika*, 5, 84–100. Retrieved from: <http://vestnik.journ.msu.ru/books/2017/5/> [in Russian].
4. Ksenofontova, I. V. (2019). *Spetsifika kommunikatsii v usloviyakh anonimnosti: memetika, imidzhbordyi, trolling [The specifics of communication under conditions of anonymity: memetics, imageboards, trolling]*. Internet i folklor: sb. st. Moskva: Gos. respublik. tsentr rus. Folklor [in Russian].
5. Lutovinova, O. V. (2013). *Yazykovaya lichnost v virtualnom diskurse [Linguistic personality in virtual discourse]: dissertatsiya ... doktora filologicheskikh nauk: 10.02.19. Volgograd [in Russian]*.
6. Lutovinova, O. V. (2019). *Zhanrovyye harakteristiki holivara. Kommunikativnyye issledovaniya [Genre characteristics of holivar]*. Т. 6. No. 3 [in Russian].
7. Mikhailova, O. (2019). When is an insult envisage as a joke? Personal and situational factors of disabling the moral responsibility of a cyberbullying witness. *Zhurnal sotsiologii i sotsial'noi antropologii*, 22 (2), 55–92. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/kogda-oskorblenie-vo-sprini-maetsya-kak-shutka-personalnye-i-situativnye-factoryotklyucheniya-moralnoy-otvetstvennosti-svidetelya> [in Russian].
8. Mozgovaya, A. O. (2020). *Provokatsionnyye strategii trolling i heyting v nemetsko-yazychnykh Internet-tekstakh [Provocative strategies for trolling and hating in German-language Internet texts]*. Vestnik MGLU. Gumanitarnye nauki. Vyip. 2 (831) [in Russian].
9. Semenov, D. I., Shusharina, G. A. (2011). *Setevoy trolling kak vid kommunikativnoy deyatel'nosti [Network trolling as a type of communication activity]*. Mezhdunar. zhurn. eksperiment. obrazovaniya. No. 8 [in Russian].
10. Sinel'nikova, L. N. (2016). *Diskurs trollinga [Trolling discourse]*. Diskurs-Pi, Entsiklopediya “Diskursologiya” [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 15.07.2021
The article was received 15 July 2021

**ПОЕТИКА ІСТОРІЇ: ФОРМИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ, ІМАГОЛОГІЧНІ ПРОЄКЦІЇ,
ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА (ПОВІСТЬ Є. ГРЕБІНКИ
«НЕЖИНСКИЙ ПОЛКОВНИК ЗОЛОТАРЕНКО»)**

*Малиновський Артур Тимофійович,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри загального та слов'янського
літературознавства
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
malinowski_artur@ukr.net
orcid.org/0000-0001-5687-6413*

У статті йдеться про романтичну інтерпретацію національної історії у повісті Є. Гребінки «Нежинський полковник Золотаренко». Застосовано методологію історичної школи «Анналів», висвітлення минулого з позицій його переживання суб'єктом оповіді.

Мета дослідження – проаналізувати текст у контексті постколоніальної теорії, з'ясувати роль жанротворчого чинника і вальтер-скоттівської традиції в постанні самотнього історичного письма на національному ґрунті; дослідити конструктивну роль етностереотипів в інтеріоризації історії, інтелектуальному перенесенні її образів у сферу внутрішньої поведінки, емоційного переживання.

Методологія дослідження пов'язана з обґрунтуванням альтернативного прочитання історичних подій у контексті культурної антропології, етноімагології, трансферу чужих моделей у своє середовище. Продуктивним є застосування нового історизму як наукової моделі прочитання історичної нарації Гребінки крізь призму чутливості, етностереотипів, приватного життя. З цього погляду методологія французької історичної школи «Анналів» дозволяє побачити в тексті альтернативну, контроверсійну концепцію історії. Її інтерпретація увиразнюється методами літературної імагології, жанрової типології, культурного трансферу.

Результати дослідження ілюструють зв'язок між авторською концепцією історії і національною пам'яттю, селекцією, архівуванням подій минулого в емоційному досвіді народу, суб'єктивною інтерпретацією і навіть міфологізацією фактів, джерел, постатей. Йдеться про новий тип історизму, що сприяє модерності історичного письма й набуває інтернаціонального характеру. Простежено зв'язок з баладністю як особливим жанровим, стилетворчим чинником, що постає у посередницькій функції, увиразнює європейську традицію літературного історіописання. Проаналізовано механізми трансформації епічного начала, яке підкоряється зображенню приватного, побутового життя, відтворює камерні ситуації.

Окрему увагу приділено етностереотипам, умовам і факторам їхнього утворення під впливом історичної ситуації, політичної кон'юнктури, психологізації уявлень про Іншого. Наголошено на щільному зв'язку стереотипів і так званої постісторичної ситуації, національної пам'яті. Простежено способи трансформації історичної правди, шляхи її трансферу у сферу приватного, камерного простору.

Висновки. Поетика історії постає сукупністю тропів, здатних відтворити минуле в його суб'єктивно емоційному заломленні, в індивідуальній інтерпретації і контроверсійній концепції історичного процесу.

Ключові слова: баладність, готична традиція, історіописання, ксенофобія, стереотип, трансфер.

**POETICS OF HISTORY: FORMS OF REPRESENTATION, IMAGOLOGICAL PROJECTIONS,
GENRE SPECIFICS (E. HREBINKA'S STORY "COLONEL ZOLOTARENKO OF NIZHYN")**

*Malynovsky Arthur Tymofiiovych,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of General and Slavic Literary Studies
Odessa I.I. Mechnikov National University
malinowski_artur@ukr.net
orcid.org/0000-0001-5687-6413*

The article deals with a romantic interpretation of national history in E. Hrebinka's novel "Colonel Zolotarenko of Nizhyn". The methodology of the historical school "Annals" is applied, the coverage of the past from the standpoint of its experience by the subject of the story.

The purpose of the study is to analyze the text in the plane of postcolonial theory, to find out the role of the genre-creating factor and the Walter-Scottish tradition in the emergence of original historical writing on national soil. Investigate the constructive role of ethnostereotypes in the internalization of history, the intellectual transfer of its images in the plane of internal behavior, emotional experience.

Methods is related to the substantiation of alternative reading of historical events in the context of cultural anthropology, ethnoimagology, transfer of other people's models into one's environment.

The results of the study illustrate the connection between the author's concept of history and national memory, selection, archiving of past events in the emotional experience of the people, subjective interpretation and even mythologizing of facts, sources, figures. It is a new type of historicism that contributes to the modernity of historical writing and acquires an international character. The connection with ballad as a special genre, stylistic factor, which appears in the mediating function, emphasizes the European tradition of literary

historiography. The mechanisms of transformation of the epic principle are analyzed, which obeys the image of private, everyday life, reproduces more or less chamber situations.

Special attention is paid to ethnostereotypes, conditions and factors of their formation under the influence of the historical situation, political situation, psychologization of ideas about the Other. Emphasis is placed on the close connection between stereotypes and the so-called post-historical situation, national memory.

Conclusions. The poetics of history appears as a set of paths capable of reproducing the past in its subjective emotional refraction, in individual interpretation and the controversial concept of the historical process.

Key words: ballad, gothic tradition, interiorization, historiography, xenophobia, stereotype, topos, transfer.

Вступ. Актуальним у сучасній гуманітаристиці є виявлення механізмів функціонування історичної пам'яті, способів її текстуалізації, вивчення її форм у контексті міждисциплінарних зв'язків. Тексти класичної літератури часто являють собою приклади неоднозначних, полівалентних структур, котрі потребують комплексного аналізу і розв'язання наявної в них проблематики. У повісті Гребінки «Нежинский полковник Золотаренко» (1842) історична колізія слугує рамкою для культурно-антропологічної проблематики, переведення зовнішнього у внутрішнє, психологізації подієвого плану засобами романтичної поетики і нагнітанням специфічних для готичної літератури ефектів напруження, таємничості, незрозумілого страху і тривоги, очікування невідомого. Тому історичне позначається лише пунктирно, хоч із хронологічною і фактологічною достеменністю, атрибутується як жанрова надбудова у підзаголовку («историческая быль»), ховаючись, втім, у містичних глибинах тексту, в його міфопоетиці. Зрощення цих двох складників, вочевидь, зумовлене першим досвідом молодого письменника у творенні історичної прози й неусвідомленим поєднанням сфери приватного, *грунту*, родинно-побутових взаємин із перебігом подій на арені міжнародних і міжнародних зіткнень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У гребінкознавстві повість «Нежинский полковник Золотаренко» досліджено переважно в аспекті жанрової специфіки, фольклоризації і романтизації історичного наративу. Проте відсутні розвідки з антропологічної проблематики, не запропоновано жодної спроби постколоніального прочитання тексту, не проаналізовано надзвичайно актуальний імагологічний складник. У дослідженнях Є. Нахліка, В. Мацапури, Л. Задорожної, Н. Перевертень, Ж. Янковської обґрунтовано письменницьку візію історії, її наповнення суб'єктивними смислами, органічний зв'язок із фольклорною спадщиною. Особливу увагу приділено жанровій структурі, переосмисленню в новому каноні історичної прози готичних традицій. Дослідження Л. Мацапури, С. Титаренко, М. Русанової, Д. Чика допомагають ідентифікувати готичні коди художнього тексту. Теоретичні розвідки з літературної антропології, імагології, історико-соціологічні екскурси (Ф. Артог, В. Будний, О. Ліпатов, В. Чубарова) дозволяють побачити в тексті співвідношення стереотипів, побудованих на ідеологічному спотворенні уявлень про українців і поляків. Вищевказані дослідження сприяють застосуванню теорії «націєрозповідності» (Х. Бгабга), способів омовлення історії в художньому тексті.

Мета дослідження – встановити шляхи рецепції історичної тематики в національній прозі, з'ясувати питому вагу побутового, приватного і міжособистісного компонента в авторській візії історії. Доцільним є аналіз повісті крізь призму постколоніального повороту, нової методології, опертої на деконструкції тропів контрверсійного мовлення, етнонаціональних і конфесійних стереотипів, офіційної наукової версії історії України. Слід продемонструвати шляхи виламування оповідання Гребінки з канонів романтичної естетики й наближення до політично загостреного наративу з потужним антиімперським підтекстом. Застосовуючи методи літературної імагології й трансферного аналізу, простежити динаміку розвитку історичної нарації на українському ґрунті.

1. Нова модель історизму. Вальтер-скоттівська схема якнайкраще пасувала до відтворення консервативних форм життя бездержавних націй, які, однак, таїли рушійні сили руйнування імперських порядків і поступово перетворювалися із спостерігачів на повноправних учасників історичного процесу. Побутове, приватне просякалося історичним, крізь нього просочувалася система подій, винесена на маргінеси твору. Слушною є думка Є. Нахліка: «Історія для Гребінки тільки тло, на якому розгортаються події приватного життя героїв. Історичний конфлікт – звільнення Росії та Білорусії від польського поневолення – ще не утворює під пером автора сюжетної лінії. «Историческая быль» по суті перетворюється на розповідь про помсту поляка Францишека «наказному гетьману» Золотаренку за те, що той роз'єднав його з коханою – сестрою гетьмана Любкою» (Нахлік, 1987: 13).

Національна минувшина в її фіксаціях носіями фольклорної свідомості переакцентує увагу з фактології та об'єктивної подієвості історії на проблему історичної пам'яті, що охоплює уламки подій, контрверсійні течії в загальному потоці історії і зосереджується на їхньому емоційному аспекті, відлуннях у голосах сучасності. Послідовник школи «Анналів» Ф. Артог для вивчення механізмів репрезентації історії вводить поняття «режим історичної рефлексії» (Артог 2002: 148), яке визначає тональність «переживання часу», «в який спосіб ми говоримо про наш час і живемо в ньому», «відкриває простір роботи і мислення та окреслює його лінією горизонту», формує новий «порядок», нову часову послідовність (Артог, 2002: 148). Варте уваги те, що передумови нового типу історизму складаються саме на порубіжжі XVIII–XIX ст., коли, власне, й постає актуальність вироблення модерних форм історичного письма. Зрощення фольклору та історії в українській літературі, однак, не обмежується лише вітчизняною традицією, а має певною мірою інтернаціональний характер. У будь-якому разі потреба трансферу *чужих* взірців на *свій ґрунт*, збагачення національного історіописання іноземними впливами ставали відчутними. І. Розковшенко в листі до І. Срезневського писав: «Якби з'явився між малоросіянами геній, подібний до Вальтера Скотта, то я ствердно говорю, що Малоросія є невичерпним джерелом для романів «історичних» (Шамрай, 1930: 57).

Баладність була надто гнучким жанрово-родовим компонентом, в якому історія, пропущена крізь побут і приватне життя, репрезентується зсередини, стає частиною емоційного світу персонажів, переживання наслідків великих

потрясінь у локальному просторі. Ще до хвилі байронізму баладність була візитною карткою романтизму, визначала його образність і захоплення фольклором. У площині схрещення літературної естетики, фольклору та історії виявляється тип творчого освоєння вальтер-скоттівської моделі історичного роману на українському ґрунті. До розуміння типології міжнародних жанрових подібностей підштовхує А. Шамрай у своїй концепції динаміки естетичних систем на матеріалі харківської школи романтиків: «Балюда в розвитку романтизму європейського зв'язується, головним чином, з англійським фольклором, що його такі англійські поети, як Вальтер Скотт, Кольрідж, Крістабель, почали опрацьовувати в кінці XVIII і на початку XIX століття» (Шамрай, 1930: 113). Цілком імовірно, що саме через баладність романтичний історизм Вальтера Скотта прищеплюється в Україні, точніше, вона постає однією з ліній рецепції спорідненого типу історіописання. Отже, баладність постає ґрунтом, на якому оприявнюються національні літературні традиції, а також відбувається трансфер, творче засвоєння і продуктивне використання жанрових ресурсів європейських історичних нарацій. Ця жанрова стилістика сприяє виведенню назовні не так самої історії, як її дійових осіб переважно в побутовому заломленні, сфері внутрішньої поведінки. Актуалізується роль стереотипу як своєрідного лакмусу, антропоцентричного чинника історичного процесу.

2. Етнонаціональні стереотипи. Гребінка вивертає епічне зсередини, використовуючи любовну колізію як привід для створення складної імагологічної проєкції. Золотаренко руйнує щастя сестри не з причин особистої відрази, а внаслідок інтеріоризованого історичними реаліями негативного ставлення до поляка не як до *Иностранца* в його національних відмінностях, а як до *ворога*, більш однозначного образу, уособлення політично виробленого ярлика, емблеми. На його індивідуальне сприйняття нашаровуються колективні уявлення, транспоновані досвідом поколінь, що пережили національно-релігійний гніт під владою Речі Посполитої. Перцепція передбачає вилучення з етнокультурної ідентичності індексів і характеристик, актуальних у певній історико-культурній ситуації або політичній кон'юктурі. «Наказний гетьман» аж до тілесної відрази ненавидить шляхтича Францишека, поляризуючи своє ставлення до нього в опозиції людського – нелюдського: «эта гадина не стоит, чтобы ею пачкал руки добрый казак. Бей его, Данило, нагайкою!» (Гребінка 1981: 119). Саме віросповідальний фактор розмежує колективні ідентичності, поляризує світи і зумовлює редукований погляд на *Чужого* з позицій *Свого*. Причому характеристики еволюціонують від амбівалентних («настоящий казак, если б не католицкого закона») до нагнітання відверто негативних суджень («полюбила безродного шляхтича, да еще и католика!»). Зрозуміло, риторика полковника і солідарного з ним козака-розповідача Данила побудована на аперцепціях, тобто попередніх, автоматично засвоєних свідомістю емоційних матрицях, в яких поняття, денотат обростає суб'єктивними оціночними характеристиками («как съедутся гости, да брат станет укорять ее, что полюбила католика, да начнет честить Францишека, как долг велит, и оборванцем, и блудолизом, и всякими разными словами...»).

Трансформація образу *чужого* в образ *ворога* здійснюється під тиском ксенофобських настроїв як наслідку репресивного історичного досвіду і колоніальної політики. У діалогічному полі іншування, відчуження, творенні образів *не-своїх, інакших*, мисленевих і уявних проєкцій ксенофобія є надто сильною позицією розмежування, поляризації. Тому в імагологічних студіях вона має ще посісти належне місце метаприйому, інтердисциплінарного дискурсу для з'ясування антропологічних меж взаємодії з *Иным*. Тим паче, що на рівні підсвідомості, в підвалинах людської психіки, як вважав З. Фрейд, «ненависть як ставлення до об'єкта є старшою від любові» (Фрейд, 1997: 213), а ксенофобія як її проявлення є вродженою, постаючи механізмом самозбереження і самозахисту від незнайомого, небезпечного, ірраціонального. Прикладом такої ідентифікації в тексті Гребінки є відверто негативне ставлення до чужої релігії з точки зору своєї, про зниклого Францишека подекують, що він подався в католицькі монахи, «не в наши, а в свои», «не в христианские». Це викривлення понять є наслідком притаманної антиколоніальній свідомості передусім політичної негативізації католицизму як маркеру ворожої панівної нації, її експансії на прикордонні території. Тут діє механізм стереотипу, який створюється внаслідок селекції і впорядкування в етноментальній свідомості уявлень про *чужого* і стає елементом комунікативної прагматики, схематизує, спрощує спілкування. Стереотип народжується як продукт вторинної семіотизації, індекс з вилученими з нього і притлумленими культурними значеннями, інструмент маніпуляцій, знак, наповнений потрібними в актуальному часі смислами. В. Будний з посиланням на концепцію Дж. Лірсена наголошує на політичній кон'юктурності стереотипів у зв'язку зі ставленням до іншої конфесії, віросповідання, «країни, що становлять загрозу в політичній чи економічній конкуренції, описуються в негативному освітленні, що спричинює *ксенофобію*, а країни, що не становлять жодної загрози, зображуються у привабливому освітленні, що породжує екзотизм та *ксенофілію*» (Будний, 2007: 56).

Прикметно, що в тексті релігійно забарвлені стереотипи втілюються як проявлення в етноментальній свідомості слідів пам'яті народу про визвольну боротьбу, яка мала конфесійний характер. Постісторична ситуація ілюструє функціонування в часовій тягlostі уявлень, які стигнуть, кристалізуються і стають культурними маркерами в історичній нарації, зближують план розповідання з подієвим планом. Мінливість і культурно-історична динаміка є результатом втручання у вироблені стереотипи ззовні і перебудови їхньої структури згідно з панівною ідеологією. Зрушення, які могли вплинути на переакцентуацію стереотипів, зафіксовано на початку повісті: «В 1654 году борьба за веру в Малороссии окончилась счастливо присоединением ее к России» (Гребінка, 1981: 112).

Отже, унезалеження від Польщі, ослаблення полонізації і католицизму поступово змінюються промосковськими впливами, і ця історична ситуація відгукнеться пізніше, в посиленні царським урядом антипольських настроїв після поразки повстання 1830 р. Гребінка, без сумніву, проєктував події XVII ст. на свої часи, несвідомо вдаючись у такий спосіб до методу історичної семантики у створенні стереотипів. При цьому він враховує також уявлення самих поляків про себе, їхню самоідентифікацію. Досліджуючи антропологію польськості в національних віддзеркаленнях, В. Чубарова відзначає: «Образ «поляка-католика», народу, який приділяє особливу увагу

своїй вірі та боротьбі за неї, є одним із найдавніших і в авто-, і в гетеростереотипі» (Чубарова, 2008: 9). Ця обставина відіграє не менш важливу роль в уявленнях поляків про козаків, наділенні їх надприродними властивостями, гіперболізації їхньої сили. І справа не лише в цілком природному побоюванні органіста Томаша пройти повз москалів і козаків під час облоги Старого Бихова, а в створюваних навколо Золотаренка містифікаціях, зафіксованих польськими історичними хроніками, відтворених в «Історії Русів» і повторених з полемічною метою Гребінкою. Героїчні звитяги полковника пояснювалися його зв'язками з інфернальним світом, «что будто Золотаренка пожрал ад, с полным своим дьявольским триумфом и величием, за то, что вся Польша, судя о Золотаренку по воинскому искусству его и великим успехам, заключала и навсегда утвердила, якобы он был большой характерник или чародей, то есть волшебник, владеющий многими дьяволами, от коих имел такую необычайную силу в войне и, наконец, в удовлетворение услуг их, взят с таким торжеством прямо в ад» (Історія Русів, 1846: 130).

Однак подібні містифікації заперечуються логікою історичної аргументації автора «Історії Русів», яка, очевидно, враховується Гребінкою в кінцевому відмежуванні від польської історіографії: «А историк Коховский очень наивно приписывает это происшествие гневу мстящего провидения!» (Гребінка, 1981: 130). Втім остання фраза повісті нагадує авторське резюме, яке нібито виключає втручання в земне життя потойбічних сил, але зовсім не знімає фантастичність мотивування подій. Ба більше, готична образність істотно підсилює сугестивність стереотипу, певною мірою екзотизує його і вкладає в емоційні матриці, ці надто чутливі регістри культурно-історичної динаміки. Варто зауважити, що присутність готики не обмежується навіюванням, опосередкованою текстуальною матрицею, а постає частиною естетичної програми автора, структурується, послідовно втілюється у спеціально маркованих топосах.

3. Топіка готичної прози. Простір повісті побудовано на умовному протистоянні двох сакральних центрів: ієзуїтського костюлу з таємними моторошними лабіринтами і православної церкви Віри, Надії, Любові, збудованої полковником на честь сестри. В їхньому описі інтенсифікуються прийоми готичної поетики, які не лише моделюють міф про витoki зла і топографічно прив'язують його до костюлу як антисвіту, а «діють» згідно із законом партиципації, переносючи темні сили в інші місця, роблячи їх предметом містифікацій. Зло втрачає конкретність, зв'язок із фізично фіксованими ворожими діями на кшталт магічного ритуалу виготовлення срібної пулі, стаючи уособленням вселенської безвиході, нескінченного процесу інфернальних перероджень. Вдаючись навіть до образності «несамовитого романтизму», демонструючи чудернацькі переплетіння фольклорної баладності і літературної готики, Гребінка не забував про їхню службову роль у трансформації *імаготипу* як утіленні інонаціонального образу в більш кон'юнктурне утворення, яким є стереотип. Облачення Францишека в монахи-ієзуїти одразу ж розділяє його з оточенням, наділяє його нелюдськими здібностями, табуваним окультним знанням, що виражається навіть зовні, у множинності топографічних проявлень таємної фігури, яка втрачає чіткість фізичних обрисів і зростає в геометричній прогресії. Монах немов розчиняється у повітрі, стає ефірною субстанцією, ввижається «длинной черной фигурой, закутанной в мантию», «страшным привидением».

Гребінка творчо експлуатує топос готичного роману, пристосовуючи його до творення ідеологічно навантаженого стереотипу. При цьому структура його подвійна як з точки зору накладання епох XVII і першої половини XIX ст. в авторській концепції історизму, так і в площині ідеологічного впливу Московського царства, а потім Російської імперії на бачення поляка як ворога, що руйнує зсередини православну культуру. Досліджуючи динаміку формування уявлень про західного сусіда, О. Ліпатов зазначає: «Военная присутність польсько-литовських військ на землях Московії одночасно утверджувало негативний стереотип поляка і той самий стереотип розколювало. Утверджувало в площині політичній (загарбник, нелюд), конфесійній (єретик, кривдник православних храмів), а розколювало у сфері культури... Антипольська пропаганда Російської імперії відрізнялася від антипольської пропаганди Московської держави тим, що йшлося про власних підданих, які чинили опір своїй же владі. Саме це зумовлювало особливе напруження, інтенсивність і масштаб збудження антипольських настроїв і формування полонофобського стереотипу» (Ліпатов, 2015). Отже, уявлення українця про поляка опосередковуються дискурсом панівної ідеології, внаслідок чого бінарна схема стереотипу ускладнюється, перетворюючи його на тернарну модель.

Таке укрупнення відбувається і завдяки *інтенсивності* як важливого маркеру етностереотипу, представленого не просто як емблема, мовленнєва фігура художньої комунікації, а інкрустованого жанровою стихією баладності і літературної готики. З цього погляду і Золотаренко як герой-протагоніст теж сприяє відтіненню антагоніста, поєднуючи у собі риси патріота, полководця і готичного злодія, який порушує заповіт матері і спричиняє смерть сестри. Ця колізія цілком вміщується в образний ряд родинно-побутової балади, так само, як і повернення мертвого полковника до Корсуня перегукується з баладною тональністю і ритмомелодикою («а сам полковник не красовался на рьяном турецком коне, не сверкал перед народом полковничьей булавою... Он лежал мертв в черном гробе» (Гребінка 1981: 126). Тональність, втім, змінюється з мажорної на мінорну. Гребінці вдалося синтезувати історичне і баладне, і показати народження стереотипу зсередини, в площині етноментальної психології. Слушною є думка В. Мацапури про факультативну роль історичного компонента в цьому тексті, без якого повість «сприймалася б як містична історія про католицького монаха Францишека, що присвятив своє життя задоволенню почуття помсти» (Мацапура, 2001: 323).

Висновки. Поетика історії – це передусім поетика тропологічних форм, що черпають з ресурсів історичної пам'яті і закріплюють традицію в часопросторовій перспективі. Оповідання Гребінки «Нежинский полковник Золотаренко» репрезентує національну минувшину кризь модель нового історизму, яка передбачає оперування категорією пам'яті, архівування пережитого історичного досвіду в жанрових формах, етнокультурних стереотипах,

стилістичних фольклорно-літературних сполуках. Перенесення об'єктивного подієвого плану в суб'єктивний позначається й на способах омовлення минулого, витягування з нього призабутих, культурно периферійних, але питомих у постколоніальній ситуації значень. Саме з ними пов'язаний принципово новий тип історичного письма в українській літературній традиції.

Література:

1. Артог Ф. Время и история. «Как писать историю Франции»? *Анналы на рубеже веков*. Москва : «XXI век: Сogласие», 2002. С. 147–168.
2. Будний В. Розгадка чарів Цирцеї: національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології. *Слово і Час*. 2007. № 3. С. 52–63.
3. Гребінка Є. Твори у 3 т. Т. 2. Прозові твори 1841–1845. Київ : Наукова думка, 1981. С. 112–130.
4. Задорожна Л. Євген Гребінка. Літературна постать. Київ : Твім інтер, 2000. 160 с.
5. Історія Русов, или Малой России. Москва, 1846.
6. Липатов А. Польша в русском восприятии. URL: <http://www.vestnik-evropy.ru/issues/poland-in-the-russian-perception.html> (дата звернення: 10.07.2021).
7. Мацапура В. Украина в русской литературе первой половины XIX века. Харьков – Полтава : ПОИППО, 2001. 396 с.
8. Мацапура Л. Традиции готического романа в исторической прозе Е.П. Гребенки. *Філологічні науки*. 2014. № 18. С. 26–43.
9. Нахлік Є.К. Історична проза Євгена Гребінки. *Українська мова і література в школі*. 1987. № 2. С. 10–16.
10. Перевертень Н. Творчий діалог української та французької літератур (на матеріалі творів Є. Гребінки, О. де Бальзака, В. Гюго). *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. *Філологічні науки*. 2016. № 8. С. 75–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Litpro_2016_8_18 (дата звернення: 12.04.2021).
11. Титаренко С.Д., Русанова М.М. Готическая традиция в литературе в аспекте интермедияльного анализа. *Культура и текст*. 2021. № 44. С. 43–55.
12. Фрейд З. Основной инстинкт. Москва : АСТ – ЛТД, 1997. 656 с.
13. Чик Д. Жанрові системи української та англійської прози кінця XVIII – середини XIX ст.: проблеми типології та поетики : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.05. Київ, 2018. 501 с.
14. Чубарова В.В. Стереотип поляка в польском и русском восприятии: опыт антропологического исследования. *Исследования по прикладной и неотложной этнологии*. Москва : ИЭА РАН, 2008. 30 с.
15. Шамрай А. Харківська школа романтиків. Т. 1. Харків : Державне видавництво України, 1930. 280 с.
16. Янковська Ж. Фольклоризм української літературної прози доби романтизму : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.07. Львів, 2017. 465 с.
17. Bhabha H. Nation and narration. London : Routledge, 1990. 352 p.

References:

1. Artog, F. (2002). Vremya i istoriya. “Kak pisat istoriyu Frantsii”? [Time and history. “How to write the history of France”?]. *Annalyi na rubezhe vekov. – Annals at the turn of the century*. Moscow: “XXI vek: Soglasie”, p. 147–168 [in Russian].
2. Budnyi, V. (2007). Rozghadka chariv Tsyrtsei: natsionalni obrazy ta stereotypy v osvittleni literaturnoi etnoimaholohii [Unraveling the magic of Circe: national images and stereotypes in the coverage of literary ethnoimagology]. *Slovo i Chas*. No. 3. P. 52–63 [in Ukrainian].
3. Hrebinka, Ye. (1981). Tvory u 3 t. T. 2. Prozovi tvory 1841–1845 [Prose works 1841–1845]. Kyiv: Naukova dumka, p. 112–130 [in Ukrainian].
4. Zadorozhna, L. (2000). Yevhen Hrebinka. Literaturna postat [Eugene Hrebinka. Literary figure]. Kyiv: Tvim inter. 160 p. [in Ukrainian].
5. Istoriia Rusov, yly Maloi Rossyy (1846) [History of the Rus, or Little Russia Moskva] [in Russian].
6. Lipatov, A. (2015). Polsha v ruskom vospriyatii [Poland in Russian perception]. Retrieved from: <http://www.vestnik-evropy.ru/issues/poland-in-the-russian-perception.html> (Last accessed: 10.07.2021) [in Russian].
7. Matsapura, V. (2001). Ukraina v russskoy literature pervoy poloviny XIX veka [Ukraine in Russian literature of the first half of the 19th century]. Harkov – Poltava: POIPPO. 396 p. [in Ukrainian].
8. Matsapura, L. (2014). Traditsii goticheskogo romana v istoricheskoy proze E.P. Grebenki [Traditions of the Gothic Novel in Historical Prose by E.P. Grebenka]. *Filologichni nauki – Philological sciences*. No. 18. Pp. 26–43 [in Ukrainian].
9. Nakhlik, Ye. (1987). Istorychna proza Yevhena Hrebinky [Historical prose by Yevhen Hrebinka]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian language and literature at school*. No. 2. Pp. 10–16 [in Ukrainian].
10. Pereverten, N. (2016). Tvorchyi dialoh ukrainskoi ta frantsuzkoi literatur (na materialy tvoriv Ye. Hrebinky, O. de Balzaka, V. Hiuho) [Creative dialogue of Ukrainian and French literature (based on the works of E. Hrebinka, O. de Balzac, V. Hugo)]. *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii. Filolohichni nauky – Literary process: methodology, names, trends. Philological sciences*. No. 8. Pp. 75–78. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Litpro_2016_8_18 (Last accessed: 12.04.2021) [in Ukrainian].
11. Titarenko S.D., Rusanova M.M. (2021). Goticheskaya traditsiya v literature v aspekte intermedialnogo analiza [Gothic tradition in literature in the aspect of intermediate analysis]. *Kultura i tekst – Culture and text*. No. 44. Pp. 43–55 [in Russian].

12. Freyd, Z. (1997). Osnovnoy instinkt [The basic Instinct]. Moscow: AST – LTD. 656 p. [in Russian].
13. Chyk, D. (2018). Zhanrovi systemy ukrainskoi ta anhliiskoi prozy kintsya XVIII – seredyny XIX st.: problemy typolohii ta poetyky [Genre systems of Ukrainian and English prose late XVIII – mid XIX centuries: problems of typology and poetics]: dys. ... d-ra filol. nauk: 10.01.05. Kyiv, 501 p. [in Ukrainian].
14. Chubarova, V.V. (2008). Stereotip polyaka v polskom i russkom vospriyatii: opyt antropologicheskogo issledovaniya [Pole stereotype in Polish and Russian perception: experience of anthropological research]. *Issledovaniya po prikladnoy i neotlozhnoy etnologii – Research in Applied and Emergency Ethnology*. Moscow: IEA RAN. 30 p. [in Russian].
15. Shamrai, A. (1930). Kharkivska shkola romantykiv [Kharkiv school of romantics]. Vol. 1. Kharkiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. 280 p. [in Ukrainian].
16. Iankovska, Zh. (2017). Folklorizm ukrainskoi literaturnoi prozy doby romantyzmu [Folklore of Ukrainian literary prose of the Romantic era]: dys. ... d-ra filol. nauk: 10.01.07. Lviv. 465 p. [in Ukrainian].
17. Bhabha, H. (1990). Nation and narration. London: Routledge. 352 p.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2021
The article was received 16 July 2021

ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНІМАЛІСТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ В ПОЕЗІЇ ІВАНА ЗЛАТОКУДРА

Немченко Іван Васильович,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української й слов'янської філології

та журналістики Херсонського державного університету

nemchenko1958@ukr.net

orcid.org/0000-0003-3041-1313

Мета. Бестиарний світ приваблює багатьох письменників різних часів і народів – від давнини й до сьогодення. Метою нашої статті є висвітлення особливостей творення образів-символів звірів у ліричних текстах українського поета з Польщі Івана Златокудра кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Методи. У статті використано елементи таких методів: культурно-історичного (допомагає висвітлити функції ліричної образності у процесі відтворення поетом рис українського національного характеру та історичної епохи), естетичного (забезпечує розгляд творів митця як літературно-мистецького феномену), міфологічного (використовується для відстеження репродукування поетом міфологічних образів), герменевтичного (пропонується вільна інтерпретація текстів із можливістю подальших витлумачень), біографічного (простежуються риси автобіографізму в поезіях співця), описового (здійснюється систематизація різноманітних елементів анімалістичного простору в текстах поета), інтертекстуального (звертається увага на зв'язки між віршами митця й українським та світовим фольклором і літературною традицією), текстуального аналізу (застосовується для окреслення анімалістичних мотивів та образів у Златокудровому доробку). Дослідження засноване на загальнонауковій методиці аналізу, синтезу, спостереження, добору та систематизації матеріалу.

Результати. Автор статті репрезентує результати аналізу текстів Івана Златокудра, присвячених анімалістичним мотивам та образам. Символіка коня, собаки, корови, вола, вівці, kota, оленя, вовка, лисиці, ведмеда та інших тварин виконує важливу роль у розбудові автором художньої картини світу, сприяє розумінню його психології. Для поетичної творчості Івана Златокудра досить характерним є ефект органічного вживання ліричного героя в зображуваний світ, зокрема простір фауни рідного краю. Митець поєднує в текстах реальний і феєричний плани, переплітає дійсність із легендою, казкою, містичними уявленнями. Бестиарний вимір у поета поглиблює й розуміння природної стихії, і складність людських взаємин і почуттів, має як національне, так і загальнолюдське звучання.

Висновки. Анімалістична образність у поетичній творчості Івана Златокудра закорінена у світ міфології та фольклору українського та інших народів, ґрунтується на літературних традиціях. Анімалістичні образи-символи в доробку митця відбивають особливості української ментальності, історико-культурний досвід нашого етносу, віддзеркалюють естетичні цінності нації.

Ключові слова: лірика, фольклор, міфологія, зооморфні образи, анімалістична символіка.

TO PROBLEM OF EXAMINING ANIMALISTIC SYMBOLISM IN THE POETRY OF IVAN ZLATOKUDR

Nemchenko Ivan Vasylovych,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Ukrainian

and Slavic Philology and Journalism

Kherson State University

nemchenko1958@ukr.net

orcid.org/0000-0003-3041-1313

Purpose. Many writers from various epochs and countries have been admirers and propagandists of the bestiary space. The purpose of the work is to analyze the animalistic images and symbols in the Ukrainian poet Ivan Zlatokudr's lyrics in the late of 20th and early 21st century.

Methods. The elements of the following methods are used in the research: cultural and historical (helps to investigate the functions of poet's lyrical images in the process of representation of the features of Ukrainian national nature and historical epoch), aesthetic (allows analyzing each text as a phenomenon of literature and art), miphological (for coverage of reproduction of miphological images by poet), hermeneutic (ensures free and open interpretation of texts with the possibility for new explanations), biographic (helps to describe autobiographic markers in the writer's literary works), descriptive (systematization of various elements of the animalistic space in the lyrics of the poet), intertextual (links between writer's poems and folklore songs and literary general tradition), textual analysis (for coverage of the animalistic motifs and images of Zlatokudr's collection). The research is based on the general methods of analysis, synthesis, observation, selection and systematization of the material.

Results. The author of this article represented the results of literary analysis accomplished over the texts of Ivan Zlatokudr with animalistic motifs and images. The symbols of a horse, dog, cow, ox, sheep, cat, deer, wolf, fox, bear and other animals play an important role in the creation of the artistic image of the world in the writer's version and show his psychology. The article finds out that Ivan Zlatokudr has delicate understanding of bestial space. The effect of a hero's co-living with the environment depicted by the author, with the animalistic environment in particular, is characteristic of writer's lyrical collection. Ivan Zlatokudr's works combine real and fairy plans, have characteristics of legends, tales and mysteries. The poet's bestial dimension deepens understanding of nature and difficult world of human relations and feelings and it has national and similarity sounding.

Conclusions. The animalistic motifs and images in Ivan Zlatokudr's poetry have foundations in the Ukrainian and the world miphology and folklore, and literary traditions. Animalistic symbolism in writer's works shows the specific traits of Ukrainian mentality, historical and cultural experience of our people and aesthetic value of nation.

Key words: lyrics, folklore, miphology, zoo-formed images, animalistic symbolism.

1. Вступ. Творена протягом кількох десятиліть самобутня лірика українського поета в сусідній Польщі Івана Златокудра (Яна Володимировича Врецьони) займає свою помітну нішу на тлі світової української письменницької спільноти. Автор книжок «Народній Польщі» (1975), «Пейзажі» (1981), «Czarnobylskiej Madonnie» (1995), «Barwy chwil» (1999), «Веселки печалі» (1999), «За oknem lat» (2007), «Кольорами нетривожними» (2009), «В раю твого садах» (2012), «Авторський вечір» (2014), «Вітраж» (2016), «Modlitwa do słońca» (2017), «Дум сувій» (2019) та численних добірок оригінальних і перекладних текстів у виданнях Австралії, Ізраїлю, Канади, Німеччини, Польщі, Румунії, Сербії, Словаччини, України («Березиль», «W blasku słowa», «Винниківський вісник», «Вісник Таврійської фундації», «Всесвіт», «Гомін», «Дукля», «Moje cztery światy», «Наше слово», «Український альманах», «Український календар», «Український літературний провулок» та ін.) не обійдений увагою критики. Йому присвячують свої розвідки А. Байцар, С. Заброварний, Т. Карабович, А. Койс, Л. Клімовський, М. Корсюк, І. Красовський, Л. Кубська, Н. Мориквас, В. Назарук, Г. Немченко, Ф. Неуважний, М. Олійник, В. Просалова, Л. Пушак, В. Яручик та інші науковці, журналісти, краєзнавці. Це зокрема праці «Веселки пам'яті на вістрі печального часу» Л. Пушак (Пушак, 2001), «Крилата сосна у Винниківському лісі як дороговказ для серця» Т. Карабовича (Карабович, 2020), «Нова поетична збірка Івана Златокудра» Л. Кубської (Кубська, 2020), «Винниківські пейзажі Івана Златокудра, або СВДЧЕННЯ» Н. Мориквас (Мориквас, 2020). Деякі аспекти літературної діяльності Івана Златокудра репрезентовані й у наших попередніх публікаціях (Немченко, 2010; Немченко, 2020; Немченко, 2021). Метою пропонованої статті є висвітлення особливостей використання анімалістичної символіки в ліричному доробку письменника на матеріалі публікацій 1990-х – 2010-х років.

Фольклорний, міфологічний, літературний бестіарій досліджувався багатьма науковцями різних генерацій (Н. Бабенко, Г. Бокшань, І. Вагилевич, З. Василько, Н. Велецька, В. Войтович, С. Гайдук, В. Гнатюк, А. Гура, В. Давидюк, В. Дашкевич, М. Дмитренко, Л. Дунаєвська, С. Карпенко, Ю. Ковалів, Л. Колмачевський, М. Костомаров, І. Крук, Л. Кузнецова, О. Кузьменко, Д. Куриленко, О. Левчук, Н. Ліхіна, О. Сліпушко, М. Сумцов, Л. Тульцева, Т. Урись, В. Чуб та чимало ін.). І до сьогодні авторів численних розвідок ваблять як давні явища в цій царині («Шестодневи», «Фізіолог», «Середньовічний бестіарій» та ін.), так і сучасні варіації («Малі ангели», «Дондог», «Бардо or not Бардо» А. Володіна, «Втеча звірів, або Новий бестіарій», «Про комах, риб, птахів і диких звірів» Г. Пагутяк тощо). Означеній проблематиці присвячуються цілі наукові форуми, наприклад: «Топос тварин як антропологічне дзеркало» (Київ, 2011), «Бестіарний код у діалозі культур: традиція та сучасність» (Херсон, 2016). Стосовно тваринної символіки в літературних текстах науковці послуговуються різними термінами, підходами, методиками. Одні дослідники під бестіарієм розуміють усю сукупність відображеного у творах письменників реального й вигаданого анімалістичного світу, інші розмежовують зооареали дійсних та фантастичних істот. Так, наприклад, Т. Урись ототожнює анімалістичні й бестіарні образи (Урись, 2018), а, скажімо, Н. Ліхіна відокремлює «такі типологічні спільності, як анімалістика, в якій фігурують тварини, наявні в природі, та бестіарій, в якому наявні звірі, що в природі не існують» (Лихина, 2011: 149). У нашій статті ми не дотримуємось такого різкого розмежування між златокудрівськими образами представників земної фауни та міфічних антропозооморфних істот, адже й ті, й інші однаково органічні для художнього світу митця.

Для Івана Златокудра природа завжди була об'єктом найпильнішої уваги, глибокого інтересу, захоплення й сакралізації. Поет щиро вболіває за долю навколишнього середовища, виступає на захист флори та фауни рідного краю. Тож цілком закономірною є наявність у його доробку анімалістичних, орнітологічних, іхтіологічних, плантативних, геологічних та інших мотивів та образів, пов'язаних із споконвічними спробами людства якнайглибше пізнати цей світ і себе в ньому.

Творчість Івана Златокудра умовно можна поділити на два великих періоди: 1) літературна діяльність 1960-х – 1980-х років; 2) мистецькі здобутки 1990-х рр. – перших двох десятиріч ХХІ століття. Саме тексти поета порубіжжя ХХ – ХХІ століть, коли відкрилось його «друге дихання» в умовах творчої свободи, і є предметом розгляду в нашій статті.

2. Анімалістичні образи в ліриці Івана Златокудра 1990-х – 2010-х років. Зоосвіт широко присутній у метафоричному мисленні поета. Його тексти населені найрізноманітнішими представниками природи (звірі, плазуни, птахи, риби, земноводні, комахи) та фантастичними істотами (дракон, баба-яга, русалка, мавка). І кожна з підгруп образів заслуговує на детальне дослідження. У статті обмежимось розглядом символіки образів звірів та антропозооморфних істот у ліричних творах Івана Златокудра, а інші ракурси (орнітологічний, ентомологічний, арахнологічний, іхтіологічний) залишимо на перспективу.

До образів свійських і диких тварин автор часто звертається при змальованні природних явищ чи станів ліричного героя. У численних його мініатюрах прямо або ж опосередковано присутні кінь, вовк, лис, ведмідь, собака, кіт, корова, олень, сарна, білка, кажан. Символіка цих образів сягає своїм корінням у фольклорні й міфологічні пласти.

Мотив коня (огиря) досить широко репрезентований у текстах Івана Златокудра, як і в світовій міфології, фольклорі, літературі. Це благородне прекрасне створіння, що супроводжує людину з прадавніх часів як вірний помічник і друг, віщун доброго/лихого. А ще це невід'ємний елемент солярного культу, «символ сонця і водночас потустороннього світу» (Словник символів культури України, 2002: 114). І характерне для поета неодноразово повторюване в текстах означення щодо коня «золотогривий» викликане передовсім асоціацією з сонячним промінням. А ось у замальовці «літо літо / золотогривий віз заверни з дороги» (Златокудр, 2016: 53) через метонімію автор передає передчасність появи коня осені. І золотогривість як ознака, що перенесена з огиря на віз, асоціюється не так із сонячним промінням, як із пожовтілим листям, що виблискує на сонці. Кінь із «золотогривим» возом у супрязі віщують невблаганність долі: літу судилось померти, а осені народитись (традиційний фольклорний мотив). Прихід чергової пори року через фіксацію подібних деталей часто оприсутнюється в текстах співця: «забрали / в вирій передзвін підков весільних / мандрівні скрипалі» (осінь) (Златокудр, 2009: 49); «вістун невчасної пори на білому коні» (зима) (Златокудр, 2016: 20). І подібні замальовки чарують цілими каскадами метафор: «покотилось колесо соняха зернистого / потяглося за сонцем щедре літо / не за горами падолисти / сідлають коней / вітри» (Златокудр, 2018: 15).

Кінь у художньому баченні Івана Златокудра найчастіше втілює рух, динаміку земних і небесних процесів: «санки / вітром санки / золотих дзвіночків говір / в гривах коней» (Златокудр, 2009: 110); «низом / санки несуть гостроковані коні» (Златокудр, 2009: 114); «повезуть нас у чотири світи вози весільні / – вітрові коні каштани» (Златокудр, 2019а: 48); «легіт травень / й вітрів підкови» (Златокудр, 2016: 53). Це й символ змінності в перебігу доби – прихід ранку, вечора, ночі: «кують ночі огирям огнистим / крицеву підкову / світанкову» (Златокудр, 1999: 69); «журавель криничний / до водопою прикличе коней сивогривих / що вози потягнуть / в світанок» (Златокудр, 2012а: 61); «зоря макові стрічки влітає коневі / в гривасте срібло» (Златокудр, 2009: 71); «вершник вечоровий скаче полем / – місяцевий лук в долоні – / – промінь тятивою дзвонить – / стелить небо під копита коневі / макоцвіт червоний» (Златокудр, 2012а: 57); «бредє молочним шляхом / білий кінь / співає віз золотих зерен повен / косар на скрипці возовій заснув / встромила нічка в стіг / косу криву» (Златокудр, 1999: 100); «день заридав вітрам у гриви / ніч шляхи торочить» (Златокудр, 2002: 53). Останній сповнений експресії малюнок, побудований на традиційному для поета уподібненні вітрів і коней, увиразнює картину швидкого приходу нічної пори на зміну заплаканому дневі. Досить характерною для митця є метафора «вечора кіннотник», винесена в назву одного з розділів книжки «Веселки печалі» з натяком на похилий вік ліричного героя. Відтак із образом коня в творах Івана Златокудра також пов'язується мотив плінності невблаганного часу і тлінності людського життя, драматизм автобіографічних екскурсів митця: «вирує світ в нестриманім розгоні / летять, летять роки, шалені коні» (Златокудр, 2007: 74); «промчали табунами літа / вітрам у гриви коневі / білі пелюстки / влітає / час» (Златокудр, 2016: 20). Але цей же образ символізує у митця і життєздатність, красу та нестримність почуттів закоханих: «і місяця срібний кінь / і віз срібний // дика радість кохання / під возом великим зірчастого неба» (Златокудр, 2019а: 44). Таке оптимістичне забарвлення подібних замальовок мимоволі нагадує Антоничеву збірку «Привітання життя», зокрема знамениту «Пісню про вічну молодість»: «Розпускають коні сиві гриви, / пара з уст, мов дим. / З рвучким вітром буйногривим! / Бути вічно юним, / вічно молодим» (Антонич, 1989: 45). Показово, що назва розділу цієї книжки «Вітражі й пейзажі» відлунує в заголовках Златокудрових збірок «Пейзажі» та «Вітраж». І тут ідеться, певно ж, не про учнівське наслідування великого поета, а про подібність художнього бачення двох митців.

У вірші-портреті «Кінь» Іван Златокудр звертається до символічного образу трудівника. Цей працелюб «заорав турбот переліг / натомлений окутавшись гривою стоячи заснув» (Златокудр, 2020: 21). Але уві сні він бачить ту ж свою одвічну роботу не як тягар, а в світлому серпанку, наче очима хлібороба: «сниться коневі ораниця / в килимах чотирилистих конюшин // лиш коротка ніч / лиш місяця леміш» (Златокудр, 2020: 21).

Іпоасоціації додають вишуканості ліричним замальовкам Івана Златокудра, побудованим на ефекті зооморфності. Наприклад: «верби озерні / коні гривасті п'ють воду зелену» (Златокудр, 2019а: 33). В уяві читача твориться пейзаж-ілюзія водопою. Здалека похилені над озером кучеряві верби нагадують гриви зелених коней, що ніби спивають своє відображення у воді. У побутовій замальовці «над оберемком картоплиння білий дим стоїть / мов срібний кінь» (Златокудр, 2016: 54) іпоасоціація романтизує приземлено-звичний план, додає ознак феєричності. Контури огиря срібної масті чи викованого зі срібла коливаються димом над городом, надають простій присадибній роботі рис якогось магічного дійства. Поет ніби закликає читача до співфантазій, констатуючи, що й у буденному оприсутнюється незвичайне. На асоціації кінь/туман побудована замальовка «Краєвид за містом»: «на ночевих вигонах пасуться коні / із білотуманними довгими гривами» (Златокудр, 2005: 65).

У легендарному ореолі постає кінь у Златокудровій варіації романтичної опришкіани, що відлунує за образною системою ліричного малюнка «Гроза в Карпатах». Твір побудований на паралелі між розбурханою природою та суспільним резонансом діяльності народних улюбленців та їх очільника: «вздувечку блискавки / рве / потік // жалений розбійника острогою // усі скарби карпат / несе в сідлі / грім // довбушевий кінь золотогривий» (Златокудр, 2009: 59). Легендарний мотив (опришки як гроза для панства) органічно влітається в буряний краєвид рідних Карпат як невід'ємний елемент загального малюнка, що викликає як живописні враження, так і певні

історичні аналогії. Контекстуальний епітет «кінь золотогривий» надає і візуальності картині зливи (блискавка як золота грива), й актуалізує згадку про золоті скарби Олекси Довбуша. Кінь як символ вольниці, неприборканості відтінює незалежну вдачу благородних розбійників, оспівуваних у романтичному письменстві. Мотив тварини-помічника, огиря-друга пов'язує художній світ Івана Златокудра з національною та світовою літературною традицією, зокрема з міриадами текстів пригодницького жанру.

Один із улюблених мікрообразів митця – кінська підкова, яка традиційно символізує щастя, удачу, добробут. Наприклад: «у кирничному відрі підкова сонця» (Златокудр, 2016: 54); «затанцюють лунко лісогори / під віщуючою щастя / молодого місяця підковою» (Златокудр, 2009: 55). Але з конем у автора асоціюється й мотив смерті та пам'яті («коневий череп»), широко представлений у фольклорних і літературних джерелах (літописна оповідь про кончину князя Олега, козацькі пісні та ін.). Скажімо, у вірші «Епілог», присвяченому «землякам – / родовитим синам / колишніх володарів / почерканих межами / нивок» (Златокудр, 1997: 22), він наводить шемливу картину з відповідною атрибутикою: «нехай немазаного воза скрип / із черепом коневим / похоронено давно / під тином // нехай серпок жнивний / із місяцем зотлів давно / у висохлій криниці // ще в спогадах живе / старенька хата...» (Златокудр, 1997: 22). А поезія «Хмара над полем...» сприймається як стилізація під козацьку пісню: «блукаючий без вершника кінь // пощерблене сонце / пробитий кулею шолом» (Златокудр, 2020: 16). Образ коня (кобили) характерний для автобіографічної лірики поета як символ дитячих вражень: «отави зір почорнілих / на вилах шербатих беріз / яблукаста кобила / драбинчастий віз // співала колесом дорога / підковою місяць на небі дитинства зійшов» (Златокудр, 1990: 5). У вірші «Із літ давноминулих» відчутний такий же феєризований відтінок: «коляда / скрип санок / з-під копит зорі стовпом» (Златокудр, 2006: 79).

Образ собаки в художньому вимірі Івана Златокудра традиційно репрезентований у позитивному плані. Це символ вірності, самовідданості. У вірші «В морозний ранок...» пропонується найпростіша формула взаємин людини та домашньої тварини, що ґрунтується на турботі й приязні: «до грудей собаку пригорни / щасливий» (Златокудр, 2016: 73). І в цьому контексті характеристика «щасливий» стосується обох. І людина, і тварина втішені атмосферою порозуміння, взаємної довіри й теплоти. Бестіарний образ слугує поетові при творенні моделі ліричного героя. Саме уміння гармонійно спілкуватися з природою, виявляти увагу, турботу, любов до тваринного і рослинного світу стає однією з визначальних рис його вдачі.

У некрологічній мініатюрі «Сльоза скорбна» автор передає безмежну тугу ліричного героя, що втратив чотирилапого товариша: «згас вогник в твоїх добрих очах / кого як друга до серця пригорну» (Златокудр, 2012а: 71). Ці прощальні обійми передають трагізм ситуації, а водночас підкреслюють рівність, рівноправність, однакову значимість людини і тварини. Сповнене болу та жалоби фінальне риторичне запитання цієї епітафії: «хто мені тепер лапу теплу подасть» (Златокудр, 2012а: 71). Інший погляд (із точки зору собаки) пропонується у вірші «Wciąż ten ból...», де на тлі цілковитої пустки, що лишилася від садиби, можливо, внаслідок горезвісної антиукраїнської операції «Вісла», на що натякають окремі штрихи «spalony dom zwałony sad» (Златокудр, 2020: 17), показано вірного друга й охоронця колишніх господарів, а тепер безнадійного самітника: «osierocony pies nad kopcem łes» (Златокудр, 2020: 17).

За прадавніми уявленнями, собака є гарним передвісником. Він передбачає і лихе, й добре, допомагає людям збагнути те, що від них до часу приховане. У такому ракурсі й Іван Златокудр зображує цих тварин: «а в блакитній оселі озвались собаки привітно: / поштар несе синьоокий дівчині серце // в конверті блакитному» (Златокудр, 2012а: 10). Чуйні домашні звірі співпереживають із людиною, передчувають її радісні стани. Поетичні малюнки за участю собак позначені у поета живописністю й експресією. Наприклад: «сторожкий бровко / передчасний холод злизує з лапи» (Златокудр, 2001: 39); «туга // вірна собака моя // виє в ночі зоряні» (Златокудр, 2005: 70).

Образ kota (кішки) як одомашненої тварини, згідно з прадавніми уявленнями, є символом найрізноманітніших явищ і може виступати як у ролі «добраго духа житла», так і «зла, диявола, відьми; темряви і смерті» (Словник символів культури України, 2002: 115). У текстах письменника це персонаж ідилічних космогонічних замальовок, що проєктуються на звичайні побутові ситуації як свідчення домашнього затишку, душевного комфорту: «сонцевий мурлика / приснув на пропахшім суницями сіні» (Златокудр, 2007: 75); «зеленоока котиця / п'є молоко з поливаної миски / молодого місяця» (Златокудр, 2012а: 59).

Образи бика (вола) та корови в ліриці Івана Златокудра здебільшого пов'язані з небесною символікою та перебігом доби: «жене череди вечір вчасний / сивим полем» (Златокудр, 1999: 69); «вечір погонич / пригнав від водопою корів / латаних червоним золотом» (Златокудр, 2012а: 58); «в конюшинах хмар / корова чорна дійниця» (Златокудр, 2012а: 59); «воли кучерявих хмар» (Златокудр, 2016: 52); «obłoków woły» (Zlatokudr, 2017: 71). Цілий ряд замальовок побудовано на асоціації між молодим місяцем та рогами вола: «пасється корова місяця рогатого: / між картоплинням кучерявих хмар, / де бур'янів ліловий жар» (Златокудр, 1999: 110); «мости розведені / рогатий місяць зводить» (Златокудр, 2009: 53); «поцілунок місяця рогатого / дарований / весні» (Златокудр, 2014: 55); «місяць / – рогачик з-над тополь високих – / над водоспад зоряний / до водопою / приходять / вночі» (Златокудр, 2014: 61); «вересневий вечір круторогий / місяцеву люльку / синім вересом / набив» (Златокудр, 2016: 69). На метонімічних прийомах побудована в поета лінія уподібнення між виробами з дерева та негодованою худобою:

«воріт марних голодні ребра» (Златокудр, 2016: 61). Старі ворота нагадують вигляд охлялої та виснаженої тварини, залишеної господарем напризволяще.

Вівці у віршах митця виступають як характерний елемент рідних краєвидів, оспіваний у мальовничих ліричних піснях. В описах поєднуються зорові та звукові мікрообрази: «пожене до водопою череду / вівчар» (Златокудр, 2009: 98); «гам отар овечих // у дзбані сонця бродить літа акварель» (Златокудр, 2016: 52). Подібні замальовки, певно ж, нав'язані пісенною традицією («Вівці, мої вівці» М. Гринишина, «Черемшина» В. Михайлюка на вірш М. Юрійчука тощо). Ці ж тварини традиційно порівнюються поетом із хмаринами в піднебесі: «жене вівчар синім плаєм білих хмар череду» (Златокудр, 2020: 17); «owiec białych mleko // kipiącego lata akwarele» (Zlatokudr, 2017: 71). Проте замальовки за участю овець набувають у митця і драматичного забарвлення. Адже через вирубку лісів у Карпатах не тільки змінюються колишні ідилічні краєвиди, а й руйнується екосистема: «приведе овець до водопою гуцул / й глянє // коли в кирницях заморених / води не стане» (Златокудр, 2020: 17).

Образи диких звірів у поезії Івана Златокудра насамперед символізують первозданність природи, нерозривну єдність її елементів. І ліричний герой, хоча би в уяві, вільно почувається в цьому середовищі, вживається в нього, подібно до Мауглі з «Книги джунглів» Д.-Р. Кіплінга, відчуває себе органічною часточкою цього розмаїтого бестварного загалу: «співаю з вовками в завороженім лісі / в казці місячній» (Златокудр, 2019а: 11); «вовки срібних снігів завивють / плачу з вовками в грудневому лісі / у білій завії» (Златокудр, 2019b: 11-12); «пробуджений з дрімоти ведмідь / спраглий весняного хмелю / ловлю пласт сонця / березневого» (Златокудр, 2019а: 14). У вірші «Спалили хату білу...» в контексті гнітючих роздумів про наслідки убивчої для української спільноти акції «Вісла» автор вдається до асоціації між звіром і вітром, що оплакує людську трагедію: «лиш вітер вовком виє / лиш виє вовком вітер» (Златокудр, 2010: 36).

Образ лиса обігрується в поезії Івана Златокудра «Лисівка», переплітаючись із мотивом рідного куточка та його мальовничої природи. Автор пропонує свою версію історії однієї з найулюбленіших місцин, знайомих і дорогих із раннього дитинства. Звідси й феєричний ореол розповіді: «лисівка // не від лисого відьми горба назва гори // гора ліс нора лис // зеленооке літо в сосніні в купалову ніч / закитичений золотом осінню ліс / місяць в шапці лисячій зимою на санках гори // лисівка // ліс на горі лис на горі» (Златокудр, 2010: 36).

Олень із давніх-давен вважається священною твариною, що пов'язана зі світовим деревом, культом сонця і місяця. Грація та краса цього створіння сприяли закріпленню за ним світлої символіки в уяві різних народів. Таке сприйняття цього образу пропонується і в поезії Івана Златокудра: «над тятивою тремтячого обрію / ключ журавлиний / стрілою // навздогін / прудкононому оленеві літа / з сонцем на рогах» (Златокудр, 2009: 87); «білим оленям хащ засніжених / повезуть зерно зоряне / місяцеві куті / сани» (Златокудр, 2014: 64); «червоний глід з оленевими рогами / топче ягоди осипані в сніг» (Златокудр, 2019а: 10).

У подібному ракурсі в текстах поета виступає й сарна (серна): «понесла літо за край вересових левад / сонце-рога серна» (Златокудр, 2014: 56); «перебігла сарна ліс / упав із липи цвіт / не стримати літа на бігу» (Златокудр, 2016: 71); «czas złotych wesel i żurawich odlotow / umyka sarna ze słońcem na rogach» (Златокудр, 2018: 16); «пристає серна / і вітер тихо підходить на пальцях / коли казковий цей птах-співак / співа співа» (Златокудр, 2020: 17).

Образ кабана репрезентовано в митця в контексті історії місячної ночі. Тож твориться стереоефект. Простежується й уподібнення місяця тварині, а водночас ці образи сприймаються й як цілком автономні: «місяць / виходить кабанець із лісових трясин / іклом очерет / лякає» (Златокудр, 2006: 77).

Образ білки (вивірки) у творах Івана Златокудра втілює, як правило, непосидючість, хазяйновитість, практичність, достаток: «перестрибала білка бір / стрибнув в душло горіх» (Златокудр, 2016: 71); «украдений горішок несе вивірка» (Златокудр, 2009: 102); «визбирала горішки вивірка» (Златокудр, 2002: 55). Мальовничість вигляду тварини увиразнює метафоричні сполучення: «танцюють вивірки вогнисті / на кривлях хмар / скрипучих» (Златокудр, 2009: 59), картинки з фото- й кіноефектами: «дятел / вивірка / ліс на взгірку» (Златокудр, 2009: 110); «сонце / сніг / мороз // ліс / з вивіркою // скрипка санок / грайгорішків говір» (Златокудр, 2003: 82).

Образ кажана в текстах митця огорнутий містичною таємничістю: «така із кажаном заплутаним у волосся // така // з льюлькою // виструганою з місяцевого ріжка / що медами димить // така / – уся в зірках» (Златокудр, 2009: 13); «зі щілин мороку кажани вилітають / в ніч зореви» (Златокудр, 2012а: 55). Оскільки цю тваринку вважали здавна нащадком драконів, носієм удачі/нешастя, автор веде мову про неї в романтико-феєричному контексті.

Образи-символи й доместикованих, і диких звірів у поетичному світі Івана Златокудра знаходять як традиційне прочитання й трактування, так і набувають нових власне авторських інтерпретацій.

3. Зооморфні та антрополозооморфні образи-символи в поетичному світі Івана Златокудра. У творах письменника реальне часто переплітається з вигаданим, фантастичним. Для його текстів характерні демонологічні, міфічні персонажі, які, за уявленнями прашурів, завжди населяли природу, були та є її невід'ємними елементами. Таке оприсутнення феєричних зооістот в авторському світі Івана Златокудра відбувається, як правило, через порівняння й паралелі з тими явищами, які традиційно сприймаються як дійсні.

Широко репрезентований у міфології та фольклорі слов'ян образ баби-яги як лихої відьми-повелительки звірів і світу мертвих, а також персоніфікованого втілення суворої зими співвідноситься в Івана Златокудра

з чарівною осінньою порою. Якщо казковий персонаж має звірячі ікла, гачкуватий ніс, горб і постає в страшному контексті, то поет здійснює помітні трансформації, перетворює лісового монстра на привабливу пані-чепурушку: «по діброві ходить осінь / яга в червонім капелюсі» (Златокудр, 2016: 14). Мотив привабливої баби-яги у творах митця переплітається з традиційним образом бабиного літа як ознаки осені: «вже сонце в'яне в багатях червоних калин / і бабине літо / мітить шлях у невідь падушчих гнізд» (Златокудр, 1997: 20). Для Івана Златокудра важливою рисою героїні є здатність до чародійства: «яга / чарівниця / сову заворожить в рогатого місяця» (Златокудр, 2019а: 11). Згідно з народними уявленнями, баба-яга мала доньок. Цей міфічний мотив співець обіграє по-своєму, переводячи в плантативно-інтимний план. Адже в чарівливій відьми й доньки прекрасні. Його ліричний герой платонічно фліртує зі спадкоємицею баби: «ти / яги дочко / чорнобрива вишне / ягідкою солодкою знов приснилася» (Златокудр, 2016: 59).

Звертається у своїй поезії Іван Златокудр і до русальної тематики. Водяні й польові діви, возведені прашурами до пантеону образів-символів довколишньої природи, у митця наділені красою й артистичною вдачею, а ще здатністю чаклувати й провіщати. У ліричній присвяті тополи автор, разом зі своїм героєм, апелює: «русалко / руса // що край левад стоїш / в час пізнього сонця // з листка ворожиш лелеці / шасливу дорогу // повішуй мені / – добра ворожко – / осеневу блакить / безтривожду» (Златокудр, 2009: 18). А героїню ліричного послання «Берізіці» Іван Златокудр величає не інакше як «русалчина дочко» (Златокудр, 2012b: 20). Світ русалок у поета представлений у надзвичайно ніжних мальовничих описах: «ніч / зеленоока ставкова чарівниця / розплела вербою коси» (Златокудр, 2002: 45); «білорозбрунені русалчині груди / зелений голубить ставок // нев'януці в снах дотепер» (Златокудр, 2009: 34). Це ж помітно в поезіях, навіяних уявленнями про мавок як лісових дівчат незвичайної вроди: «не згас поцілунок мавки / на вустах в юнака» (Златокудр, 2012: 19). Як і дріади в грецькій міфології, русалки й мавки в ліриці Івана Златокудра виступають як добрі духи природи, невинні створіння, які не несуть загрози людині. Тож загибель кожного дерева для поета є непоправною втратою: «під повікою шем цей безбережний / вирубуване серце у живій корі березовій» (Златокудр, 2016: 15). Де нищиться ліс, там гинуть і звичні, і фантастичні його мешканці, які в своїй цілісності й формують неповторне обличчя природи.

Серед зооморфних істот міфічного пантеону поет приділяє увагу драконіві. За східною традицією це змієподібна істота, що втілює космічну енергетику, довголіття, мудрість. А в уявленнях Заходу це носій зла та руйнації. Цей популярний персонаж міфів і чарівних казок у поезії Івана Златокудра постає як символ вогненної стихії: «ніч // зловіща зиза ніч / мете вогнем дракона» (Златокудр, 2012а: 79). Мотив дракона (змія) переплітається в творах митця з біблійною символікою. У своїй «Поезії» Іван Златокудр звертається до образу диявола-спокусника, що провокує першогріх і вигнання першолоудей із раю: «сад / добра та зла / гілля // змія / яблуко / ева» (Златокудр, 2004: 47).

Образи-символи звичних і вигаданих звірів та антропологозооморфних персонажів у доробку Івана Златокудра 1990-х – 2010-х років відзначаються розмаїттям інтерпретацій. Поет пропонує й традиційне їх прочитання, і вдається до різних трансформацій, власних самобутніх версій. Ліричний герой цих творів відзначається чуйністю й емоційністю, близькістю до природи – типовими рисами українського національного характеру.

4. Висновки. Анімалістичні образи виконують важливу роль у розбудові автором художньої картини світу, символізують і особливості його власної долі, і пов'язуються з минувшиною і сьогоденням батьківщини, часто переосмислюються, набувають нового звучання на тлі відображених суспільних процесів і перипетій. Бестиарний вимір у поета поглиблює й розуміння природної стихії, і складність людських взаємин і почуттів. Образи-символи тварин та антропологозооморфних істот у текстах поета мають як загальнолюдське, так і національне звучання, глибоко закорінені в прадавні уявлення, звичаї, вірування українців. Анімалістична образність у поетичній творчості Івана Златокудра ґрунтується як на джерелах міфологічного та фольклорного походження, так і на літературних традиціях. Бестиарні образи-символи в доробку митця відбивають особливості української ментальності, історико-культурний досвід нашого етносу, віддзеркалюють естетичні цінності нації. Спектр даної проблематики на матеріалі текстів Івана Златокудра можна розширити через дослідження орнітологічних, іхтіологічних, ентомологічних, арахнологічних мотивів та образів у доробку митця.

Література:

1. Антонич Б.-І. Поезії. Київ : Радянський письменник, 1989. 454 с.
2. Златокудр І. Авторський вечір: вірші. Львів : СПОЛОМ, 2014. 90 с.
3. Златокудр І. В раю твого садах: вірші. Львів : СПОЛОМ, 2012. 84 с.
4. Златокудр І. Веселки печалі. Варшава : Tyrsa, 1999. 112 с.
5. Златокудр І. [Вірші]. *Березіль*. 1990. № 8. С. 4–6.
6. Златокудр І. [Вірші]. *Березіль*. 1997. № 5-6. С. 20–22.
7. Златокудр І. [Вірші]. *Український літературний провулок*. Білосток, 2001. Т. 1. С. 33–42.
8. Златокудр І. [Вірші]. *Український літературний провулок*. Білосток – Криниця – Перемишль – Холм – Більськ Підляський, 2002. Т. 2. С. 43–56.
9. Златокудр І. [Вірші]. *Український літературний провулок*. Люблін, 2003. Т. 3. С. 81–83.

10. Златокудр І. [Вірші]. *Український літературний провулок*. Люблін, 2004. Т. 4. С. 38–47.
11. Златокудр І. [Вірші]. *Український літературний провулок*. Люблін, 2005. Т. 5. С. 61–71.
12. Златокудр І. [Вірші]. *Український літературний провулок*. Люблін, 2006. Т. 6. С. 72–80.
13. Златокудр І. [Вірші]. *Український літературний провулок*. Люблін, 2007. Т. 7. С. 70–79.
14. Златокудр І. [Вірші]. *Український літературний провулок*. Люблін, 2010. Т. 10. С. 31–38.
15. Златокудр І. [Вірші]. *Український літературний провулок*. Люблін, 2012. Т. 12. С. 19–26.
16. Златокудр І. [Вірші]. *Український літературний провулок*. Люблін, 2018. Т. 18. С. 11–23.
17. Златокудр І. [Вірші]. *Український літературний провулок*. Люблін, 2019. Т. 19. С. 11–18.
18. Златокудр І. [Вірші]. *Український літературний провулок*. Люблін, 2020. Т. 20. С. 13–24.
19. Златокудр І. Вітраж: вірші. Львів : СПОЛОМ, 2016. 80 с.
20. Златокудр І. Дум сувій: вірші. Львів : СПОЛОМ, 2019. 72 с.
21. Златокудр І. Кольорами нетривожними. Лігниця : ДОТ, 2009. 120 с.
22. Карабович Т. Крилата сосна у Винниківському лісі як дороговказ для серця. *Український літературний провулок*. Люблін, 2020. Т. 20. С. 45–56.
23. Кубська Л. Нова поетична збірка Івана Златокудра. *Український літературний провулок*. Люблін, 2020. Т. 20. С. 286–287.
24. Лихина Н. Бестиарний мотив в русской литературе. *Вестник Балтийского федерального университета имени И. Канта*. 2011. Вып. 8. С. 149–154.
25. Мориквас Н. Винниківські пейзажі Івана Златокудра, або СВДЧЕННЯ. *Український літературний провулок*. Люблін, 2020. Т. 20. С. 31–37.
26. Немченко І. Жанр послання в поетичному доробку Івана Златокудра. *Грааль науки: Міжнародний періодичний журнал*. 2021. № 6. С. 236–242.
27. Немченко І. З когорти сонцепоклонників. *Український літературний провулок*. Люблін, 2020. Т. 20. С. 57–68.
28. Немченко І. Ліричні спалахи Івана Златокудра (про книгу І. Златокудра «Кольорами нетривожними»). *Український літературний провулок: річник*. Т. 10. Люблін, 2010. С. 155–162.
29. Пушак Л. Веселки пам'яті на вістрі печального часу. *Український літературний провулок*. Білосток, 2001. Т. 1. С. 110–115.
30. Словник символів культури України / за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренка. Вид. 2-е, доп. і. випр. Київ : Міленіум, 2002. 260 с.
31. Урись Т. Плантитативні й бестиарні образи-символи у творчості сучасних українських поетів. *Наукові записки БДПУ. Серія: Філологічні науки*. 2018. Вип. XVII. С. 199–207. URL : <http://dspace.bdpu.org:8080/xmlui/handle/123456789/822> (дата звернення: 04.07.2021 р.)
32. Zlatokudr I. Modlitwa do słońca: wiersze. Lwów : SPOLOM, 2017. 80 s.

References:

1. Antonych B.-I. (1989). Poeziji [Poetry]. K.: Radanskyi pysmennyk. 454 s. [in Ukrainian].
2. Zlatokudr I. (1990). Virshi [Poetry]. Berezil. № 8. S.4-6. [in Ukrainian].
3. Zlatokudr I. (1997). Virshi [Poetry]. Berezil. № 5-6. S.20-22. [in Ukrainian].
4. Zlatokudr I. (1999). Veselky pechali [The rainbows of sadness]. Warsaw: Tyrsa. 112 s. [in Ukrainian].
5. Zlatokudr I. (2001). Virshi [Poetry]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Bilostok. T.1. S.33-42. [in Ukrainian].
6. Zlatokudr I. (2002). Virshi [Poetry]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Bilostok – Krynytsa – Peremyshl – Kholm – Bilsk-Pidlaskyi. T.2. S.43-56. [in Ukrainian].
7. Zlatokudr I. (2003). Virshi [Poetry]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin. T.3. S.81-83. [in Ukrainian].
8. Zlatokudr I. (2004). Virshi [Poetry]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin. T.4. S.38-47. [in Ukrainian].
9. Златокудр І. (2005). Virshi [Poetry]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin. T.5. S.61-71. [in Ukrainian].
10. Zlatokudr I. (2006). Virshi [Poetry]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin. T.6. C.72-80. [in Ukrainian].
11. Zlatokudr I. (2007). Virshi [Poetry]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin. T.7. C.70-79. [in Ukrainian].
12. Zlatokudr I. (2009). Koloramy netryvozhnymy [Peacefull colours]. Lignitsa: DOT. 120 s. [in Ukrainian].
13. Zlatokudr I. (2010). Virshi [Poetry]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin. T.10. S.31-38. [in Ukrainian].
14. Zlatokudr I. (2012a). V rau tvogo sadakh: virshi [The gardens of your paradise: poetry]. Lviv: SPOLOM. 84 s. [in Ukrainian].
15. Zlatokudr I. (2012b). Virshi [Poetry]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin. T.12. S.19-26. [in Ukrainian].
16. Zlatokudr I. (2014). Avtorskyi vechir: virshi [The party of the author: poetry]. Lviv: SPOLOM. 90 s. [in Ukrainian].
17. Zlatokudr I. (2016). Vitrazh: virshi [The stained glass window: poetry]. Lviv: SPOLOM. 80 s. [in Ukrainian].
18. Zlatokudr I. (2017). Modlitwa do słońca: wiersze [The prauer to sun: poetry]. Lwów: SPOLOM. 80 s. [in Polish].
19. Zlatokudr I. (2018). Virshi [Poetry]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin. 2018. T.18. S.11-23. [in Ukrainian and Polish].

20. Zlatokudr I. (2019a). Dum suvij: virshi [The roll of meditations: poetry]. Lviv: SPOLOM. 72 s. [in Ukrainian].
21. Zlatokudr I. (2019b). Virshi [Poetry]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin. T.19. S.11-18. [in Ukrainian].
22. Zlatokudr I. (2020). Virshi [Poetry]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin. T.20. S.13-24. [in Ukrainian].
23. Karabovych T. Krylata sosna u Vynnykivskomu lisi jak dorohovkaz dla sertsya [The winged pine in the Vynnyky Forest as a signpost for the heart]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin. T. 20. S.45-56. [in Ukrainian].
24. Kubska L. Nova poetychna zbirka Ivana Zlatokudra [The new lyric collection of Ivan Zlatokudr]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin. T. 20. S.286-287. [in Ukrainian].
25. Likhina N. (2011). Bestiarnui motyv v russkoi literature [Bestiariial motive in Russian literature]. Vestnik Baltijskogo federalnogo universiteta imeni I. Kanta. Vyp.8. S.149-154. [in Russian].
26. Morykvas N. (2020). Vynnykivski pejzazhi Ivana Zlatokudra, abo SVIDCHENNA [The landscapes of Vynnyky or THE EVIDENCE]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin. T. 20. S.31-37. [in Ukrainian].
27. Nemchenko I. (2010). Lirychni spalakhy Ivana Zlatokudra (pro knygu I. Zlatokudra «Koloramy netryvozhnymy») [Lyrics of Ivan Zlatokudr (about I. Zlatokudr's collection «Peacefull colours»)]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin. T.10. S.155-162. [in Ukrainian].
28. Nemchenko I. (2020). Z kogorty sontsepoklonnykiv [Faithful sunadmirer]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Lublin.T. 20. S.57-68. [in Ukrainian].
29. Nemchenko I. (2021). Zhanr poslanna v poetychnomu dorobku Ivana Zlatokudra [Message in the poetry of Ivan Zlatokudr]. Graal nauky: mizhnarodnui periodychnyi zhurnal. № 6. S. 236-242. [in Ukrainian].
30. Pushak L. (2001). Veselky pamjati na vistri pechal'noho chasu [The memory rainbows on the edge of time]. Ukrainskyi literaturnyi provulok. Bilostok. T.1. S.110-115. [in Ukrainian].
31. Slovyk symboliv kultury Ukrainy / za zag. red. V. P. Kotsura, O. I. Potapenko, M. K. Dmytrenka (2002). [The vocabulary of symbols of Ukrainian]. Vyd. 2, dop. i vypr. K.: Milenium. 260 s. [in Ukrainian].
32. Urys T. (2018). Plantytatyvni j bestiarni obrazy-symvoly u tvorchosti sychasnykh ukrajinskykh poetiv. [Plantitative and bestiary images-symbols in the works of contemporary Ukrainian poets]. Naukovi zapysky BDPU. Serija: Philologichni nauky. Vyp. XVII. C.199-207. URL: <http://dspace.bdpu.org:8080/xmlui/handle/123456789/822> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.07.2021
The article was received 14 July 2021

УДК 811.161.2'373.231:82-17.09'06

DOI <https://doi.org/110.32999/ksu2663-2691/2021-87-5>

ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ АНТРОПОНІМІВ ЗБІРКИ М. БІЛОКОПИТОВА «А ВІЧНИЙ ЧАС НЕПОСПІХОМ ТЕЧЕ...»

Ткаченко Настасія Вікторівна,
аспірантка кафедри української мови
Запорізького національного університету
nastyi14@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6492-9167

Мета. Метою розвідки є аналіз функційного навантаження літературно-художніх антропонімів сатирично-гумористичних творів М. Білокопитова (на матеріалі збірки «А Вічний Час неспіхом тече...»).

Методи. У роботі використані метод цілеспрямованої вибірки (збирання фактичного матеріалу для аналізу), описовий (аналіз зібраного матеріалу), метод систематизації та класифікації (поділ антропонімів на групи), статистичний (виявлення кількісних співвідношень власних імен у творах), а також застосовано контекстуальний аналіз для встановлення функціональної специфіки антропонімів.

Результати. У статті досліджено функційне навантаження антропонімів в сатирично-гумористичних творах М. Білокопитова. Визначено авторські особливості вживання антропонімів, їх варіативність, частотність та функціональне навантаження. Сатирично-гумористичні власні імена класифіковано відповідно до їх функцій, тому було виділено стилістично-нейтральні та стилістично-марковані літературно-художні антропоніми. Зазначено, що стилістично-нейтральні антропоніми представлені такими групами: власні імена, що відповідають зображуваній епосі; імена та прізвища; імена та по батькові; прізвища + імена + імена по батькові; власні імена відомих реальних людей. Серед стилістично-маркованих антропонімів виділено оцінювально-характеризувальні та прецедентні власні імена. Антропоніми у сатирично-гумористичних творах М. Білокопитова дібрані досить майстерно, адже для цього потрібна неабияка індивідуально-авторська винахідливість. Варто звернути увагу на власні імена у спадщині письменника, що запозичені автором із реального антропонімікону. Такі антропоніми називають конкретних людей з оточення письменника, його особистих знайомих та друзів.

Висновки. Отже, невичерпним джерелом комічного в сатирично-гумористичних текстах М. Білокопитова є саме літературно-художні антропоніми. Більшість імен персонажів експресивні і використовуються автором як оцінювально-характеризувальні. Вони допомагають схарактеризувати героя, вказують на його особливі риси.

Ключові слова: емоційне забарвлення, літературно-художні антропоніми, прагматичний потенціал, сатирично-гумористичні твори, функціональне навантаження.

FUNCTIONS OF ANTHROPONYMS IN THE COLLECTION OF MYKOLA BILOKOPYTOV «AND ETERNAL TIME PASSES SLOWLY...»

Tkachenko Nastasiia Victorivna,
PhD student of the Department of Ukrainian
Zaporizhzhya National University
nastyi14@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6492-9167

Purpose. The purpose of the research is to analyze the functions of stylistically marked artistic anthroponyms in the satirical and funny works written by M. Bilokopytov (on the material of the collection “And Eternal Time passes slowly...”).

Methods. The method of purposeful sampling (collection of actual material for analysis), descriptive (analysis of collected material), method of systematization and classification (division of anthroponyms into groups), statistical (detection of quantitative ratios of proper names in works), and contextual analysis were used to establish functional specificity of anthroponyms.

Results. The article examines the pragmatics of anthroponyms in the satirical and funny works written by M. Bilokopytov. We studied the author's peculiar way to use anthroponyms, their variability, frequency, and functions. Both satirical and funny proper names are classified according to their functions, so we were able to distinguish stylistically neutral anthroponyms from stylistically marked artistic ones. The stylistically neutral anthroponyms are represented by the following groups: proper names related to the depicted epoch; first and last names; first names and patronymics; first name, patronymic and last name; proper names of famous real people. Among the stylistically marked artistic anthroponyms, we can distinguish evaluative-characteristic names and precedent proper ones. We admit that M. Bilokopytov selected quite skillfully anthroponyms in his satirical and funny works showing his sound individual and authorial ingenuity. It is worth paying attention to the proper names in the author's scope, to be borrowed from the real anthroponymicon. Such anthroponyms refer to specific people around the writer, his personal acquaintances and friends.

Conclusions. Thus, the inexhaustible source of the comic in the satirical and funny works written by M. Bilokopytov are precisely the stylistically marked artistic anthroponyms. Most of the names of the characters are expressive and are used by the author as evaluative-characteristic names. They help to characterize the hero, point out his special features.

Key words: emotional coloring, stylistically marked artistic anthroponyms, pragmatic potential, satirical and funny works, function.

1. Вступ

У сатирично-гумористичному тексті важливу ідейно-концептуальну роль відіграє власна назва, за допомогою якої реалізується творчий задум письменника. Власній назві властивий значний семантично-стилістичний

потенціал, актуалізація якого визначається відповідним художнім дискурсом і контекстом. На сьогодні найактивніше антропоніми та їх різновиди досліджували Л. Белей, А. Вегеш, Г. Лукаш, В. Калінкін, Л. Колоколова, В. Лучик, Т. Ковалевська, М. Мельник та О. Усова.

Зокрема, власні імена у сатирично-гумористичних текстах стали предметом дослідження А. Вегеш, О. Горбач, Л. Кричун, О. Лавер, Н. Малюги та А. Попович. Цікавою та ґрунтовною є дисертація О. Горбач «Ономастикон українських сатирично-гумористичних текстів кінця ХХ – початку ХХІ століття», у якій вперше комплексно досліджено різні класи онімних одиниць українських прозових сатирично-гумористичних текстів

та з’ясовано специфіку вживання власних назв (Горбач, 2017).

Ще однією розвідкою з антропонімії є праця А. Вегеш «Народний гумор у літературно-художніх антропонімах сатиричних творів Михайла Трайсти». Дослідниця дійшла висновку, що особливості творення та семантичне наповнення літературно-художніх антропонімів творів М. Трайсти не лише виражають текстову та підтекстову інформацію, а й розкривають позицію самого письменника, указують на індивідуальні особливості його художнього мислення (Вегеш, 2019: 352).

Не менш важливою при дослідженні сатирично-гумористичних творів є стаття Н. Малюги «Актуалізація генетичної словотвірної структури літературно-художнього імені (на матеріалі сатиричного роману Олега Черногуза «Претенденти на папаху»)), в якій проаналізовані словотвірні стилістичні засоби, що сприяють створенню сатиричного ефекту (Малюга, 2016).

На особливу увагу заслугове творчість Миколи Григоровича Білокопитова – поета, лауреата багатьох літературних премій, конкурсів, члена Національної спілки письменників України та Національної спілки журналістів України. Творчий доробок М. Білокопитова досліджений на рівні поодиноких розвідок, а в ономастичному плані взагалі не вивчався.

Матеріалом для дослідження є збірка вибраних творів М. Білокопитова «А Вічний Час неспіхом тече...», до якої увійшли ліричні вірші, байки, гуморески, пародії, афоризми, прозові етюди та бувальщини. Автор зазначає, що ця книга є своєрідним підсумком його життя за останні сорок років (Білокопитов, 2018: 4). Актуальність дослідження визначається необхідністю аналізу антропонімів як засобу творення сатирично-гумористичного ефекту на матеріалі збірки М. Білокопитова «А Вічний Час неспіхом тече...».

Мета розвідки – проаналізувати функційне навантаження літературно-художніх антропонімів сатирично-гумористичних творів М. Білокопитова (на матеріалі збірки «А Вічний Час неспіхом тече...»). Завдання дослідження – з’ясувати специфіку прагматики онімів та їх функційне навантаження.

У роботі використані метод цілеспрямованої вибірки (збирання фактичного матеріалу для аналізу), описовий (аналіз зібраного матеріалу), метод систематизації та класифікації (поділ антропонімів на групи), статистичний (виявлення кількісних співвідношень власних імен у творах), а також застосовано контекстуальний аналіз для встановлення функціональної специфіки антропонімів.

2. Теоретичне обґрунтування проблеми

Сьогодні існує багато класифікацій онімів, але найчастіше за основу дослідники беруть функціонально-стилістичне навантаження власних назв. Наприклад, В. Михайлов основною вважає характеристичну функцію літературно-художніх онімів, тому й поділив власні назви на імена, які виконують функцію семантичної характеристики; ті, що виконують загальноекспресивну функцію; імена, які переважно виконують функцію вказівки на соціальну, національну приналежність; реальні історичні імена персонажів художнього твору, які не створює письменник (Михайлов, 1956: 12). Класифікацію літературно-художніх антропонімів, в основі якої стилістичний аспект, здійснив Л. Белей, поділивши їх на чотири групи: нейтральні, характеристичні, дійктичні, ідеологічні (Белей, 2002: 8–10).

Одна із сучасних дослідниць М. Доценко за основу бере класифікацію Ч. Косиля та виокремлює дещо інші функції власних імен у художньому тексті: характеризувальну, інформативну, алюзивну, локалізувальну та символічну (Доценко, 2018: 50).

О. Кузьмич стверджує, що активну роль у створенні комічного ефекту відіграють імена, прізвища та прізвиська людей. Вони можуть ставати виразниками комічного, якщо характеризують людину за специфікою мовлення, поведінки, психічними властивостями, моральними якостями, родом діяльності, надмірністю чи недостатністю вияву, зовнішнім виглядом, вадами, походженням від різних назв (Кузьмич, 2015: 123).

Варто погодитись із думкою Л. Кричун, яка стверджує, що робота письменника над антропонімним матеріалом передбачає добір власних назв із реального антропонімікону або створення нових онімів на основі наявних у мові моделей і суспільних традицій. Антропонімна лексика створює історичне, культурне, побутове тло текстових ситуацій (Кричун, 1998: 3).

Власні імена в художньому творі на позначення головних героїв стають тематичним словом. Завдяки своїй невіддільності від дійової особи ім’я сприймається в асоціативному комплексі з нею, отримує право не лише вказувати на позначуваний об’єкт, але й слугувати його характерологічним представником (Мороз, 2015: 168).

Оскільки письменники ретельно вибирають імена своїх героїв, визначивши заздалегідь їх соціальний статус, сімейний стан, національність, вік, риси характеру, зовнішність, ставлення автора, літературно-художні антропоніми у сатирично-гумористичних текстах стають потужним виразовим чинником. Тому найчастіше імена персонажів виконують характеристичну функцію, адже вони не просто називають героя, а за допомогою своєї структури та нашарувань значень уводять персонажа в соціальне середовище художнього тексту. Зазначимо, що використання певних форм антропонімів різними персонажами стосовно однієї людини характеризує їх соціальний зв’язок та роль.

Стилістичне забарвлення імені – обов'язковий складник його мовленнєвої інформації. На відміну від енциклопедичної інформації, яка свідчить про денотат власного імені, мовна інформація встановлює зв'язок імені з його носієм, соціальне поле денотата та його імені виявляє ставлення автора до названого (Селіверстова, 2003: 15).

3. Стилістично-нейтральні антропоніми

Антропонімікон аналізованих творів з функційно-стилістичного аспекту є не однорідним. Зокрема, виділяємо стилістично-нейтральні літературно-художні антропоніми, а саме:

1) власні імена, що відповідають зображуваній епосі: *Другокласничок Назар* – / Унікальний має дар (Білокопитов, 2018: 37); *Що робити з цим не зна / Аж ось до гурту йде Степан, / Це той, кому красуню Нелю* (Білокопитов, 2018: 48); *В телевізора по вуха, як свиня в корито, / Упихається щоденно телеман Микита* (Білокопитов, 2018: 50); *Тут Микиту за піжаму смикнула дружина* (Білокопитов, 2018: 50); *Так ото ж згадав Микита дідову методу* (Білокопитов, 2018: 51); *Нащо йому та помада і якийсь Микола* (Білокопитов, 2018: 51); *Ларису, Ніну, Валю, Раю, / Людмилу, Віру, двох Марусь... / А на Світлані одружусь* (Білокопитов, 2018: 52); *Стояв на своєму Кіндрат* (Білокопитов, 2018: 104); *У небо нічне задивився Кузьма* (Білокопитов, 2018: 104);

2) імена та прізвища: *Принаймні, в цьому глибоко вневнений загальновійськовий капітан Михайло Редька, який з цього приводу мав публічну дискусію зі своєю дружиною Наталкою* (Білокопитов, 2018: 269); *Хтось вірив Юхимові, а хтось – ні, аж поки ветеринар Митя Забужко не завдав собі труда почитати, що ж написано в довідці* (Білокопитов, 2018: 240); *А та продовжує обурюватися, не називаючи при цьому конкретної причини, але постійно згадуючи ім'я Бені Гіршвельда* (Білокопитов, 2018: 263); *Між іншим, хто такий цей Беня Гіршвельд?* (Білокопитов, 2018: 263);

3) імена та по батькові: *І тільки Федора Савелівна без розуміння поставилася до благих намірів партії й уряду* (Білокопитов, 2018: 171); *Галина Миколаївна – так звали сільського секретаря – була жінкою вже в літах* (Білокопитов, 2018: 195); *Галина Миколаївна минулого року пішла на пенсію* (Білокопитов, 2018: 198); *Довідку зі справжнім діагнозом Юхим Панасович того ж дня, не без скандалу, таки одержав* (Білокопитов, 2018: 240); *Ну я вам так скажу, Ніно Миколаївно!* (Білокопитов, 2018: 268);

4) прізвища + імена + імена по батькові: *Того серпневого ранку під кабінетом хірурга Володимира Олександровича Островського зібралося чимало людей* (Білокопитов, 2018: 242); *Доктор медичних наук Ігор Васильович Кочін повідав про таке* (Білокопитов, 2018: 237); *Вчителька Марина Дмитрівна Подолянець розповіла про таке* (Білокопитов, 2018: 266); *Ніна Миколаївна Василенко, вчителька початкових класів сільської школи, замучилася з учнем – Петриком* (Білокопитов, 2018: 267);

5) власні імена відомих реальних людей, міфологічних героїв, історичних постатей, що формують відповідне історико-культурне тло і не є складовими художніх засобів: *Мені відразу згадалася історія з сином Дедала Ікаром з давньогрецької міфології* (Білокопитов, 2018: 254); *Крила були виготовлені, але Ікар не долетів до місця призначення* (Білокопитов, 2018: 254); *Тієї битви, де московський цар Петро I переміг шведського короля Карла XII й поховав надії українців на самовизначення* (Білокопитов, 2018: 262); *Місцева влада негласно розпорядилася вилучити з обігу десятигривневі купюри... бо на них зображено гетьмана Мазепу, який і воював на боці Карла XII проти іноземних зайд* (Білокопитов, 2018: 262).

Варто відзначити, що стилістично-нейтральні літературні антропоніми функціонують як засіб типізації й національної належності героїв твору. Проте І. Мариненко зазначає, що письменники використовують реальні власні імена, примушуючи їх комічно звучати в майстерно створеному контексті (Мариненко, 2007: 324). Водночас літературно-художні антропоніми, які виконують номінативну функцію, в сатирично-гумористичних творах можуть бути емоційно-експресивними в окресленому автором контексті.

4. Стилістично-марковані антропоніми

Стилістично-марковані літературно-художні антропоніми відповідно до класифікації О. Горбач поділяємо на такі групи: оцінювально-характеризувальні, алюзійні та прецедентні власні імена (Горбач, 2017: 4). Проте варто зазначити, що в творах М. Білокопитова були зафіксовані антропоніми двох груп:

1) сатирично-гумористичні оцінювально-характеризувальні власні імена (негативнооцінювальні): *Лишахвайка* (Білокопитов, 2018: 171), *Кузькін* (Білокопитов, 2018: 242), *Сидора Петрович Манюня...* (Білокопитов, 2018: 168), *Віслюк* (Білокопитов, 2018: 67), *Лиска* (Білокопитов, 2018: 77), *Льонька Забіяка* (Білокопитов, 2018: 159), *Петро Прищепя* (Білокопитов, 2018: 189), *Іван Дилда* (Білокопитов, 2018: 194), *Митя Кендюх* (Білокопитов, 2018: 145), *Віктор Володимирович Гиря* (Білокопитов, 2018: 266);

2) сатирично-гумористичні прецедентні власні імена: *Фрейд* (Білокопитов, 2018: 23), *Леннон* (Білокопитов, 2018: 35), *Глібов Л.І.* (Білокопитов, 2018: 67), *Драч* (Білокопитов, 2018: 84), *Нестор* (Білокопитов, 2018: 31), *Еней* (Білокопитов, 2018: 52).

Провідне місце в онімному просторі сатирично-гумористичних текстів належить стилістично-маркованим літературно-художнім антропонімам. Вони яскраво характеризують головних та другорядних персонажів, дають можливість скласти уявлення про них, передають риси характеру, вдачі, змальовують деталі портрету (Горбач, 2017: 11).

Оцінювально-характеризувальні антропоніми виникають внаслідок наявності асоціацій із колишнім апелятивним значенням назви, семантика таких апелятивів є досить прозорою. За допомогою саме таких антропонімів письменники подають зовнішню та внутрішню характеристики персонажів. Велика кількість імен та прізвищ героїв сатирично-гумористичних текстів М. Білокопитова виконує оцінювально-характеризувальну функцію.

Імена та прізвища героїв мають семантичну мотивацію, і для глибшого розуміння автор вміло вводить у текст характеристику кожного антропоніма: *Баба Лишахвайка, як її звали по вуличному, не піддавалася на умовляння*

й не боялася погроз (Білокопитов, 2018: 171); Очевидно, в автоколоні з'явився дуже затребуваний працівник на прізвище **Кузькін** (Білокопитов, 2018: 242); Він уперто й беззусібно наступав на цього двометрового здорваня, колишнього боксера-важковаговика **Сидора Петровича Манюню**... (Білокопитов, 2018: 168); Нічого до пуття не зміг пояснити **Кузькін** і самому лікарю (Білокопитов, 2018: 241); У **Сергія Петровича Кузькіна** з восьмої палати діло йшло на поправку (Білокопитов, 2018: 241); Та не з тих був **Манюня**, хто пасує перед сильним суперником: його так просто не здолаєш (Білокопитов, 2018: 168).

Завдяки тому, що автор досить влучно підбирає найменування персонажам, у читача вже виникає певне уявлення про героя, його риси характеру, вдачу та інколи навіть особливості зовнішності. Таким антропонімам однозначно притаманне яскраво виражене емоційне забарвлення. У текстах письменника були в основному були зафіксовані з негативною семантикою, які виражають зневажливе ставлення до героя: *Те, що **Віслюк** – зятій бюрократ, / Стоїть всьому новому на заваді* (Білокопитов, 2018: 67); *Послухав **Лиску**, хитру дівку, / І геть постригся під нулівку* (Білокопитов, 2018: 77); *Із самого низу на верхню дорогу виганяє своїх двох корів **Льонька Забіяка*** (Білокопитов, 2018: 159); *Старшина **Петро Прищеп**, важко дихаючи, віддав насоса власнику авто* (Білокопитов, 2018: 189); *Отож, проти вітру зі снігом **Іван Дилда** й пішов* (Білокопитов, 2018: 194); *Головний режисер **Митя Кендюх** мучився-мучився* (Білокопитов, 2018: 145); *А проте на гулянки, проводи чи весілля **Юхима Бабія** завжди запрошували односельці* (Білокопитов, 2018: 239); *Завзятий рибалка **Віктор Володимирович Гиря** розповів історію з власного досвіду* (Білокопитов, 2018: 266).

Таким чином, літературно-художні антропоніми цієї групи стилістично марковані та емоційно навантажені, а також характеризують персонажа за його індивідуальними ознаками:

- 1) зовнішністю – **Іван Дилда** (Білокопитов, 2018: 194), **Манюня** (Білокопитов, 2018: 168), **Митя Кендюх** (Білокопитов, 2018: 145), **Віктор Володимирович Гиря** (Білокопитов, 2018: 266);
- 2) подібністю із тваринним світом – **Віслюк** (Білокопитов, 2018: 67), **Лиска** (Білокопитов, 2018: 77);
- 3) вчинками й переконаннями – **Кузькін** (Білокопитов, 2018: 242), **Юхим Панасович Бабій** (Білокопитов, 2018: 238);
- 4) за характерною ознакою поведінки – **Льонька Забіяка** (Білокопитов, 2018: 159), **Петро Прищеп** (Білокопитов, 2018: 189);
- 5) іншими асоціаціями – **Лишахвайка** (Білокопитов, 2018: 171).

Досить часто ім'я в художньому творі викликає особливі емоції, набуває експресивного забарвлення та максимально уявляє персонаж. Наприклад, М. Білокопитов вдається до характеристики героїв за допомогою зменшено-пестливих форм імен: *Привіт, **Олежку!** Я – на мить, проїздом...* (Білокопитов, 2018: 12); ***Мишко**, повернись, грізно цитькнув* (Білокопитов, 2018: 155); *Чи **Грицько** начаклував, зараза?!* (Білокопитов, 2018: 194); *Але **Сергійко** не переймався страхом з цього приводу* (Білокопитов, 2018: 223); ***Сергійко** крутився поруч, дослухаючись до розмови* (Білокопитов, 2018: 223); *Через хвилину **Сергійко** вже був у ванній кімнаті* (Білокопитов, 2018: 224); *З того часу цю процедуру **Сергійко** робив по кілька разів на день* (Білокопитов, 2018: 224).

Активне використання таких імен свідчить про вмиле використання письменником словотвірних засобів та про ставлення автора до своїх персонажів: *Ну, знаєш сам, як це буває, **Олежку**...* (Білокопитов, 2018: 12); *І сказав йому **Левко** / Тихо і культурно* (Білокопитов, 2018: 40); *Так ось, **Сашико**, що я тобі зараз розкажу* (Білокопитов, 2018: 137); *А-а зараз моїй **Оленці** шістнадцять* (Білокопитов, 2018: 137); *А ти, **Сашико**, любиш рибалити?* (Білокопитов, 2018: 138); *Ні кохана дружина **Маруся**, ні гості не знали про цей похід* (Білокопитов, 2018: 195).

Відтінок пестливості характерний і для скорочених форм: *Бідолашна **Катя** ледь ногами встигає перебірати за короною* (Білокопитов, 2018: 159); ***Катя** завбачливо випускає з рук мотузку* (Білокопитов, 2018: 160); *І ось у **Жені** з'явилася сестричка* (Білокопитов, 2018: 197).

Проте фіксуються і згублені форми антропонімів, що утворилися за допомогою омонімічного суфікса -к-: *А пам'ятаєш **Вітьку** із Чугуєва?* (Білокопитов, 2018: 12); *Зацікавлено вже зирка на сусідську **Надьку*** (Білокопитов, 2018: 51); *Хоч би того недоумкуватого **Васька**, що у вокзальному буфеті ошивається, не принесло сюди зараз* (Білокопитов, 2018: 135); *Як летить **Петько** вулицею на своєму «Дніпрі» з коляскою – бережіться кури!* (Білокопитов, 2018: 136); *Гостроязика тітка **Валька*** (Білокопитов, 2018: 152); *А **Галька** з Петром ніяк не добалакають* (Білокопитов, 2018: 161); *Сидить їхня шістнадцятка **Олька** – уся бліда, аж синювата* (Білокопитов, 2018: 218).

Завдяки використанню антропонімів-експресивів (здрібніло-пестливі та згублені форми) у гумористично-сатиричних текстах створюється відповідне емоційне навантаження.

Невеликою групою антропонімів представлені у творах автора прецедентні імена, що співвідносяться з відомим денотатом, виражають узагальнене значення, що базується на зв'язках між ім'ям та відомою людиною. І. Хлистуєн вказує на прийом уведення імені відомої особи в метафоричний чи алегоричний сюжет, нерідко саркастичний (Хлистуєн, 2015: 390).

Прецедентні власні імена за допомогою контрасту між загальновідомим прізвищем та діями персонажа досягають високої карикатурності: *Та я би дав чотири фори **Фрейду**, / Хоча про **Фрейда** і не чув тоді* (Білокопитов, 2018: 23); *І хоч **Папа Римський** язик не вивчав, / Ні мама **Тереза**, ні **Леннон**...* (Білокопитов, 2018: 35); *Є циркуляр відомий, в формі байки, / Підписаний ще **Глібовим Л.І.*** (Білокопитов, 2018: 67); *Нема **Драча** – втопився нині, / Зник у йорданськїм вирі хвиль...* (Білокопитов, 2018: 84).

Крім того, прецедентні антропоніми виявляють гумористичний підтекст, коли їх уводять у художні засоби, найчастіше це порівняння: *Та попри підступну тимчасовість, / Віддано сатирою грішу / Наче **Нестор** літописну повість, / Я її увічнити спішу...* (Білокопитов, 2018: 31); *Словом, вимелось з нього, що було потворним, / Став він як **Еней-троянець** – парубком моторним* (Білокопитов, 2018: 52).

У сатирично-гумористичних текстах письменника було зафіксовано прізвище відомого митця, яке обігрується за допомогою поділу частин одного антропоніма між двома героями: *Йї домоглись, щоб Жан із П'єром – голубочки любі / Проживали один з одним у законнім шлюбі* (Білокопитов, 2018: 50).

Для досягнення ілюзії правдивості, достовірності описуваних подій автор зобов'язаний дібрати персонажам реальні імена. Структура власних особових іменувань персонажів більшою чи меншою мірою мусить бути орієнтована на реальну антропонімію, точніше, на знання її мовним колективом (Белей, 2002: 11): *Запорізький письменник Костянтин Сушко задав красномовний випадок на цю тему з власної практики* (Білокопитов, 2018: 272); *Ось у цей перехідний період і трапилося те, про що розповів Костянтин Іванович* (Білокопитов, 2018: 272).

Такі антропоніми називають конкретних людей з оточення письменника, його особистих знайомих та друзів: *Володимир Григорович частенько навідувався до мене в гості* (Білокопитов, 2018: 226); *Відразу зрозуміли, що такий привіт міг залишити тільки Володимир Юдін* (Білокопитов, 2018: 227); *Моя дружина – Любов Петрівна – була свідком такої сценки* (Білокопитов, 2018: 257); *Моя добра знайома й колега по роботі в редакції Рита Олександрівна Гоцуля успішно склала екзамен і отримала посвідчення водія-любителя* (Білокопитов, 2018: 260).

Згадує письменник і запорізьких гумористів, з якими його поєднують як спільні інтереси, так і дружба: *Із Володимиром Григоровичем Юдіним нас пов'язувала тривала дружба* (Білокопитов, 2018: 224); *Тобто, Володимир Юдін був мені й другом, і першим серйозним рецензентом та критиком і, можна сказати, – наставником* (Білокопитов, 2018: 225); *І я вдячний долі, що звела мене з такими людьми, як Юдін і Чубенко* (Білокопитов, 2018: 228); *Володимир Аврамович – чудовий гуморист і, знову ж таки, визнаний автор експромтів* (Білокопитов, 2018: 228); *Маю всі книги Чубенка з його автографами* (Білокопитов, 2018: 228); *Маючи таких учителів, як Володимир Григорович Юдін, Володимир Аврамович Чубенко та й інші старші письменники, мені гріх було б не набратися від них досвіду, зокрема, в написанні експромтів* (Білокопитов, 2018: 230).

5. Висновки

Отже, невичерпним джерелом комічного в сатирично-гумористичних текстах М. Білокопитова є літературно-художні антропоніми. Власні імена у збірці «А Вічний Час неспіхом тече...» проаналізовано з функційно-стилістичного аспекту, було зафіксовано дві групи літературно-художніх антропонімів: стилістично-нейтральні та стилістично-марковані. Антропоніми в гумористичних творах автора можуть функціонувати як особливі тропи, які здатні набувати ознак художніх засобів. Більшість імен персонажів експресивні і використовуються автором як оцінювально-характеризувальні. Вони допомагають схарактеризувати героя, вказують на його особливі риси. Використовуючи в текстах реальні антропоніми, письменник переконує читачів у достовірності описуваних подій. Антропоніми досить яскраво та образно відтворюють індивідуальні риси конкретного героя, його характер, влучно змальовують зовнішність персонажа, передають ставлення до нього автора та інших героїв. М. Білокопитов за допомогою власних імен у своїх текстах вдало поєднує сатиру, сарказм та іронію.

Література:

1. Белей Л.О. Нова українська літературно-художня антропоніміка : проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Білокопитов М.Г. А Вічний Час неспіхом тече... Запоріжжя : Дике Поле, 2018. 280 с.
3. Вегеш А. Народний гумор у літературно-художніх антропонімах сатиричних творів Михайла Трайсти. *Relatii Romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate*. Bucuresti, 2019. S. 343–354.
4. Горбач О.С. Ономастикон українських сатирично-гумористичних текстів кінця ХХ – початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2017. 20 с.
5. Доценко М.В. Поетоніміка модерністської та постмодерністської прози : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2018. С. 50.
6. Кричун Л.П. Функції антропонімів у сучасному українському сатиричному романі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Кіровоград, 1998. 17 с.
7. Кузьмич О.Я. Мовні засоби творення комічного в українській прозі кінця ХХ століття – початку ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2015. 217 с.
8. Малуґа Н.М. Актуалізація генетичної словотвірної структури літературно-художнього імені (на матеріалі сатиричного роману Олега Черногуза «Претенденти на папаху»). *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2016. Вип. 15. С. 186–204.
9. Мариненко І.О. Специфіка антропонімної суфіксації у сатиричному тексті. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича. Слов'янська філологія*. Чернівці, 2007. Вип. 356-359. С. 321–325.
10. Михайлов В.Н. Собственные имена персонажей русской художественной литературы XVIII и первой половины XIX вв., их функции и словообразование : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Москва, 1956. 20 с.
11. Мороз О.А. Оними в художньому дискурсі Макса Кідрука (на матеріалі роману «Твердиня»). *Вісник Донецького національного університету. Гуманітарні науки*. 2015. №1–2. С. 167–172.
12. Селіверстова Л.І. Ономастикон у поетичному ідіолекті Яра Славутича : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2003. 19 с.
13. Хлистуґ І.В. Функціонування антропонімів у художній мові поетів Київської школи. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Філологічні науки*. Кіровоград, 2015. Вип. 138. С. 389–392.

References:

1. Belej, L. O. (2002). *Nova ukrajinsjka literaturno-khudozhnja antroponimika : problemy teoriji ta istoriji*. [New literary and artistic anthroponymy: problems of theory and history]. Uzhghorod [in Ukrainian].
2. Bilokopytov, M. Gh. (2018). *A Vichnyj Chas nepospikhom teche...* [And Eternal Time passes slowly...]. Zaporizhzhja : Dyke Pole [in Ukrainian].
3. Vehesh A. (2019). Narodnyi humor u literaturno-khudozhnikh antroponimakh satyrychnykh tvoriv Mykhaila Traisty. [Folk humor in the proper names of the literary heroes of the satirical works by Mykhailo Traista]. *Relatii Romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate*. (pp. 167–172). Bucuresti [in Ukrainian].
4. Ghorbach, O. S. (2017). *Onomastykon ukrajinsjkykh satyrychno-ghumorystychnykh tekstiv kincja XX – pochatku XXI stolittja*. [Onomasticon of Ukrainian satirical and humorous texts of the late XX – early XXI century]. Extended abstract of candidate's thesis. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
5. Dotsenko, M. V. (2018). *Poetonimika modernistskoi ta postmodernistskoi prozy*. [Poetonymics of Modernist and Postmodernist Prose]. Candidate's thesis. Vinnytsia [in Ukrainian].
6. Krychun, L. P. (1998). *Funkciji antroponimiv u suchasnomu ukrajinsjkomu satyrychnomu romani*. [Functions of anthroponyms in the modern Ukrainian satirical novel]. Extended abstract of candidate's thesis. Kirovohrad [in Ukrainian].
7. Kuzjmych, O. Ja. (2015). *Movni zasoby tvorennja komichnogho v ukrajinsjkij prozi kincja XX stolittja – pochatku XXI stolittja*. [The linguistic means of the creation of comic in the Ukrainian prose the end of XX century – beginning of XXI century]. Candidate's thesis. Lucjk [in Ukrainian].
8. Maliuga, N. M. (2016). Aktualizatsiia henetychnoi slovotvirnoi struktury literaturno-khudozhnoho imeni (na materiali satyrychnoho romanu Oleha Chornohuza «Pretendenty na papakhu»). [Actualization of genetic word structure in literary name (on the material of the satiric novel by Oleg Chornoguz «Papakha Applicants»)]. *Filolohichni studii: Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu* (Issue 15), (pp. 186–204) [in Ukrainian].
9. Marynenko, I. O. (2007). Specyfika antroponimnoji sufiksaciji u satyrychnomu teksti. [Specificity antroponimnoyi suffixation in satirical text]. *Naukovyj visnyk Cherniveckogho universytetu imeni Jurija Fedjkovycha. Slov'jansjka filologhija* (Issue 356–359), (pp. 321–325). Chernivci [in Ukrainian].
10. Mihajlov, V. N. (1956). *Sobstvennye imena personazhej russkoj hudozhestvennoj literatury XVIII i pervoj poloviny XIX vv., ih funkcii i slovoobrazovanie*. [Proper nouns of characters of Russian literature of 18th and first half of 19th centuries, their functions and word formation]. Extended abstract of candidate's thesis. Moskva [in Russian].
11. Moroz, O. A. (2015). Onimy v khudozhnomu dyskursi Maksa Kidruka (na materiali romanu «Tverdynia»). [Onyms as components of artistic discourse of a Maks Kidruk (on a base of a novel «Tverdynia»)]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. Humanitarni nauky*. (Issue 1–2), (pp. 167–172) [in Ukrainian].
12. Seliverstova, L. I. (2003). *Onomastykon u poetychnomu idiolekti Jara Slavutycha*. [Onomasticon in the poetic idiolect of Yar Slavutych]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].
13. Khlystun, I. V. (2015). *Funkcionuvannja antroponimiv u khudozhnij movi poetiv Kyjivskoj shkoly*. [Functioning of anthroponemes in fiction language of Kyiv school poets]. *Naukovi zapysky Kirovohradsjkogho derzhavnogho pedagohichnogho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Filolohichni nauky* (Issue 138), (pp. 389–392). Kirovohrad [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.07.2021
The article was received 15 July 2021

2. Романські, германські та інші мови

2. Romance, Germanic and other languages

BASIC TECHNIQUES OF PORTRAYING IN FICTION (A CASE STUDY OF J. STEINBECK “OF MICE AND MEN”)

Diachuk Nataliia Valeriivna,

*PhD (Psychology), Associate Professor,
Associate Professor of the English Language Department
Educational and Research Institute of Foreign Philology
of Zhytomyr Ivan Franko State University,
natadiachuk@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5905-6813*

Biliuk Inna Leonidivna,

*PhD (Philological Sciences),
Assistant Professor of the English Language Department
Educational and Research Institute of Foreign Philology
of Zhytomyr Ivan Franko State University
innabilyuk@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7409-6100*

Introduction. The philological analysis of verbal and artistic descriptions of the characters' emotional state can help profoundly identify those qualities that contribute to the characterization of the literary character and the main idea of the work as a whole.

Purpose. The research aims to shed some light on the linguistic and stylistic means that will contribute to creating the psychological portrait of the main character in the literary text. To accomplish the task we need to figure out the most powerful techniques the author uses and thoroughly explain the intentions of the author while creating the psychological portrait of the personage.

Methods. The list of methods used in the research is diverse. Amongst the most efficient are the method of induction and the method of synthesis. The contextual analysis of linguistic units is viewed yet as one of paramount importance. This study is important in terms of its practical and theoretical value. The research can be practically used to deal with linguostylistic analysis of the literature.

Results. Skillfully written psychological portraits have been used to focus on deep psychological meaning of the novel “Of Mice and Men”. The main idea of the novel is the motive of friendship, on which the description of characters is based. Meanwhile, creating the personages' characteristics, the author used the means of identifying the description of the environment and emotions of characters. Thus, the psychological portraits of the images of George and Lenny were created with the help of linguo-stylistic means and poetic devices. Regarding the latter, they included a discrete group portrait and a description of nature to emphasize the similarity of the characters of the heroes, as well as to show a striking contrast in their appearance. The most commonly used linguo-stylistic means are: comparison, personification, epithets, metaphors, and zoomorphic comparison.

Conclusions. Linguistic and stylistic means play an important role in creating a psychological portrait of a literary character. Linguistic expressiveness and brightness of utterances are achieved not only due to expressive stylistic and evaluative-stylistic components, but also due to the fact that words and phrases can acquire figurative meanings, be part of stylistic figures that provoke the creation of figurative meaning. To create a psychological portrait, various linguistic and stylistic means are used, such as epithet, metaphor, metonymy, oxymoron and others, which help to reveal the essence of the characters, recognize their inner world and the way they think and act.

Key words: psychological portrait, literary text, stylistic means, poetic language, literary personage.

ГОЛОВНІ ТЕХНІКИ СТВОРЕННЯ ПОРТРЕТУ ГЕРОЯ У ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Дячук Наталія Валеріївна,

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови
Навчально-наукового інституту іноземної філології
Житомирського державного університету імені Івана Франка
natadiachuk@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5905-6813*

Білюк Інна Леонідівна,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови
Навчально-наукового інституту іноземної філології
Житомирського державного університету імені Івана Франка
innabilyuk@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7409-6100*

Вступ. Філологічний аналіз словесних та художніх описів емоційного стану героїв може допомогти виявити ті якості, які сприяють характеристиці літературного персонажа та основної ідеї твору в цілому.

Мета. Мета дослідження – пролити світло на мовно-стилістичні засоби, які сприятимуть створенню психологічного портрета головного героя в художньому тексті. Для виконання завдання потрібно з'ясувати найпотужніші прийоми, які використовує автор, і ґрунтовно пояснити наміри автора під час створення психологічного портрету головного героя або героїв роману.

Методи. Перелік методів, що використовуються у дослідженні, різноманітний. Серед найбільш ефективних є метод індукції та метод синтезу. Контекстуальний аналіз мовних одиниць розглядається як надзвичайно важливий. Це дослідження має важливе значення з точки зору його практичного та теоретичного значення. Дослідження може бути практично використано для лінгвостилістичного аналізу художньої літератури.

Результати. Майстерно зображені автором психологічні портрети протагоністів допомагають зрозуміти глибoku психологічну суть самого роману. Головною ідеєю твору є мотив дружби, на якому ґрунтується опис персонажів. Створюючи характеристики літературних образів, автор використав засіб опису середовища та емоцій головних героїв. Таким чином, психологічний портрет образу Джорджа та Ленні був створений за допомогою лінгвостилістичних засобів та поетичних прийомів. Щодо останніх, вони включали дискретний груповий портрет та опис природи, щоб підкреслити схожість характерів героїв, а також показати вражаючий контраст у їх зовнішності. Найчастіше використовуються лінгвостилістичні засоби: порівняння, персоніфікація, епітети, метафори та зооморфне порівняння.

Висновки. Мовно-стилістичні засоби відіграють важливу роль у створенні психологічного портрета літературного персонажа. Мовна виразність і яскравість висловлювань досягається не лише завдяки виразним стилістичним та оцінно-стилістичним компонентам, а й тому, що слова і словосполучення можуть набувати переносних значень, бути частиною стилістичних фігур, що провокують створення образного значення. Для створення психологічного портрета використовуються різні мовно-стилістичні засоби, такі як епітет, метафора, метонімія, оксиморон та інші, які допомагають розкрити суть персонажів, розпізнати їхній внутрішній світ та спосіб їхнього мислення та дій.

Ключові слова: психологічний портрет, літературний текст, стилістичні засоби, поетична мова, літературний герой.

Introduction. One of the main tasks of linguo-stylistics at the present stage of its development is the study of linguistic nature and the functioning of individual stylistic techniques in various functional styles of literary language. Much attention has been given to the problem of creating a psychological portrait and its place in the structure of a literary text by linguists and literary critics. Currently, most researchers believe that the psychological portrait is known as an integral part of the artistic image, since the artistic image is a collection of several portraits of the character (Kaliushchenko, 2006). Psychological portrait of a literary personage consists not only of a character appearance description (facial expressions, facial features, manner of dressing, gestures), but also of the description of the character's behaviour in various life situations, his reflections, emotions and experiences.

The description of the appearance of the character occupies a significant place in the text, and usually reflects his emotional state, representing one of the ways to reveal the psychological portrait of the character (Bohyn, 2007; Dudar, 2013). Hence, the research is topical due to the need of studying linguistic and stylistic techniques that are found to create a portrait and form an artistic image.

The *topicality* of the article is due to the need to study modern linguistic and stylistic techniques that create a portrait and frame a literary image. It is essential to analyze the problem of a character portraying from the point of view of their nature. Thus, the *purpose* of the research is to deeply look at the nature of the psychological portrait and the means of its realization in the literary text. To achieve the goal some *tasks* have been set out: to explain the nature of the phenomenon of a psychological portrait; to single out the most powerful means of creating the psychological nature of the main character in the literary text.

The *methodology* of the research includes the methods such as contextual method of studying as well as the method of induction and the method of synthesis. They focus on the main theoretical items of the problem and aim to realize the theoretical ideas by means of the literary text.

The *novelty* of the research is based on the results of theoretically-methodological background allowing us to distinctly generalize and unify the scientific hypotheses on the topic stated.

Analysis of recent research and publications. T. Bovsunivska, Bohun N. studied theoretical basis of portraying in literature (Bovsunivska, 2008; Bohyn, 2015]. Kliukina Y. focused on some gender peculiarities of depicting portraits (Kliukina, 2013). Some linguistic research of portraying was found in the works of Dudar O. and Kaliushchenko V. (Dudar, 2013; Kaliushchenko, 2006)

In the novel "Of Mice and Men" John Steinbeck meaningfully depicted the impossibility of a dream of an ordinary person. The psychological portrait of the protagonists (Lennie and George) testifies to the inability of a man to fight against the society.

Some stylistic means. At the very beginning of the novel, the author uses one of the stylistic means widely used in the literary style called the method of artistic creativity to shape a psychological portrait of characters, that is to say the description of nature, the region that enables to prepare us for the appearance of protagonists (Bohyn, 2015). It reveals the feeling of the characters' fascination by their thoughts about new work, and in the future about the purchase of their own land.

"A few miles south of Soledad, the Salinas River drops in close to the hillside bank and runs deep and green. The water is warm too, for it has slipped twinkling over the yellow sands in the sunlight before reaching the narrow pool. On one side of the river the golden foothill slopes curve up to the strong and rocky Gabilan Mountains, but on the valley side the water is lined with trees – willows fresh and green with every spring, carrying in their lower leaf junctures the debris of the winter's flooding; and sycamores with mottled, white, recumbent limbs and branches that arch over the pool. On the sandy bank under the trees the leaves lie deep and so crisp that a lizard makes a great skittering if he runs among them. Rabbits come out of the brush to sit on the sand in the evening, and the damp flats are covered with the night tracks of 'coons, and with the spread pads of dogs from the ranches, and with the split-wedge tracks of deer that come to drink in the dark." (Steinbeck, 1993)

Thus the overall atmosphere gives the impression of comfort and security of the character that means that his psychological portrait acquires the features of confidence, ambition and cheerfulness.

Another stylistic means used to clarify the personages' psychological nature is personification. The phrase "*strong and rocky Gabilan Mountains*" emphasizes the psychological portraits of Lennie and George and is used to describe them as purposeful

and persistent people. The metaphoric way to depict rabbits characterizes one of the main characters as a trusting person. Lenny is continually taking care of raising rabbits on the ranch, which two friends are eager to own. “*An 'have rabbits. Go on, George! Tell about what we're gonna have in the garden and about the rabbits in the cages*” (Steinbeck, 1993). Amongst metaphors used by the author the sentence “*George carefully made his line of solitaire cards*” deserves special attention to mention some nature of Lennie. The situation tends to point out Lennie's will to stay alone without George nearby.

Linguistic tools. Analyzing the psychological portrait in a work of art, it is important to pay attention to the linguistic means, which by virtue of their great artistry, not only contribute to the creation of vivid images, but also carry the author's evaluation of the character. Linguistic and stylistic means increase the volume of the characters and the sharpness of the dialogues (Bohyn, 2015; Bohyn, 2007; Dudar, 2013).

The novelist focuses on some poetic devices to picture the farm which will contribute to the creation of psychological portraits. Poetic language has always been marked as a powerful tool to heighten emotions and imagination while describing places, locations, objects and portray the characters vividly and passionately (George, 2010).

The author plays some grammar tricks using complex and compound sentences instead of short ones or just phrases. Such linguistic ways aim to have a sluggish and slack emotional impact. Stunning and perfect scenery has become a strong background for the ties among the main characters and workers. The linguistic modes represented by Steinbeck to illustrate the farm show a divergence from vulgar and abusive conversation between the workers. Hence, the writer is attempting to depict a contradicting picture to emphasize the inequality on the farm by contrasting the atmospheric environment (*golden foothill slopes; the river that runs deep and green* etc) to character's cooperation (*you're a crazy bastard*).

Psychological portraits were created with the help of some religious leitmotifs that mostly turn to focus on some Bible stories and names. When the two protagonists (George and Lennie) lost their mythical dreamed-up farm, it made us go directly to some biblical background associated with Adam and Eve and the story with the Garden of Eden. One more Bible version is viewed in the relationship between George and Lennie which could be easily identified with the relations of other Bible heroes (Cain and Abel).

The name of the main characters (Lennie Small) is quite allegorical since Lennie is not known as a tiny, fragile or short person. The lexical unit *small* is used to emphasize his foolishness and absurdity viewed in his demeanor. He is really eager to love and care but he only ends with the murder of what he loves.

Zoomorphic comparison. Steinbeck portrays his characters carefully, and they are depicted in the way to understand their psychological portraits deeper than just their appearance description: “*Both were dressed in denim trousers and in denim coats with brass buttons. Both wore black, shapeless hats and both carried tight blanket rolls slung over their shoulders. The first man was small and quick, dark of face, with restless eyes and sharp, strong features. Every part of him was defined: small, strong hands, slender arms, a thin and bony nose. Behind him walked his opposite, a huge man, shapeless of face, with large, pale eyes, and wide, sloping shoulders; and he walked heavily, dragging his feet a little, the way a bear drags his paws. His arms did not swing at his sides, but hung loosely.*” (Steinbeck, 1993).

The description of the discrete group portrait of the protagonists at the beginning points to their common origin and affinity, and also emphasizes the contrast in their appearance. George's description as if shows us the perfect person. Using the “*restless eyes*” epithet in creating a psychological portrait of a character draws our attention to the fact that, despite the external calm, George worries about the future and their destiny. The image of Lennie in this passage allows us to see his character. The author compares the literary personage with the bear “*he walked heavily, dragging his feet a little, the way a bear drags his paws*” (Steinbeck, 1993).

Personal interaction of the leading characters. During the novel, the author notes the similarity of Lennie with other animals (“*strong as a bull*”; “*It jus' seems kinda funny cuckoo like him and a smart little guy like you travelin' together*”; “*covered his face with his huge paws and bleated with terror*” (comparison with a sheep); “*I can go right there an' find a cave*”; “*Suddenly Lenny appeared out of the brush, and he came as silently as a creeping bear moves*”; “*drink with a long gulp, snorting into the water like a horse*”; “*dabbled his big paw in the water*”; “*Slowly, like a terrier who does not want to bring a ball to her master, Lennie approached, drew back, approached again*”; “*They'll tie ya up with a collar, like a dog*” (similarity to a dog). (Steinbeck, 1993).

All these means of portraying are used to represent Lennie as very obedient and reflect his childish spontaneity. Thus, comparing Lennie with animals makes him close to the nature around him, but as if separating his soul from other workers (loneliness of the character). Lennie is mentally defective, what obviously affects his actions. And while Lennie makes a terrible crime, J. Steinbeck portrays him so that we are conceived in making a decision. He uses animal symbols to make us sympathize with them like our fellowmen who have fallen into inevitable suffering.

Personal relations between the main characters deserve thorough analysis as well. It can be stated, for instance, that George could demonstrate different attitude towards Lennie depending on the situations. “*Well, we ain't got any, ' George exploded. 'Whatever we ain't got, that's what you want. God a'mighty, if I was alone I could live so easy. I could go get a job an' work, an' no trouble....An' whatta I got, ' George went on furiously. 'I got you! You can't keep a job and you lose me ever' job I get. Jus' keep me shovin' all over the country all the time. An' that ain't the worst. You get in trouble. You do bad things and I got to get you out*”. (Steinbeck, 1993).

Lennie seems to be a burden for George to some extent. There also might be seen some kind of concern about their future.

But, being in another situation George claims that their interaction is of great importance for him. “*Guys like us, that work on ranches, are the loneliest guys in the world. They got no family. They don't belong no place....With us it ain't like that. We got a future.... An' why? Because...because I got you to look after me, and you got me to look after you, and that's why*” (Steinbeck, 1993).

From this it can be concluded that George also sometimes feels confused and lonely. Steinbeck depicts his psychological portrait in such a way that the reader first focuses on his actions, and only then on motives.

Honesty and sincerity have been viewed as something considerably important in creating George's personal profile if to mention his true awareness after the committed crime towards Curley's wife. The murder act is seen as a manifestation of disbelief in the act of confusion and misunderstanding the fidelity of the decision. “*The hand shook violently, but his*

face set and his hand steadied. He pulled the trigger. The crash of the shot rolled up the hills and rolled down again. ... George shivered and looked at the gun, and then he threw it from him, back up on the bank, near the pile of old ashes". "But George sat stiffly on the bank and looked at his right hand that had thrown the gun away" (Steinbeck, 1993).

To depict the powerful emotional depth of one of the main protagonists the writer turns to use personification as an efficient tool to present the shot. "The crash of the shot rolled up the hills and rolled down again" (Steinbeck, 1993). The shot seems to be a living participant in events. It clarifies the state of George to be frustrating and confusing.

The whole situation for George is the destruction of his wishes and desires. Since Lenny is the only person with whom he wants to achieve this dream together. Having lost Lenny, he also lost his only hope. It was a rather difficult decision. But he was constrained to do so. He did not want Lenny to hurt someone. He killed Lenny because of his love towards him. In general, George Milton is an ordinary man full of dreams. His true friendship and responsibility for Lenny helps him to maintain his dream of a better future. But, unfortunately, all this ends with the death of Lenny.

Conclusions. The article aimed to study linguistic and stylistic means of creating a psychological portrait of a character based on J. Steinbeck's novel "Of Mice and Men". The task to analyze psychological portraits of the main characters of the novel was performed. The character development of the protagonists (Lenny and George) was conducted. It was found that the most commonly used linguo-stylistic means are: comparison, epithets, zoomorphic comparison and personification. The author used some poetic means to transmit as many details as possible to depict the psychological portrait of the characters. This is a description of the nature and use of a discrete group portrait.

For our further research we consider to take into account some gender peculiarities in creating psychological portraits and look into the major differences between them.

Bibliography

1. George J. Writing the Mythical Landscape. *Transnational Literature*. Vol. 3. No 1, 2010. <https://fhrc.flinders.edu.au/transnational/home.html>
2. Steinbeck J. *Of Mice and Men*. New York, 1993. 108 p.
3. Бовсунівська Т.В. Основи теорії літературних жанрів : монографія. Київ, 2008. 519 с.
4. Бохун Н. В. Методика лінгвістичного аналізу портретних описів: Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. праць. Київ, 2015. Вип. 27. С. 21-30.
5. Бохун Н. В. Мовно-стилістичні особливості створення портрета персонажа в іспанській художній літературі XIX-XX століть : автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.05. Київ, 2007. 20 с.
6. Дудар О. Лінгвостилістичні особливості портретизації персонажа (на матеріалі роману Теодора Драйзера «Оплот»). Мандрівець, 2013. № 2. С. 67-69. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mandriv_2013_2_14
7. Клюкина Ю.В. Гендерные стереотипы внешнего портрета человека в русскоязычной и англоязычной художественной прозе начала XXI века : монография. Тамбов, 2013. 165 с.
8. Портрет персонажа як об'єкт лінгвістичного дослідження. Система і структура східнослов'янських мов: [зб. наук. праць / наук. ред. Каліущенко В. та ін.]. Київ, 2006. 281 с.

References

1. Bohyn N.V. (2007) *Movno-stylistychni osoblyvosti stvorennia portreta v ispankii hudozhnii literaturi XIX-XX stolit'*. [Linguistic and stylistic features of creating a character portrait in the Spanish fiction of the XIX-XX centuries]: Synopsis diss. Cand. Of Phil. Sciences: 10.02.05. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].
2. Bohyn N.V. (2015) *Metodyka lnhvistychnoho analizu portretnyh opysiv : Problemy semantyky, prahmatyky ta kohnityvnoi lnhvistyky*. [Methods of linguistic analysis of portrait descriptions: Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics]. Kyiv, Issue 27. pp. 21-30. [in Ukrainian].
3. Bovsunivska T. (2008) *Osnovu teorii literaturnyh zhanriv* [Theoretical bases of literature genres]. Monograph. Kyiv. 519 p. [in Ukrainian]
4. Dudar O. (2013) *Linhvostylistychni osoblyvosti portretyzatsii personazha (na materiali romanu Teodora Draizera "Oplot")* [Linguistic and stylistic features of character portraiture (a case study Theodor Dreiser's novel "The Stronghold")]. *Mandrivets*, № 2. P. 67-69. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mandriv_2013_2_14 [in Ukrainian].
5. George J. (2010) *Writing the Mythical Landscape : Transnational Literature*. Vol. 3. No 1. <https://fhrc.flinders.edu.au/transnational/home.html>
6. Kliukina Y. (2013) *Hendernye stereotypu vneshnego portreta cheloveka v ruskoyazuchnoi I angloyazuchnoi hudozhestvennoi prose v nachale XXI veka* [Gender stereotypes of a person portraying in Russian and English prose in the beginning of the XXI century]. Monograph. Tambov. 165 p [in Russian]
7. *Portret personazha yak obekt lnhvistychnoho doslidzhennia* (2006). [Portrait of a character as an object of linguistic research]. System and structure of East Slavic languages: [col. of scientific works / Kaliushchenko V. and others]. Kyiv, 281 p.
8. Steinbeck J. (1993) *Of Mice and Men*. 108 p.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2021
The article was received 15 July 2021

UDC 811.111'373.611

DOI <https://doi.org/110.32999/ksu2663-2691/2021-87-8>

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES AND SPECIFICS OF THE REDUPLICATES' FUNCTIONING IN MODERN ENGLISH

Udovichenko Hannah Mykhailivna,

Ph.D. in Pedagogy

*Associate Professor of the Department of Foreign Philology,
Ukrainian Studies and Social and Law Disciplines,
Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade*

udovichenko@donnuet.edu.ua

orcid.org/0000-0003-3731-0857

Horobei Anzhelika Mykolaivna,

*Assistant Professor of the Department of Economics
and Business, Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk
National University of Economics and Trade,*

horobei_anzhelika.mk@donnuet.edu.ua

orcid.org/0000-0003-0118-8917

Holovata Viktoriia Volodymyrivna,

English teacher,

*Municipal institution Kryvyi Rih gymnasium № 91
Kryvyi Rih City Council of Dnipropetrovsk region*

vika.thistle@ukr.net

Purpose. The purpose of the article is to analyze the use, functions and differences in the use of reduplicates in different areas of speech. In accordance with the goal, the following tasks are set: to consider reduplication as a subject of study in linguistics; explore the classifications of reduplicates proposed by different linguists; identify the relationship between the method of formation of reduplicates and their stylistic color.

Methods. The main scientific results are obtained using a set of general and special research methods, namely: analysis, generalization and systematization of scientific and educational literature on literary studies, psychology and linguistics; theoretical generalization, analysis and synthesis, as well as comparison, descriptive and analytical, as well as the method of random sampling for the selection of language material.

Results. In linguistics there is no single approach to reduplication as a linguistic phenomenon. Terminology needs to be refined, a clearer approach to the criteria by which the scope of use of a term with its clear definition will be determined. Despite the differences in views on unambiguous definitions and the lack of a universal classification, reduplication is widely studied in the linguistic literature. All the studied sources note such functional features of reduplication as a means of artistic expression (aesthetic and expressive function), a means of communication that carries an emotional color (communicative and emotional function). The range of reduplication is very wide.

Conclusions. Reduplication as word formation is inherent in the speech of children and adults. It is inherent in many styles of speech: conversational, artistic, journalistic, epistolary. Less distribution of reduplicates is characteristic of the scientific style. In this area, they act as terms devoid of low stylistic color, typical of use in other areas of communication. In the scientific style, such words have a neutral emotional function. We could not find examples of reduplicates in official business and confessional styles. We can assume that this fact is evidence of a specific stylistic coloring of reduplicates (contempt, sometimes familiarity, humiliation, contempt, irony and ridicule), which may not be appropriate in such areas of communication. Most words formed by reduplication refer to colloquial speech and slang.

Key words: reduplication, reduplicate, word formation, speech styles, classification.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕДУПЛІКАТИВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Удовіченко Ганна Михайлівна,

кандидат педагогічних наук,

*доцент кафедри іноземної філології, українознавства
та соціально-правових дисциплін*

*Донецького національного університету економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*

udovichenko@donnuet.edu.ua

orcid.org/0000-0003-3731-0857

Горобей Анжеліка Миколаївна,
асистент кафедри економіки та бізнесу
Донецького національного університету економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського
horobei_anzhelika.mk@donnuet.edu.ua
orcid.org/0000-0003-0118-8917

Головата Вікторія Володимирівна,
вчитель англійської мови
комунального закладу «Криворізька гімназія № 91
Криворізької міської ради» Дніпропетровської області
vika.thistle@ukr.net

Мета. Мета статті – проаналізувати застосування, функції та різницю використання редуплікатів у різних сферах мовлення. Відповідно до мети поставлено такі завдання: розглянути редуплікацію як предмет вивчення в лінгвістиці; дослідити класифікації редуплікатів, запропоновані різними лінгвістами; виявити зв'язок між способом утворення редуплікатів та їх стилістичним забарвленням.

Методи. Основні наукові результати отриманні із використанням комплексу загальних та спеціальних методів дослідження, а саме: аналізу, узагальнення та систематизації наукової та навчальної літератури з літературознавства, психології та мовознавства; теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, а також порівняння, описового та аналітичного, а також методу довільної вибірки для відбору мовного матеріалу.

Результати. У мовознавстві не існує єдиного підходу до редуплікації як мовного явища. Термінологія потребує доопрацювання, більш чіткого підходу до критеріїв, за якими буде визначено сферу використання того чи іншого терміна з його чітким визначенням. Незважаючи на розрізненість поглядів щодо однозначного визначення та відсутність універсальної класифікації, редуплікація в лінгвістичній літературі широко досліджується. В усіх опрацьованих джерелах відзначаються такі функціональні особливості редуплікації, як засіб художньої виразності (естетична та експресивна функція), засіб спілкування, який несе емоційне забарвлення (комунікативна та емотивна функція). Діапазон використання редуплікації дуже широкий.

Висновки. Редуплікація як словотворення властива мовленню дітей та дорослих, притаманна багатьом стилям мовлення: розмовному, художньому, публіцистичному, епістолярному.

Менше поширення редуплікатів характерне для наукового стилю. У цій сфері вони виступають в ролі термінів, позбавлених низького стилістичного забарвлення, характерного для використання в інших сферах спілкування. У науковому стилі такі слова мають нейтральну емоційну функцію.

Нам не вдалося знайти приклади редуплікатів в офіційно-діловому та конфесійному стилях. Можемо припустити, що цей факт є свідченням специфічного стилістичного забарвлення редуплікатів (зневажливого ставлення, подекуди фамільярності, приниження, призириства, іронії та висміювання), що не може бути доречним у таких сферах спілкування.

Більшість слів, утворених шляхом редуплікації, відносяться до розмовного мовлення і сленгу.

Ключові слова: редуплікація, редуплікат, словотвір, стилі мовлення, класифікація.

1. Introduction

The concept to which we will refer, as well as its constituent components is a relatively new phenomenon in linguistics, nevertheless its research is still ongoing, is reduplication. Both domestic and foreign linguists have made an important contribution to the study of the reduplication phenomenon. Despite the large number of works, there is still no clear and comprehensive definition of this concept. As a result, there is no unanimity in the approach to the classification of reduplicates. At the same time, it is undeniable that reduplicates are a greater or a lesser extent traceable in the speech and languages of many countries.

The relevance of the research topic is that the spheres of human communication in the process of globalization are constantly expanding. Thus, there is a need to use stylistically colored or neutral vocabulary, depending on the speech situation. In turn, understanding the ways of word formation can help to choose the right word with the appropriate stylistic color in accordance with the scope of its use. The study of word formation methods is one of the ways of cognition and better understanding of vocabulary as a set of words of a certain language, which is a complex organized system. Its components are closely related by the opposite or commonality of values.

The purpose of the study is to analyze the use, functions and differences in the use of reduplicates in different areas of speech. The main tasks of research work are consider reduplication as a subject of study in linguistics; to investigate the classifications of reduplicates proposed by different linguists; identify the relationship between the method of formation of reduplicates and stylistic nuance.

2. Recent Researches Analysis

The study of reduplication is not new in philology but is still of interest. One of the first studies of reduplication in the linguistic literature is the work of A. Pott, which was published in 1862, there was examined the vocabulary of different languages. The author classifies this phenomenon by form and “intellectual significance” (A. F. Pott, 1862). The phenomenon of reduplication was also studied by I. Arnold, T. Beliaieva, L. Blumfeld, D. Bolinher, E. Ekkhardt, O. Espersen, H. Marchand, E. Moravchyk, L. Petrova, E. Sepir, they were considered it from different aspects. It is noted, in the scientific literature, that reduplication is inherent in many languages, including German. Despite the fact that this issue has been repeatedly addressed in linguistics, there is still no single approach, common criteria for classification and terminology. In turn, this arouses even greater interest in the study and search for a universal view of this linguistic phenomenon. Common in the views of linguists is the idea that reduplication is used to convey a wide range of information.

Nevertheless, depending on the aspect of the study, reduplication as one or another repetition exists both in syntax and in semantics, vocabulary, phonetics and morphology. Such repetitions contribute to the expression of one or another measure of intensity, convey the quality inherent in the object to some extent. There is no single definition and classification of types of reduplication in linguistics.

3. Research Methods and Techniques

The main scientific results are obtained using a set of general and special research methods, namely: analysis, generalization and systematization of scientific and educational literature on literary studies, psychology, and linguistics; theoretical generalization, analysis and synthesis, as well as comparative, descriptive and analytical and random sampling method for selection of language material.

4. Results and Discussion

4.1. Reduplication as a concept of linguistics

“Dictionary of stylistic terms” defines reduplication as a morphological repetition (from the Latin *reduplicatio* – double) (Словник стилістичних термінів, 1991).

In the “Dictionary of foreign words” we find the following interpretation: REDUPLICATION (from the Latin *reduplicatio* – double) – 1) *linguistics*. Repetition, doubling of a root or a whole word (e.g. *ледве-ледве*) (Словник іншомовних слів, 1977).

In the “Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language” the following definition is given: “REDUPLICATION. A means of word formation, which consists in doubling the base of a word or a whole word. In word formation, reduplication is one of the means of word formation, in which a new word is formed by doubling, repeating the base” (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005).

In Ukrainian linguistics, reduplication is not considered a separate way of word formation. In foreign literature, it is considered a separate independent and productive way of creating words. Since there is no single view, the phenomenon of reduplication as a way of word formation was covered with different terminology. So to denote this process, the following terminology is used: duplication, repetition, doubling, and gemination. Dictionaries and articles on this topic in English include such terms as ablaut words, germination, reduplication, rhyme (rime) words, reiteration, and repetition.

“Merriam-Webster Dictionary” provides the following definitions: “rhyme (rime) words” – a composition in verse that rhymes; correspondence in terminal sounds of units of composition or utterance (such as two or more words or lines of verse); **b**: one of two or more words thus corresponding in sound **c**: correspondence of other than terminal word sounds: such as (1): ALLITERATION; (2): INTERNAL RHYME; 3: RHYTHM (Merriam-Webster Dictionary).

In general, the term “repetition” has a very broad meaning in interpretation. “Repetition is a literary device that involves intentionally using a word or phrase for effect, two or more times in a speech or written work. For repetition to be noticeable, the words or phrases should be repeated within close proximity of each other. Repeating the same words or phrases in a literary work of poetry or prose can bring clarity to an idea and / or make it memorable for the reader” (Literary Devices. Definition and Examples of Literary Terms).

When comparing the terms used to denote reduplication, we noticed a discrepancy in what is emphasized when talking about recurrence. Thus, the Dictionary of the Ukrainian language presents the term “replication” as identical to “reduplication” (Slovnyk.me.) Gemination or doubling (Latin *gemino* – “Doubling”) is a longer proclamation of a consonant sound in phonetics. Gemination occurs for different reasons and can perform different functions (Гармаш О., 2005). Webster’s dictionary presents gemination as duplication, repetition (Wordnik). The Collaborative International Dictionary of English provides the following definition of the term “Ablaut – noun”. In philology, a substitution of one vowel for another in the body of the root of a word, accompanying a modification of use or meaning: as, *bind, band, bound, bond*, German *bund*; more especially, the change of a vowel to indicate tense-change in strong verbs, instead of the addition of a syllable (*-ed*), as in weak verbs: *as, get, gat, got; sink, sank, sunk*” (Wordnik).

Reiteration (-sh, -n), n. [Cf. F. *réitération*.] The act of reiterating; that which is reiterated. (Wordnik).

In our opinion, for all the variety of terms, they cannot be taken as absolute synonyms. Depending on the field of linguistics, it is necessary to clearly distinguish and specify the term for each case of repetition both in lexicology and in morphology, word formation, semantics, etc. At the same time, it should be noted that the terms considered above with their definitions do not contradict as much as they complement each other. This more fully and comprehensively helps to reveal the essence of the phenomenon of reduplication as a whole as the recurrence of individual units. Concretizing the meaning of the term in relation to the subject of our study and researching and based on the points of view that exist in modern linguistics, in our work we consider *reduplication as a phenomenon that is a way of word formation, grammatical forms and phraseological units by partial or complete repetition of the whole word, root or word base*. The result of such repetition is a reduplicate. It is also worth noting that when writing reduplicates there are different ways of writing: together, separately and through a hyphen.

4.2. The problem of reduplicates’ classification

Depending on the purpose and aspect of the study of word formation methods, different types of classification are distinguished, for example, by morphological and lexical features, morphological, syntactic and semantic, by the principle of fragmentation, derivation and word formation and others. Most often, linguists distinguish three types of reduplication in English: complete reduplication, partial reduplication, and fixed phrases. In the article “Functional aspect of inactive types of word formation: Ukrainian-English and English-Ukrainian parallels” the authors A. Levytskyi, A. Sheludko distinguish complete (when the repetition of the original element occurs without changes) and variable reduplication (the original element undergoes phonetic, grammatical or semantic changes). They include reduplication with rhyming

components to a separate species (Левицький А., Шелудько А., 2009). Z. Paholok, considering the units of repetition, divides words into simple, which are formed by reduplication, complex, which are formed on the basis of a coherent connection between the components and stable tautological complexes (Пахолук З., 2015). E. Arsentieva, R. Valiullina, considering the problems of determining the phenomenon of reduplication in modern English, distinguish between complete and incomplete (partial) groups of reduplicates. They emphasize that complete reduplication aims to enhance the effect of information on the recipient, to increase the significance of the phenomenon being described. In the case of sound imitation, the purpose of repetition is to reproduce a sound. The authors consider the classification of partial reduplication complicated, referring it to a phonomorphological phenomenon, which consists in doubling the derivative basis with phonetic or morpheme changes. According to this classification, incomplete reduplication is divided into the following categories and subcategories: 1. *divergent* (with a change in sound composition): a) change of vowel sound in the second component of the reduplicate; b) change of consonant sound in the second component of the reduplicate; 2. *complicated*: a) with the additional use of the affix in one of the components of the reduplicate; b) with truncation of the base of the reduplicate component. In addition, E. Arsentieva, R. Valiullina proposed the division of reduplicates on the principle of belonging to one of the parts of speech: noun, adjective, verb, adverb and exclamation (Арсентьева Е., Валиуллина Р., 2013).

In our opinion, the classification proposed L. Chumak noteworthy. The author identifies the following methods of word formation in the process of forming complex words, especially juxtaposed compound (several basic complex words formed by composing words or word forms), and analytical morphological forms of different types: 1. sound imitation repetitions; 2. emotionally expressive repetitions; 3. repetition, which in one way or another emphasize the lexical meaning of the repeated word, emphasize it; 4. repetition with the value of the intensity of the manifestation of the sign, action, feeling, etc.; 5. analytical plural forms; 6. repetition with the value of the repetition of an action, sign, object in space or time; 7. partial rhyming expressive repetitions, usually of artificial asemantic words (Чумак Л., 2011).

4.3. Division of reduplicates into groups by stylistic nuance

The research analyzed examples of reduplications displayed by random selection from Internet forums as well as electronic dictionaries Merriam-Webster.com, UrbanDictionary.com, alphaDictionary.com, Slovnyk.me and others. An analysis of 250 reduplicates revealed that reduplication most often occurs in colloquial speech. Therefore, a significant number of processed reduplicates belong to the sphere of informal communication: children's speech, jargon, slang. This vocabulary then appears in fiction and epistolary style. Thus, as a rule, reduplicates are found in everyday communication in everyday life and are intended to increase the emotional impact on the interlocutor, to make communication more relaxed, specifically conveying the opinion and attitude of the speaker to what we are talking. The largest group includes those that occur in a conversational style. Here you can select the following subcategories:

4.3.1 Commonly used reduplicates.

In conversational and artistic styles, we find examples of almost all ways of creating reduplicates. Consider some of them.

1. *Reduplicates, in which the base of the word rhymes and there is an alternation of vowels and consonants.* The expression *Humpty Dumpty* in modern English has acquired the following meanings: “fat man” and “thing that cannot be restored”, but in the dictionaries of the XVII century. It meant “heated ale and brandy”, alternatively “a candidate who has no chance of re-election”.

Since the XVII century in English, we can often hear “*hoity-toity*” in informal speech, which means behaving as if you are better or more important than other people. Interesting is the origin of this reduplicate from the obsolete *hoit*, of unknown origin, “indulge in wild merriment”. In those days, *hoity-toity* was used as a noun meaning “impetuous” or “stupid behavior”, then as an adjective meaning “lively and playful”. In modern speech, it is known as an adjective and means arrogant or snobbish. This reduplicate has a large number of synonyms: *snobbish, haughty, condescending, disdainful, patronizing, snobby, conceited, proud, arrogant, supercilious, superior, imperious, above oneself, self-important, overweening, lordly, lofty, high and mighty, snooty, uppity, uppish, la-di-da, toffee-nosed, posh* (Merriam-Webster Dictionary). For example, *The only reason he enlisted in the first place was because his hoity-toity family ... wouldn't pay for his college!* (ReversoContext).

2. *Sound-inherited reduplicates, which acquire color depending on the context, are more characteristic of the conversational style of speech.* Such reduplications can be full *splish-splash* – splashing water, *choo-choo* – train, *squeak-squeak* – *krya-krya*; incomplete (*bow-wow* – *bark-bark*).

3. *Reduplicates used in the names of trademarks, consumer goods, names of companies, music groups, various institutions, social networks, etc.: Coca-Cola, Tick-Tack, Fiddle-Faddle, Fuzzy-Muzzy, Nitty-Gritty, Chin-Chin, Tik-Tok* and many others. Typically, these names are also formed by alternating at the base of the word vowel or consonant sound.

4. *Shm-reduplicates, in which the prefix shm- is added to the base.* Their peculiarity is that a new word can be formed from any other, in order to give a negative nuance, humiliation, contempt, irony, ridicule, and so on. Such reduplication is used mainly in colloquial speech. *She broke up with me because she only needed money-schmoney which I couldn't give to her. / Oh, money-schmoney! Of course, I forgive your debt!*” (Andrew Nevins, Bert Vaux, 2003). We also find examples of reduplication in Wikipedia: *He's just a baby! – Baby-shmaby. He's already 5 years old!. What a sale! 'Sale, schmale'. I'm waiting for a larger discount* (Википедия).

5. *Reduplicates have a narrower scope, which is not as popular as commonly used, but is also quite common.* For example, consider the style of speech associated with a sphere of life that is integral to modern global society. Journalistic style does not bypass such an expressive means as reduplication to express the functions of influence, communication, aesthetics.

Lovey-dovey – tender, romantic feelings between people. There is a rhyming reduplication "l" → "d". *As Alexander the Great hunky Colin Farrel conquered the world. And judging by the hands-on treatment she's getting in this photo, he certainly seems to have conquered Angeline Jolie who played his mom Olympias in the epic film. The two sex symbols were lovey-dovey to the max at a recent appearance together in German* (Globe, December 6, 2004). *Wham-bam* – scandalous (rhyming reduplication: "wh" → "b") *Again, I know that people will read this and say "Shut up and drive the car". But I am not out there to end up a statistic in a Grand Prix history book. Just because this is the modern era of wham-bam headlines and knife-in-the-back attitudes, I don't have to go along with that* (The Mail, July 12, 1998).

4.3.2 Reduplicates used in narrow circles.

1. We have included *informal reduplications* to a separate subgroup that exist in the language as nonce word (occasionalism), jargons, dialectisms and slang, which do not always have the appropriate notes in the dictionary. This complicates the choice of appropriate vocabulary for non-native speakers. In our opinion, this needs more detailed research and refinement in dictionary articles. The formation of such reduplicates occurs by adding a consonant to the base of the second word or by alternating the first consonant of the word base. *Itsy bitsy* – wee. *The itsy bitsy spider went up the water spout./Down came the rain, and washed the spider out./ Out came the sun, and dried up all the rain / And the itsy bitsy spider went up the spout again* (Contextual Dictionary) or minor "how itsy-bitsy!" (how tiny!). *Itsy-bitsy artefacts ...*" (tiny artifacts ...) *An itsy-bitsy bit.* (Only quite a bit.); *But you know what you need ... is just an itsy- bitsy pinch of cayenne pepper.* (But you know you only need a pinch of cayenne pepper). *Hanky-panky* is unacceptable or dishonest behavior, especially with sexual acts or money: *There was a bit of hanky-panky going on at the Christmas party. Chick flick* – (jargon), a film about romantic relationships or other topics of interest to women, has a derogatory connotation (Cambridge Dictionary).

2. Less common vocabulary also includes *reduplicates* that have a professional scope, such as those *belonging to military vocabulary*: *Land-to-land* – ground-to-ground missile, *boom-boom* – soldier; gun, *ack-ack* – anti-aircraft weapons, anti-aircraft fire, *zero-zero* – zero visibility, *knock-knock* – acoustic mine, *dum-dum* – bullet. In medicine, we can also find reduplicates: *beri-beri* – disease due to lack of vitamin B1, *craw-craw* – malignant form of scabies. As we can see, most of the considered examples are formed by complete reduplication.

5. Conclusions

The phenomenon of reduplication requires further in-depth and comprehensive research in linguistics, as no single criteria for its definition have been found and no universal classification of reduplicates has been proposed. However, reduplication is one of the most productive ways of word formation in modern English. There is a clear system of formation of reduplicates. The way these lexical units are formed can often predict the style of speech in which they are used. Most often, this method of word formation occurs by alternating vowel or consonant sound at the base of the nightingale, as well as by complete reduplication. The inexhaustible source for the formation of new words is the method of shm-reduplication. Such neoplasms do not require further explanation, as the basic meaning of the word is preserved by the semantics of the main component. However, it should be remembered that the product of this method of word formation is vocabulary of a derogatory, ironic nature, which is characteristic of reduced vocabulary. Reduplication in most cases is inherent in colloquial speech. It is an interesting and productive way to create your own names. Reduplication in phonetic words is usually inherent in children's speech. Among the duplicates there are many jargons and occasionalisms. In these areas of communication, such lexical units become particularly pronounced. But at the same time, due to the specificity of the circle in which such reduplicates occur, their significance is not always well known and understood. For epistolary, artistic styles it is quite permissible to use colloquial vocabulary. Therefore, we also often find reduplicates in them. In our opinion, this is due to the fact that reduplicates carry a bright emotional load here and perform a communicative function as clearly as possible. Because of their importance, the speaker's attitude to the expressed opinion becomes clear. Journalistic style is also not devoid of emotional load and performs a communicative function. Thus reduplication, albeit to a lesser extent, is inherent in this style of speech. Reduplication is inherent in the scientific style to a lesser extent, because such reduplicates belong to a specific vocabulary, terms that are devoid of the emotional load that the vast majority of reduplicates have. This also applies to professional vocabulary, when it comes to stable lexical units that convey a specific concept, term and are emotionally neutral. For these speech styles, the most characteristic are partial reduplication, where there is an alternation of vowel or consonant sound at the base of the word. Complete reduplication is also common. Vocabulary articles do not always explain the stylistic labeling of reduplicates. Therefore, in our opinion, there is a need to create separate short dictionaries of reduplicates, which would not only provide an interpretation of the word, but also indicate its stylistic color. Such dictionaries and reference books would be useful for translators and language learners. We also need phrasebooks with as many examples of common reduplicates as possible for those who have the desire and need for live communication.

References:

1. Arsent'eva, E., Valiullina, R. (2013). Reduplikacija v sovremennom anglijskom i russkom jazykah [Reduplication in modern English and Russian]. *Filologija i kul'tura* [Philology and Culture]. no.1(31), pp. 12–16. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/reduplikatsiya-v-sovremennom-anglijskom-i-russkom-yazykah/viewer> [in Russian].
2. Busel, V. (ed.) (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy : 250000* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: 250,000]. Kyiv; Irpin: Perun Publ., 1728 p. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000728_11 [in Ukrainian].

3. Wikipedia. URL : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Шм-редупликация> [in Russian].
4. Harmash, O. (2005). Systema slovotvoru anhliiskoi movy ta innovatsiini protsesy [The system of word formation in English and innovation processes Synopsis diss. Cand. of Phil. Sciences: 10.02.04. Zaporizhzhia, 19 p. [in Ukrainian].
5. Levytskyi, A., Sheludko, A. (2009). Funktsionalnyi aspekt neaktyvnykh typiv slovotvorennia: ukrainsko-anhliiskii ta anhlo-ukrainski paraleli [Functional aspect of inactive types of word formation: Ukrainian-English and English-Ukrainian parallels]. *Filologichni traktaty* [Philological treatises]. Kyiv National University named after T. Shevchenko, vol. 1, 3-4. URL : <https://docplayer.net/73642232-Filologichni-traktaty-tom-1-3-4-1.html> [in Ukrainian].
6. Matsko L., Sydorenko, O. & Matsko, O. (2003) Slovnyk stylistychnykh terminiv. Stylistyka ukrainskoi movy: pidruchnyk [Dictionary of stylistic terms. Stylistics of the Ukrainian language: a textbook]. URL : <http://litmisto.org.ua/?p=7314> [in Ukrainian].
7. Paholok, Z. (2015). Edinicy povtorjaemosti v russkom jazyke [Units of repeatability in the Russian language]. *Baltiiskij gumanitarnyj zhurnal* [Baltic Humanitarian Journal], no. 1 (10), pp. 65–69. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/edinitsy-povtoryaemosti-v-russkom-yazyke/viewer> [in Russian].
8. Melnychuk, O. (ed.) (1974). Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]. Kyiv : URE Main Editorial Office. 775 p. [in Ukrainian].
9. Chumak, L. (2011). Reduplikatsiia yak sposib slovotvoru v suchasni anhliiskii movi [Reduplication as a way of word formation in modern English]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia. Filolohiia* [Scientific notes of the National University of Ostroh Academy. Philology]. Ostroh, no, 20. pp. 216–221. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/6608> [in Ukrainian].
10. Nevins Andrew, Vaux Bert. (2003) Metalinguistic, shmetalinguistic: the phonology of shm-reduplication. *Academia*. In Proceedings of CLS 39. URL : http://www.academia.edu/209796/Metalinguistic_shmetalinguistic_The_phonology_of_shm-reduplication [in English].
11. Merriam-Webster Dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/rhyme> [in English].
12. Literary Devices. Definition and Examples of Literary Terms. URL : <https://literarydevices.net/repetition/> [in English].
13. Slovnyk.me. URL : <https://slovnyk.me/dict/orthography/репликация> [in English].
14. Wordnik. URL : <https://www.wordnik.com> [in English].
15. Merriam-Webster Dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/hoity-toity> [in English].
16. Pott, A. (182). Doppelung (Reduplikation, Gemination) als eines der wichtigsten Bildungsmittel der Sprache, beleuchtet aus Sprachen aller Weltteile. Lemgo-Detmold [in English].
17. ReversoContext. URL : <https://context.reverso.net/перевод/английский-русский/hoity-toity> [in English].
18. Contextual Dictionary. URL : <https://ru.contdict.com/перевод/английский-русский/itsy-bitsy> [in English].
19. Cambridge Dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org/ru/словарь/англо-русский/chick-flick> [in English].
20. The Mail, July 12, 1998 [in English].

Література:

1. Арсентьева Е., Валиуллина Р. Редупликация в современном английском и русском языках. *Филология и культура*. 2013. №1 (31). С. 12–16. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/reduplikatsiya-v-sovremennom-angliyskom-i-russkom-yazykah/viewer> (дата обращения: 12.07.2021).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000728_11 (дата обращения: 12.07.2021).
3. Википедия. URL : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Шм-редупликация> (дата обращения: 12.07.2021).
4. Гармаш О.Л. Система словотвору англійської мови та інноваційні процеси : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2005. 19 с.
5. Левицький А.Е., Шелудько А.В. Функціональний аспект неактивних типів словотворення: українсько-англійські та англо-українські паралелі. *Філологічні трактати*. Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Київ. Том 1, 3-4 URL : <https://docplayer.net/73642232-Filologichni-traktaty-tom-1-3-4-1.html> (дата обращения: 03.07.2021).
6. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Словник стилістичних термінів. *Стилістика української мови: підручник*. URL : <http://litmisto.org.ua/?p=7314> (дата обращения: 03.07.2021).
7. Пахолок З. А. Единиці повторяемости в русском языке. *Балтийский гуманитарный журнал*. 2015. № 1(10). С. 65–69. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/edinitsy-povtoryaemosti-v-russkom-yazyke/viewer> (дата обращения: 03.07.2021).
8. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ. 1974. 775 с.
9. Чумак Л.М. Редуплікація як спосіб словотвору в сучасній англійській мові. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Філологія*. Острог, 2011. № 20. С. 216–221. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/6608> (дата обращения: 03.07.2021).
10. Andrew Nevins, Bert Vaux. Metalinguistic, shmetalinguistic: the phonology of shm-reduplication. *Academia*. In Proceedings of CLS 39, 2003. URL : http://www.academia.edu/209796/Metalinguistic_shmetalinguistic_The_phonology_of_shm-reduplication (Last accessed: 03.07.2021).
11. Merriam-Webster Dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/rhyme> (Last accessed: 11.07.2021).

12. Literary Devices. Definition and Examples of Literary Terms. URL : <https://literarydevices.net/repetition/> (Last accessed: 11.07.2021).
13. Slovnyk.me. URL : <https://slovnyk.me/dict/orthography/реплікація> (Last accessed: 11.07.2021).
14. Wordnik. URL : <https://www.wordnik.com> (Last accessed: 11.07.2021).
15. Merriam-Webster Dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/hoity-toity> (Last accessed: 11.07.2021).
16. Pott A. F. Doppelung (Reduplikation, Geminatio) als eines der wichtigsten Bildungsmittel der Sprache, beleuchtet aus Sprachen aller Weltteile. Lemgo-Detmold, 1862.
17. ReversoContext. URL : <https://context.reverso.net/перевод/английский-русский/hoity-toity> (Last accessed: 11.07.2021).
18. Contextual Dictionary. URL : <https://ru.contdict.com/перевод/английский-русский/itsy-bitsy> (Last accessed: 11.07.2021).
19. Cambridge Dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org/ru/словарь/англо-русский/chick-flick> (Last accessed: 11.07.2021).
20. The Mail, July 12, 1998.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2021
The article was received 14 July 2021

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ СЕМАНТИКОЮ ВІОЛЕНТНОСТІ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Хавкіна Олена Миколаївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»
yelnik@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6673-5382

Мета. Проблема насильства, безсумнівно, є однією з найбільш актуальних у сучасному соціумі, що може бути підтверджено великою кількістю конвенцій та резолюцій, прийнятих в останні півстоліття на міжнародному рівні, а також численними дослідженнями із цієї теми, проведеними спеціалістами з різних сфер людської діяльності, лідером з яких, звичайно, є психологія. Щодо вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, то вони тільки розпочинають проявляти цікавість до того, яким чином насильство знаходить відображення в мовах світу. На сьогодні відомі мовознавчі наукові праці, в яких висвітлюються окремі лексико-семантичні групи віолентної лексики, вербальне насильство у соціопсихологічному аспекті, інвективи в періодиці та професійній комунікації тощо. Проте практично не приділяється уваги фраземам віолентності, хоча ця група одиниць є однією з ключових у побудові мовної картини світу певного народу, що послуговується певною мовою. Мета пропонованого дослідження – різноаспектний аналіз англійських фразеологічних одиниць зі значенням віолентності.

Методи. Для аналізу близько 80 англійських ідіом із семантикою насильства та визначення їх лексико-семантичних та структурно-граматичних особливостей було застосовано такі наукові методи: описовий метод, компонентний, семантичний, дистрибутивний, трансформаційний аналізи.

Результати. Усі дібрані фраземи можуть бути розподілені на 2 групи: одиниці, які позначають акти фізичного та психологічного (вербального) насильства. Із точки зору учасників насильницького акта такі проаналізовані фраземи поділяються на ті, що семантично пов'язані із кривдником, насильником, і ті, що пов'язані з жертвою насильства. Деякі із фразеологічних одиниць підлягають варіативності й функціонують у сучасній англійській мові у вигляді кількох рівнозначних варіантів. Щодо структурно-граматичних особливостей досліджуваних мовних одиниць, то переважна їх більшість – дієслівні; наступна за чисельністю група – іменникові фраземи. У корпусі дослідження наявні поодинокі комунікативні фразеологізми. Серед компонентів ідіом віолентності виділяються соматизми (найчисленніша група), в меншому обсязі – кольороніми, зооніми. У статті наведено історію виникнення та пояснено розвиток семантики деяких ідіом, а також пояснено роль фразеологічних одиниць віолентності у словотвірчій системі сучасної англійської мови.

Висновки. Ідіоми із семантикою віолентності займають важливе місце в англійській мовній картині світу. Простежуються певні закономірності їх функціонування в сучасній англійській мові. Подальші наукові розвідки у цьому напрямку є перспективними, оскільки вони можуть бути корисними у глибшому розумінні насильства як соціального явища та сприятимуть зменшенню його рівня у сучасному світі.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, насильство, фізичне насильство, вербальне насильство, насильник, жертва насильства, компонент, структура, сема.

IDIOMS WITH THE SEMANTICS OF VIOLENCE IN THE MODERN ENGLISH LANGUAGE

Khavkina Olena Mykolaivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department
of Theory and Practice of Translation
Zaporizhzhia Polytechnic National University
yelnik@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6673-5382

Purpose. The problem of violence is one of the most acute issues in modern society. Ukrainian and foreign linguists are just beginning to take interest in how violence is reflected in the world languages. In modern linguistics there are several researches devoted to certain lexical and semantic groups of violence vocabulary, verbal violence in the socio-psychological aspect, invectives in periodicals and professional communication, etc. However, little attention is paid to the violence idioms. The purpose of the paper PROPOSED is to analyse English idioms with the semantics of violence from different aspects. allowed determining their lexical, semantic, structural, and grammatical features.

Methods. The following scientific methods were used for the analysis of about 80 violence idioms: descriptive method, component, semantic, distributive, and transformational analyses.

Results. All selected idioms fall into 2 groups: ones denoting acts of physical and psychological (verbal) violence. From the point of view of participants of the outrageous act such language units are divided into those that are semantically related to the abuser, and those that are related to the victim of violence. Some of the analyzed idioms can be varied, thus, their several equivalents can be found in the modern English language. Regarding their structural and grammatical features the studied idioms fall into verbal and nominal ones. There are a few communicative phraseological units among the idioms under the investigation. Somatizms as well as

coloronyms and zoonyms are the components of the analyzed linguistic units. The article presents the history of the origin and explains the semantics development of some idioms, as well as explains the role of phraseological units of violence in the word-forming system of the modern English language.

Conclusions. Violence idioms take an important place in the English linguistic world view. There are certain patterns of their functioning in the modern English language. Further scientific researches in this area can be useful for deeper understanding violence as a social phenomenon and can help reduce its level in the world.

Key words: phraseological unit, violence, physical violence, verbal violence, abuser, victim of violence, component, semantics, structure.

Вступ

Насильство (фізичний або психічний вплив однієї людини на іншу; застосування фізичної сили до кого-небудь; примусовий вплив на когось, щось), на жаль, є невід’ємним супутником людства практично усю його історію. Проте кілька останніх десятиліть ми стаємо свідками позитивних зрушень у вирішенні цієї проблеми. Активісти світової спільноти все активніше обговорюють питання насильства, намагаючись привернути увагу соціуму до цієї надзвичайно важливої проблеми, вживають необхідні законодавчі та інші заходи для забезпечення належної уваги до недопущення, розслідування, покарання та забезпечення компенсації стосовно актів насильства. Представники різних держав підписують документи міжнародного рівня, мета яких – запобігати подібним явищам. Наведемо кілька прикладів таких документів: Конвенція Організації Об’єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (2005 р.), Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (2007 р.), Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (2011 р.) та інші (Конвенція, 2014).

Тема насильства все частіше піднімається в дослідженнях науковцями та спеціалістами, що представляють різні сфери людської діяльності. Найчастіше це, звичайно, психологи. Деякі аспекти цієї проблеми порушуються й у лінгвістичних наукових розвідках. Так, насильству в кіберпросторі присвячено звіт М. Майї (Maij, 2016), вербальне насилля у соціопсихологічному аспекті розглянуто в роботі О.С. Коробкової (Korobkova, 2009), вокабуляр віолентності піддавався аналізу в роботах О.І. Абрамової (Abramova), Л.М. Гараєвої (Гараева, 2014), О.М. Хавкіної (Хавкіна, 2021). На жаль, практично поза увагою мовознавців залишаються фразеологізми, які мають семантику віолентності. Проте ця категорія лексичних одиниць є надзвичайно важливою в побудові лінгвальної картини світу будь-якого народу, що послуговується певною мовою, зокрема англійською, що зумовлює **актуальність** пропонованої статті.

Мета дослідження – визначення лінгвальних особливостей фразеологічних одиниць із семантикою насильства та специфіки їх функціонування у сучасній англійській мові. Досягнення поставленої мети передбачає виконання низки **завдань**: 1) сформувати корпус дослідження; 2) визначити лексико-семантичні групи ідіом зі значенням віолентності; 3) простежити структурно-граматичні особливості зазначених фразем.

Розділ 1. Лексико-семантичні особливості ідіом із семантикою насильства

Як було сказано вище, насильство – це фізичний або психічний вплив однієї людини на іншу. Тому практично усі фраземи з такою семантикою можуть бути поділені на дві групи: 1) які називають акти фізичного насилля (з використанням грубої фізичної сили, побиттям тощо); 2) які називають акти психологічного або так званого вербального насилля (вживання лайливих слів, наклепів, жорсткої, часто несправедливої критики і под.). Приклади фразем першої групи: **to beat the daylight out of smb.** – *сильно побити, дух вибити*; **to beat the tar out of smb.** – *серйозно побити, віддухопелити когось, побити когось мало не до смерті; всипати по перше число*; **to fight an uphill battle** – *вести запеклу боротьбу*; **to fight like cat and dog** – *жити як кішка з собакою*; **постійно лягати, ворогувати**; **to kick up a row** – *підняти шум, бешкетувати, скандалити, сваволити* та ін. Приклади фразеологізмів із другої групи: **to blow the whistle on smb.** – *доносити, прилюдно обмовляти, огуджувати, «звалювати» на когось*; **to call on the carpet** – *викликати на килим*; **to cast aspersions on smb.** – *зводити наклеп на когось, обмовляти, намагатися знеславити, заплямувати кого-небудь*; **to do a number on smb.** – *маніпулювати, пошити когось в дурні*; **to dress down** – *ляти, сваритися, вичитувати (комусь)*; **to have a go at smb.** – *мати щось проти когось, критикувати, мати претензії*; **to lay down the law** – *говорити жорстко, безапеляційно; диктувати, командувати, не допускати заперечень*; **to read smb. the riot act** – *вичитати комусь, вишпетити когось*; **to tell smb. to drop dead** – *послати когось куди подальше*; **to run down** – *наплюжити, засуджувати, несхвально відгукуватися, незаслужено лягати або засуджувати, порочити, ганьбити*; **to throw the book at smb.** – *засуджувати, критикувати, питати з усією суворістю, «закидати капцями»* та ін.

Також серед фразем зі значенням віолентності можна виокремити групу одиниць, семантично пов’язаних із кривдником, насильником (ця група набагато численніша), і групу ідіом, семантично пов’язаних із жертвами насильства. Наведемо приклади одиниць першої групи: **bandit territory** – *бандитська територія*; **територія безвладдя, підконтрольна бандитам**; **road rage** – *агресивна поведінка на дорозі, агресивне водіння автомобіля*; **to add insult to injury** – *наносити нові образи*; **to blow up in smb.'s face** – *руйнувати щось життя*; **to get away with murder** – *уникати покарання, проходити безкарно; сходити з рук*; **to get smb. under the gun** – *заякувати,*

погрожувати, приставати з погрозами; **to give short shrift to smb.** – швидко розправлятися з кимось; **to go ballistic** – розлютитися, сказитися; **to push smb. over the edge** – довести до ручки, підштовхнути до відчайдушних дій; **short shrift** – коротка, швидка розправа; **to tear smb. off a strip** – пошматувати когось на смужки, пошматувати «на британський прапор». Бачимо, що в більшості з них наявні семантичні маркери «лють» та «агресія». Приклади фразем, семантично пов'язаних із жертвами насильства: **to be gun-shy** – боятися, побоюватися; **to be whipped** – бути побитим; бути пригніченим, схиленим до покорі; **to take cover** – знайти захисток, сховатися. Цікавою є фразеологічна одиниця із цієї ж семантичної групи, головною семою якої є не «слабкість» жертви, а її, навпаки, «сила», готовність протистояти кривднику: **to be up in arms** – бути готовим до супротиву, різкого та рішучого заперечення, протесту проти чого-небудь; бути в повній бойовій готовності.

На нашу думку, наступна одинична фразема займає проміжну позицію між згаданими вище двома групами, оскільки може описувати як розлюченого насильника, так і його жертву, доведену до відчаю: **to come to the boiling-point** – дійти до точки кипіння.

Зазначимо, що деякі з проаналізованих фразеологічних одиниць підлягають варіативності й функціонують у сучасній англійській мові у вигляді кількох рівнозначних семантичних варіантів, наприклад: **to come to blows = to fall to blows = to get to blows = to go to blows** – вступати в бійку, дійти до рукопашної, зачепитися з кимось і розпочати бійку; **to give a rap on the knuckles = to give a rap over the knuckles = to rap smb's knuckles** – дати натруски, прочуханки комусь; осаджувати кого-небудь, дати по руках; **to cry havoc with = to make havoc with = to play havoc with** – спустошувати, руйнувати, наносити важкий удар; **to shoot the sitting duck = to shoot the sitting pheasant** – стріляти по нерухомій качці (або фазану), тобто занепасти, згубити людину, скориставшись її беззахисністю; бити лежачого.

Цікаво простежити історію виникнення та розвиток семантики деяких ідіом з корпусу дослідження. Так, вираз **to play fast and loose** – вести нечесну, подвійну гру; бути нецирим; учиняти безвідповідально, порушувати свої обов'язки; говорити одне, а робити інше; грати чийми-небудь почуттями пов'язано зі старовинною народною грою, яка була популярною на ярмарках Англії. На палиці то туго намотувався, то розмотувався ремінь (або мотузка); глядачі не могли вловити спритну маніпуляцію і постійно програвали парі. Існує припущення, що фразема **tit for tat** – розплата; зуб за зуб, скоріше за все, є спотвореним виразом **tip for tap** – удар за удар. Наступна фразема походить зі спортивної сфери. **To roll with the punches** у боксі означає «не маючи можливості відбити удар або ухилитися від нього, прийняти удар на себе, одночасно відскокити або відхилившись назад, зменшивши таким чином його силу». У запозиченого фразеологізму розвинулося значення «приймати удар від кривдника, намагаючись при цьому пристосуватись до жорстких обставин; викручуватися». Джерело походження фразеологічної одиниці **sour grapes** – байка Езопа, в якій розповідається про лисицю, яка дуже хотіла дістатися до китиці винограду, але коли не змогла цього зробити, сказала, що їй не дуже й хотілося того винограду, бо він, скоріше за все, кислий. Таким чином, фразема означає «щось сказане спересердя», а також «почуття заздрості, приховане за принизливими словами по відношенню до предмета заздрості».

Розділ 2. Структура та граматичні ознаки фразем віолентності

За частиномовною приналежністю переважна більшість проаналізованих фразеологічних одиниць із семантикою віолентності є дієслівними, що може бути пояснено тим, що насильство завжди передбачає певну активну, агресивну дію, спрямовану на когось. Наведемо приклади: **to beat someone black and blue** – побити когось мало не до смерті; **to cut to the quick** – зачепити за живе; **to take stock** – критикувати, оцінювати критично, вишукувати, до чого прискіпатися; **to take the mickey** – дражнити, глузувати, збиткуватися; **to walk all over smb** – переступити через когось, витерти об когось ноги тощо. Також серед проаналізованих ідіом наявні одиниці іменникового типу, які означають результат насильницьких дій: **a cheap shot** – удар по болючому місцю; **a free-for-all** – загальна бійка, сутичка; **a hatchet job** – атака, наскок, напад, наступ; **a kick in the pants** – ляпас, ляц; **foul play** – злочин, вбивство, насилля, підлотна поведінка; або самого насильника чи його жертву: **a loose cannon** – непередбачувана агресивна людина, від якої можна всього очікувати; потенційне джерело проблем; **an iron hand** – владна людина, «залізна рука», «твердий горішок»; **a broken heart** – розбите серце та ін. Нами було помічено лише одну прикметникову фразеологічну одиницю з аналізованою семантикою: **near the knuckle** – на межі непристойного, соромітницький.

Зібраний корпус дослідження характеризується наявністю в ньому поодиноких комунікативних фразеологічних одиниць: **The gloves are off!** – Виклик кинуті! Ставай на бій! Битимемося на смерть! **When push comes to shove.** – Коли справа доходить до бійки. **Hit the road!** (AmE) – Котися звідси і більше не приходь!

Відзначимо достатньо велику групу досліджених фразем, одним із компонентів яких виступають соматизми: **a hair-trigger temper** – запальний, гарячий характер; **a kick in the teeth** – удар в щелепу, плювок в обличчя; **a left-handed compliment** – сумнівний комплімент; **a slap in the face** – різка відсіч; образа, ляпас, ляц, удар по самолюбству; **to beat smb's brains out** – вибити комусь мозки; **to fight tooth and nail** – битися із люттям, боротися з усіх сил; **to give smb. a mouthful** – вичитувати комусь, сказати «пару теплих слів»; **to give the cold shoulder** – холодно зустрічати, дивитися з презирством, бути непривітним, ігнорувати; **to twist smb.'s arm** – викручувати комусь руки, тиснути на когось; **to want smb.'s head on a platter** – хотіти чию-небудь голову на блюді.

Поодинокими є аналізовані ідіоми зі значення віолентності, компонентом яких є кольороніми: *to beat someone black and blue* – побити когось мало не до смерті (маються на увазі кольори синців); *to go blue* – переходити на непристойності, ображати, ганьбити, наплюжити та зооніми: *to fight like cat and dog* – жити як кішка з собакою.

В останні роки у словотворчій системі англійської мови спостерігається такий спосіб словотворення, як конверсія; вона знайшла вияв і у фразеологізмах, зокрема із семантикою віолентності. Наприклад, із дієслівного фразеологізму *to rap smb over the knuckles* – винести догану, дати прочуханки кому-небудь, вилаяти когось; намилили голову кому-небудь згодом розвинувся іменниковий: *a rap over the knuckles* – догана, зауваження, дорікання, прочуханка. У наступному прикладі *to bad mouth* слово *mouth* є дієсловом, а не іменником, а фразема має семантику «погано відгукуватися, говорити про когось». Наприклад: *My neighbour bad mouths everything he doesn't understand.* – Мій сусід має звичку наплюжити усе, що не розуміє.

Інколи досліджувані одиниці можуть слугувати джерелом утворення нових слів. Так, завдяки фраземі *to pass the buck* – скидати відповідальність на іншого; валити з хворої голови на здорову в сучасній англійській мові з'явилися лексеми *buck-passer* – людина, що любить перекидати відповідальність на інших і *buck-passing* – перекидання відповідальності на інших.

Висновки

Отже, англійські ідіоми віолентності можуть бути об'єднані в різні лексико-семантичні групи залежно від того, чи вони семантично пов'язані з насильником або його жертвою, чи означають акти фізичного або психологічного насилля. Варіативність певної кількості проаналізованих фразем призводить до функціонування в сучасній англійській мові кількох їх семантичних варіантів. Досліджувані мовні одиниці поділяються на дієслівні та іменникові, також серед них виокремлюємо комунікативні фразеологізми. Серед компонентів ідіом зустрічаються соматизми, кольороніми та зооніми. Фразеологізми віолентності можуть утворюватися за допомогою конверсії, а також можуть самі бути джерелом поповнення лексичного складу сучасної англійської мови новими лексемами. Вважаємо перспективними подальші дослідження у цьому напрямку, оскільки вони можуть стати в нагоді спеціалістам різних сфер людської діяльності для глибшого розуміння насильства як соціального явища, що, у свою чергу, сприятиме зниженню рівня насильства у сучасному світі.

Література:

1. Гараева Л.М. Инвектива в профессиональной коммуникации : прагмалингвистический аспект. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2. Языкознание.* 2014. № 5(24). С. 79–86.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту. Сквира : ТОВ «Дорада-Друк», 2014. 106 с. URL : <https://rm.coe.int/1680096e45> (дата звернення: 11.07.2021).
3. Хавкіна О.М. Сучасна англійська лексика віолентності. *Тиждень науки-2021. Гуманітарний факультет* : тези доповідей науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 19–23 квітня 2021р.). Запоріжжя, 2021. С. 61–63.
4. Abramova O. I., Garaeva L. M. Invective Lexis as a Means of Expressing Verbal Agression (Based on English Periodicals). URL : <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/article/view/990/SEV> (дата звернення: 5.07.2021).
5. English Idioms and Idiomatic Expressions. Violence – Aggressiveness. URL : <https://www.learn-english-today.com/idioms/idiom-categories/violence/violence.html> (дата звернення: 21.06.2021).
6. Korobkova O. S. Markers of hate speech in the nominations of ethnicity: a sociolinguistic aspect. *News of the RSPU.* A.I. Herzen. 2009. № 111. P. 200–205.
7. Maij M. Ending cyberdiscrimination and online hate. Report. Doc. 14217, 2016. URL : <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23234&lang=en> (дата звернення: 10.07.2021).
8. Synonyms for Abuse. URL : <https://www.powerthesaurus.org/abuse/synonyms/idiom> (дата звернення: 21.06. 2021).
9. Violent Phrases That Are Used In Everyday Speech. URL : <https://hopeandsafety.org/learn-more/violent-language/> (дата звернення: 24.04.2021).

References:

1. Garaeva L. M. (2014) Invektiva v professional'noj kommunikacii : pragmalingvisticheskij aspekt. [Invective in professional communication: pragmalinguistic aspect]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 2. Yazyk`koznanie.* № 5 (24). S. 79–86. [in Russian].
2. Konventsiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasyilstvu stosovno zhinok i domashnomu nasyilstvu ta borotbu iz tsymy yavyshchamy (Stambulska konventsiia). [The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul Convention]. Skvyra : TOV Dorada-Druk, 106 s. [in Ukrainian].
3. Khavkina O. M. (2021) Suchasna anhlomovna leksyka violentnosti. [Modern English violence vocabulary]. *Tyzhden nauky-2021. Humanitarnyi fakultet* : tezy dopovidei naukovo-praktychnoi konferentsii. Zaporizhzhia. S. 61–63. [in Ukrainian].
4. Abramova O. I., Garaeva L. M. Invective Lexis as a Means of Expressing Verbal Agression (Based on English Periodicals). URL: <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/article/view/990/SEV> [in English].

5. English Idioms and Idiomatic Expressions. Violence – Aggressivness. URL : <https://www.learn-english-today.com/idioms/idiom-categories/violence/violence.html> [in English].
6. Korobkova O. S. Markers of hate speech in the nominations of ethnicity: a sociolinguistic aspect. News of the RSPU. A.I. Herzen. 2009. № 111. P. 200–205. [in English].
7. Maij M. Ending cyberdiscrimination and online hate. Report. Doc. 14217 , 2016. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23234&lang=en> [in English].
8. Synonyms for Abuse. URL: <https://www.powerthesaurus.org/abuse/synonyms/idiom> [in English].
9. Violent Phrases That Are Used In Everyday Speech. URL: <https://hopeandsafety.org/learn-more/violent-language/> [in English].

Стаття надійшла до редакції 16.07.2021
The article was received 16 July 2021

3. Порівняльне літературознавство

3. Comparative literature

РОМАНИ ЛІ ЯН ПХОУ ТА ДЖ. С. ВОНГ: ІМІТАЦІЯ ТРАДИЦІЇ VS СТВОРЕННЯ НОВОЇ

Машченко Олена Анатоліївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри порівняльної філології
східних та англомовних країн
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
helenamaschenko@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4555-490X

Мета – представити твори першого і другого покоління сіно-американських письменників не як «копіювання» і «імітацію» євроатлантичної літературної традиції, а як створення передумов зародження нових обрисів національних літератур.

Методи дослідження – історико-літературний, аналітичний, компаративний.

Результати. Американська література, написана авторами азійського походження, потрапила в поле зору літературознавців тоді, коли більша частина письменників, прозу яких сучасні теоретики літератури пов'язують з генезисом азійсько-американського канону, були практично забуті. Деякі уривки поезій і прози, написаних першим і другим поколінням азійців в Америці, були представлені лише в опублікованих у 70-х роках ХХ століття перших антологіях азійсько-американської літератури. Але по-справжньому глибока переоцінка і концептуально-теоретична оцінка творчості американських письменників азійського походження відбувається тільки тепер. Основне завдання дослідників цього строкатого крила американської літератури на зламі ХХ–ХХІ століть, виконання якого, до речі, далеко не завжди в результаті успішне, полягає в реєстрації тих особливостей, які виокремлюють азійсько-американську літературу всередині американської літератури. Це виокремлення відбувається через пошук зв'язків, в які вплетений історико-культурний досвід, з жанровими, сюжетними, нарративними традиціями літератур країн походження. Одночасно підкреслюється її «вторинність», «підробленість» у загальному контексті американської літератури. У результаті такого підходу твори американських письменників азійського походження виявляються затиснутими між двох всесвітів – євроатлантичної та південно-східноазійської літературно-художніх традицій.

Висновки. Зроблено висновки, що це фактично призводить до того, що будь-який з перших азійсько-американських текстів не може бути інтерпретований інакше, ніж «повторення пройденого». Замість цього література, яка зароджувалася на перехресті традицій і культур, слід виокремлювати як таку, для якої ці традиції є живильними джерелами, а не зразком-нормою. Це дасть можливість побачити в творах Лі Ян Пхоу і Дж. С. Вонг не імітацію чи повторення, а початок нової літературної традиції через переосмислення і деконструкцію вже наявних – євроатлантичної та південно-східноазійської.

Ключові слова: азійсько-американський, канон, Bildungsroman, імітація, образ, шаблонізація.

THE WRITINGS OF LEE YAN PHOU AND JADE SNOW WONG: TRADITION IMITATION VS. SHAPING THE NEW TRADITION

Mashchenko Olena Anatoliivna,
Candidate of Philological Sciences (Ph.D.),
Associate Professor at the Department of Comparative
Philology of Eastern and English-Speaking Countries
Oles Honchar Dnipro National University
helenamaschenko@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4555-490X

Purpose. The goal is to present the works of the first and second generation of Sino-American writers not as “duplication” and “imitating” the Euro-Atlantic literary tradition, but as creating the premise for the inception of new shapes (forms) of national literatures.

Research methods – historical-literary, analytical, comparative.

Results. American literature, written by authors of Asian descent, came to the attention of literary scholars when most of the writers whose prose modern literary theorists associate with the genesis of the Asian-American canon were practically forgotten. Some passages of their poetry and prose, written by the first and second generations of Asians in America, were presented only in the first anthologies of Asian-American literature published in the 70s of the 20th century. But a truly profound reevaluation and conceptual-theoretical evaluation of the work of American writers of Asian origin is taking place only now. The main goal of researchers of this motley wing of American literature at the turn of the 20th and 21st centuries, the implementation of which, by the way, is not always successful at the end, lies in the taxonomy of those features that distinguish its American literature. This segregation occurs through the search for

ties – in which their historical and cultural experience is interwoven – with the genre, plot, narrative traditions of the literatures of their countries of origin. At the same time, it emphasizes its “secondariness”, “counterfeitness” in the general context of American literature leads to the fact that the works of American writers of Asian origin find themselves tensed between two universes – the Euro-Atlantic and South-East Asian literary and artistic traditions.

Conclusions. This actually leads to the fact that any of the first Asian-American texts cannot be interpreted other than “covering old grounds”. Instead, literature, that, was born at the crossroads of traditions and cultures, should be set apart as one for which these traditions are nourishing sources, and not a model norm. This will make it possible to see in Lee Yan Phou’s as well as in Jade Snow Wong’s writings the beginning of a new tradition through the rethinking and deconstruction of both the Euro-Atlantic and South-East Asian ones.

Key words: Asian-American, canon, Bildungsroman, literary tradition, image, templating.

1. Вступ

Американська література, написана авторами азійського походження, потрапила в поле зору літературознавців на зламі XX–XXI століть. До того часу побачили світ романи «Жінка-воїн» (“The Woman Warrior”, 1976) та «Китайчуки» (“Chinamen”, 1980) М. Х. Кінгстон, «Клуб веселощів та удачі» (“The Joy Luck Club”, 1989) та «Дружина кухонного бога» (“The Kitchen God’s Wife”, 1991) Е. Тан, які отримали неабиякий читацький успіх та були високо оцінені американськими критиками. Проте більша частина письменників, прозу яких сучасні теоретики літератури пов’язують з генезисом азійсько-американського канону, були практично забуті. Опубліковані у середині XX століття романи «П’ята китайська дочка» (1945) Дж. С. Вонг, «Хлопець Ні-Ні» (1957) Дж. Окади, «Скуштуй чашку чаю» (1961) Л. Чу, оповідання Т. Морі були представлені лише у виданих у 70-х роках перших антологіях азійсько-американської літератури. Проте справжня оцінка і переоцінка творчості американських письменників азійського походження відбувається лише тепер.

2. Початок переосмислення азійсько-американського канону

Причини того, що значна кількість творів американських письменників азійського походження до кінця XX – початку XXI століття не отримала неупереджених літературно-критичних оцінок, по-перше, полягають у тому, що літературознавці, наполягаючи на «праві голосу» цих письменників, зосереджуються не на художньому, а соціально-світоглядному аспекті формування канону азійсько-американської літератури. По-друге, в пошуках художніх особливостей творів, визнаних зразками азійсько-американської літератури, вони звертаються до пошуку та систематизації літературного доробку, успадкованого і переломленого у творчості американських письменників азійського походження. Таким чином, весь теоретико-літературний інструментарій спрямований на з’ясування, наскільки в творах, наприклад, сіно-американських і японсько-американських письменників збережена китайська або японська художньо-естетична традиція. Або навпаки, наскільки їх художні пошуки відповідають запиту WASP (white Anglo-Saxon protestant) американця. Обидва ці дзеркальні принципи оцінки азійсько-американської літератури позначені вже в одній із перших опублікованих антологій «Азійсько-американський доробок: антологія прози і поезії» (“Asian-American Heritage: An Anthology of Prose and Poetry”, 1974) Девіда Ван-да (David Hsin-Fu Wand) (Wand, 1974). В ній ранні твори азійсько-американських авторів поділені на дві групи: «войовничої молоді» (“militant”) на чолі з Френком Чіном та «політично поміркованих» (“politically moderate”) Д. Чанг, Дж. Окади і Р. Кіма, чий тексти апелюють до універсального колективного несвідомого, будуючи архетипну модель, що “... finds echoes and revibrations in world literature” (Wand, 1974: 9).

У монографії 1982 року провідного спеціаліста в галузі азійсько-американських досліджень Елейн Кім «Азійсько-американська література: знайомство з творами та їх соціальним контекстом» (“Asian American Literature: An Introduction to the Writings and Their Historical Context”) прослідковується збереження цього модусу оцінки азійського крила американської літератури. У роботі творчість першого та другого покоління письменників азійського походження розглядається не як зародження нової традиції через освоєння західного літературного канону, а як «...важливі документи індивідуальних відповідей на соціальний контекст усіх азійських американців та окремих спроб завоювати прийняття та розуміння певних сегментів групи» (Kim, 1982: 89).

Водночас книги, які певним чином були «нерегламентовані», не вміщувались у «затверджений» самими ж письменниками і теоретиками азійського походження канон, були остаточно виключені із парадигми існування азійського крила американської літератури. Серед таких слід насамперед згадати Суї Сін Фар з її модерністським оповіданням «Місіс Весняний Аромат» (“Missis Spring Fragrance”, 1912), М. Окубо з книгою «Громадянин 13660» (“Citizen 13660”, 1946), жанр якої веде походження від традиційних японських малюнків гіга і тоба-е, «літературну аномалію» (Freeman, 2014) С. Ц. Цзяна (Н.Т. Tsiang) з романами «Повішення на Юніон Сквер» (“The Hanging on Union Square”, 1935) та «І в Китаю є руки» (“And China Has Hands”, 1937). Кожен з вищеназваних письменників пропонував нові художньо-естетичні орієнтири американської літератури. Ф. Чун (F. Cheung), наприклад, вважає, що саме С. Ц. Цзян створив нову гібридизовану літературу, переробивши формальні та тематичні особливості китайської літератури, сучасної йому американської літератури та західних класиків: «Цзян є одним із ранніх і найпродуктивніших новаторів азійсько-американської літератури, який передбачив деякі відповідні методи, формальні прийоми та критичні стратегії, що стали характеристикою її традиції» (Cheung, 2011).

3. Формування нової традиції американської літератури

Зосередженість дослідників на пошуку відповідності азійсько-американських творів американській або китайській/японській літературній нормі призводить до того, що твори американських письменників азійського походження опиняються стиснутими між двох всесвітів, неймовірно багатих, впливових і вишуканих художніх традицій – євроатлантичної та південно-східноазійської. Це фактично призводить до того, що будь-який з перших азійсько-американських текстів не може бути інтерпретований інакше, ніж «повторення пройденого». Через це у вищезгаданій монографії Е. Кім повість Лі Ян Пхоу (Lee Yan Phou) «Коли я був хлопчиною в Китаї» (“When I Was a Boy in China”, 1887) охарактеризована єдино як спроба відкоригувати викривлені уявлення американців про азійців. Роман філіппінсько-американського прозаїка К. Булосана «З Америкою в серці» (1943), на думку професорки Єльського університету Л. Лоу (Lisa Lowe), будучи трактованим у рамках європейської традиції Bildungsroman, віддзеркалює всю азійсько-американську літературу як «мімікрію, імітацію, недорозвинене чуже» (Lowe, 1996: 45).

Насправді ж, намагання зрозуміти азійсько-американську літературу лише в контексті американської традиції загрожує такими ж зловживаннями, як і прочитання її виключно в термінах збереження традицій азійських літератур. «Коли я був хлопчиною в Китаї» Лі Ян Пхоу і «П’ята китайська дочка» (“Fifth Chinese Daughter”, 1945) Дж. С. Вонг – переконливі приклади того, як «імітацією» і «недорозвиненим чужим» виступає не власне текст як предмет літературознавчого дослідження, а теоретичні і методологічні рамки самого дослідження. Насправді, значимість книги Лі Ян Пхоу розкривається, якщо давати їй оцінку не як автономному паростку азійсько-американської літератури, а як фрагменту єдиного цілого. Книга Лі Ян Пхоу була першою із серії книг (усього їх було 22), написаних представниками різних народів, які проживали у США, для американських дітей. Назви цих книг були практично ідентичними: «Коли я був хлопчиною в Данії: літопис щасливих днів» (1923) данчанина Герлуфа Трулле-Стеенструпа, «Коли я була дівчинкою у Франції» (1925) французьки Жоржетт Бєро, «Коли я був хлопчиною у Вірменії» (1926) вірменина Манука Алексаняна. Практично ніхто з авторів книг не був письменником. Автор «Коли я був хлопчиною в Греції» (1913) Георг Деметріус був скульптором, Манук Алексанян – інженером. Очевидно, що кінцевою метою видавця була не поетизація дитинства або країни, родом з якої був автор, а прагматизація і прикладні аспекти знань американської дитини про ту чи іншу країну. Манук Алексанян у короткій передмові до своєї книги написав: “I hope that the reader will find this book interesting and instructive” (Alexanian, 1926: 7). Очевидно також і те, що, незважаючи на надану авторам творчу свободу, їм було запропоновано коло тем, які, на думку видавця, будуть цікаві американським дітям і у загальних рисах дадуть їм уявлення про сім’ю, релігію, свята, школу, традиції, які виділяють описувану країну, роблять її особливою, не схожою на інші. Це простежується в змісті книг. Примітно, що кожен з авторів намагався знайти індивідуальний спосіб спілкування з дитячою читацькою аудиторією. При цьому повість Лі Ян Пхоу вперше демонструє переломлення дидактичної домінанти, властивої зарахованим до дитячої літератури текстам, найбільш значуща у цьому ряду. Взвзявши за зразок твори мемуарно-автобіографічного жанру, письменник водночас інакше підходить до властивого цьому жанру зображення особистості автора як центру твору, чіткого поділу двох тимчасових планів (теперішнє/минуле), характерних для текстів Жоржетт Бєро або Герлуфа Трулле-Стеенструпа. У його книзі відсутня екстраполяція на себе-дитину внутрішніх переживань себе-дорослого з приводу трагічних сторінок історії свого народу, як у Манука Алексаняна, який з перших сторінок описав конфлікт між Вірменією і Туреччиною. Замість цього Лі Ян Пхоу створює текст-бєсїду з емпіричним читачем, орієнтуючись одночасно не тільки на світосприйняття юного американця, але і на його естетичний досвід. Завдяки цьому в тексті нівелюється розмежування теперішнє/минуле, доросла людина/дитина і полемізується ретроспективність мемуарно-автобіографічного жанру. Таким чином, повість «Коли я був хлопчиною в Китаї» розповідає не про минуле автора, а взагалі про Китай і китайців. При цьому просторово-часова організація твору заміщує сприйняття про розказане у юного читача з «давно і далеко» на «тут і зараз», дозволяючи представити йому образи китайців без їх екзотизації і шаблонізації. Через освоєння і переосмислення традиції англomовної літератури для дітей, привнесення в її поетику м’якого гумору, сугестивно проявленого морально-дидактичного мотиву, що заохочує до активної уяви та самостійно зроблених висновків, наповнення її близькими і зрозумілими образами, звернення до дитячих почуттів, Лі Ян Пхоу створює один з перших текстів виховання дитини як читача, де естетичне превалує над дидактичним (Lee, 1887).

Роман «П’ята китайська дочка», що є одним із вихідних і зразкових текстів співіснування і рухомого переплетіння двох різних культур і літературних традицій, також не може бути визнаний «імітацією», адже його аналіз передбачає врахування не лише жанрової динаміки, що спричинила появу у світовій літературі декількох типів роману в межах самого жанру, але й розуміння традиції функціонування жанрових та композиційних елементів роману виховання в китайській літературі. Виглядає дивним, що, незважаючи на значний читацький успіх «П’ятої китайської дочки», підтверджений його перевиданням у 1950 році, і збереження дотепер за ним статусу класики азійсько-американської літератури, про що свідчить включення його у семінарські програми американських і подекуди британських коледжів та університетів, він отримав скептичні коментарі насамперед від критиків азійського походження. Е. Кім визначає роман Дж. С. Вонг як «популяризацію» і «приспособлення», аніж

протест проти викривленого уявлення щодо азійських американців, як цінний «документ азійсько-американської соціальної історії» (Kim, 1982: 72).

У романі Дж. С. Вонг справді наявні риси того європейського роману виховання, в якому «дело идет именно о становлении нового человека» (Бахтін, 1936). Якщо спиратись на них як на основні, то він справді виступає якщо не «імітацією», то «повторенням пройденого». Непоміченим дослідниками при цьому залишається головне – в романі зображене становлення особистості, в ході якого нова людина не прагне власної досконалості і не вимагає досконалості від світу, що її оточує. В євроатлантичному романі виховання новий герой вступає в конфлікт зі старим світом. Дорослішання Джейд Сноу полягає в набутті мудрості прийняття світу з його несправедливістю, ксенофобією, дискримінацією. Так, юна героїня, вступаючи до коледжу, виявляє непокору батькам та намагається донести до них «нові, американські істини» та реалії сучасного життя. А ставши дорослою і досягнувши успіху у суспільстві, вона має змогу подивитися на своїх батьків зі сторони, зрозуміти їхні проблеми, і власне самій стати майже матір'ю для свого наймолодшого брата.

У зв'язку з цим слід наголосити і на домінуванні в романі мотиву підвищення сімейного статусу незаміжньої дівчини як домінуючого порівняно з підвищенням її соціального статусу, що демонструє, наскільки широко представлена не просто проблема жіночої дискримінації, але й наскільки змістовне це представлення. Фактично письменниця оголює природу всякої дискримінації, демонструючи, що сімейна дискримінація є більш принизливою та руйнівною за будь-яку іншу. Саме тому для Джейд Сноу суспільне визнання і статус похідні від завоювання авторитету у сім'ї.

Не можна не зазначити, що на початку XXI століття звучать голоси інших теоретиків, як, наприклад, есе «Ранні китайсько-американські автобіографії: переосмислюючи твори Ян Пхоу Лі та Юн Він (Yung Wing)» Флойда Чуна (“Early Chinese American Autobiography: Reconsidering the Works of Yan Phou Lee and Yung Wing”, 2003) (Cheung, 2014), в якому він іронічно зауважує, що недооцінка цих творів Ф. Чином і Е. Линь відбувається лише через те, що вони “...do not appear to speak to their particular canon-building goals of the 1970s through the 1980s” (Cheung, 2014).

4. Висновки

Ігнорування того, що для творів ранніх азійсько-американських письменників багаті художні традиції кожної з культур стають лише локально обмеженими величинами, стає системною помилкою, яка лежить в основі початкових розвідок творчості американських письменників азійського походження. Натомість літературу, яка зароджувалась на перехресті культур, треба виокремлювати як таку, для якої ці традиції є питомими джерелами, а не зразком-нормою. Це дасть можливість побачити в творах «Коли я був хлопчиною в Китаї» Лі Ян Пхоу і «П'ята китайська дочка» (“Fifth Chinese Daughter”, 1945) Дж. С. Вонг не імітацію чи повторення, а початок нової літературної традиції через переосмислення і деконструкцію вже наявних – євроатлантичної та південно-східноазійської.

Література:

1. Бахтин М. М. Роман воспитания и его значение в истории реализма. Постановка проблемы романа воспитания. URL: <http://lit-prosv.niv.ru/lit-prosv/bahtin-roman-ego-znachenie/postanovka-problemy-romana-vozpitaniya.htm>. (дата звернення: 26.06.2021).
2. Alexanian M. When I Was a Boy in Armenia. Boston : Lothrop, Lee & Shepard Co., 1926. 170 p.
3. Cheung F. H. Early Chinese American Autobiography: Reconsidering the Works of Yan Phou Lee and Yung Wing. a/b: Auto/Biography Studies. Vol. 18. Issue 1. 2014. P. 45–61. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08989575.2003.10846768?journalCode=raut20> (дата звернення: 31.03.2021).
4. Cheung F. H. T. Tsiang: Literary Innovator and Activist. URL: https://scholarworks.smith.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=eng_facpubs (дата звернення: 26.05.21).
5. Freeman B. M. Asian American Radical Literature: Marxism, Revolution, and the Politics of Form. Dissertation: The Ohio State University, 2014. URL: https://etd.ohiolink.edu/apexprod/rws_etd/send_file/send?accession=osu1405525061&disposition=inline (дата звернення: 26.05.21).
6. Kim E. Asian American Literature: An Introduction to the Writings and Their Historical Context. Philadelphia : Temple University Press, 1982. 363 p.
7. Lee Y. P. When I Was a Boy in China. Boston : Lothrop, Lee and Shepard Co, 1887. 111 p.
8. Lowe L. Asian American Cultural Politics. Immigrant Acts. Durham and London : Duke University Press, 1996. 252 p.
9. Wand D. H. Asian-American Heritage. New York : Pocket Book, 1974. 308 p.

References:

1. Bakhtin M. M. Roman vospitaniya i ego znachenije v istorii realizma. Postanovka problem romana vospitaniya. Retrieved from: <http://lit-prosv.niv.ru/lit-prosv/bahtin-roman-ego-znachenie/postanovka-problemy-romana-vozpitaniya.htm>.
2. Alexanian, M. (1926). When I Was a Boy in Armenia. Boston: Lothrop, Lee & Shepard Co. 170 p.
3. Cheung, F. H. Early Chinese American Autobiography: Reconsidering the Works of Yan Phou Lee and Yung Wing. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08989575.2003.10846768?journalCode=raut20>.

4. Cheung, F. H. T. (2011). Tsiang: Literary Innovator and Activist. Smith Scholar Works. Retrieved from: https://scholarworks.smith.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=eng_facpubs
5. Freeman, B. M. Asian (2014). American Radical Literature: Marxism, Revolution, and the Politics of Form Dissertation: The Ohio State University. Retrieved from: https://etd.ohiolink.edu/apexprod/rws_etd/send_file/send?accession=osu1405525061&disposition=inline.
6. Kim, E. (1982). Asian American Literature: An Introduction to the Writings and Their Historical Context. Philadelphia: Temple University Press, 363 p.
7. Lee, Y. P. (1887). When I Was a Boy in China. Boston: Lothrop, Lee and Shepard Co. 111p.
8. Lowe, L. (1996). Asian American Cultural Politics. Immigrant Acts. Durham and London: Duke University Press. 252 p.
9. Wand, D. H. (1974). Asian-American Heritage. New York: Pocket Book, 308 p.

Стаття надійшла до редакції 28.06.2021
The article was received 28 June 2021

4. Загальне мовознавство

4. General linguistics

КОНФЛІКТ СИНХРОНІЇ І ДІАХРОНІЇ У ДОСЛІДЖЕННЯХ З ЛЕКСИЧНОЇ СЕМАНТИКИ (ЛІНГВОІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)

Ситняк Роман Миколайович,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри германської філології

Горлівського інституту іноземних мов

ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет

sytniakromannest@gmail.com

orcid.org/0000-0002-2630-3195

Метою статті є висвітлення поглядів мовознавців другої половини ХХ – початку ХХІ століття на важливість синхронічних та діахронічних досліджень лексичного значення та виявлення тенденції лінгвістів сучасності розглядати синхронію та діахронію як складники одного цілого. За допомогою синхронно-діахронного вивчення мови дослідження лексичної семантики представлені надзвичайно широким діапазоном праць, що отримують нові можливості пояснення семантичних процесів та виокремлення схожих домінантних рис як у споріднених, так і у неспоріднених мовах світу. Науковий інтерес мовознавців може бути спрямований як на дослідження окремої морфеми, так і на виведення універсальних законів розвитку лексичного значення мов світу. Більшість досліджень усе ж мають більш-менш чіткий розподіл за принципом синхронії та діахронії. У статті висвітлюється сучасне сприйняття діахронного дослідження як такого, що складається із певної кількості досліджень синхронних зрізів в історії лексичного значення, і як результат – розглядається одним цілісним ефективним дослідженням. Відповідно до мети у статті використано загальнонауковий **метод** – *актуалістичний*, який бере за основу принцип історизму і дає змогу за допомогою сучасних знань простежити розвиток певних лінгвістичних концепцій у минулому та передбачити деякі тенденції майбутнього розвитку відповідних теорій. Методологічну основу *актуалістичного методу* становлять принципи історизму, причиновості, системності та принцип загального зв'язку явищ. У **результаті** дослідження встановлено прийняття лінгвістами сучасності ідеї не протистояння, а плідної сумісної праці синхронного та діахронного дослідження лексичного значення, єдність синхронного опису та історичної реконструкції. Автор доходить **висновку**, що з погляду сучасного мовознавства дихотомія синхронії та діахронії носить досить умовний характер. Синхронне дослідження не протиставляється, а навпаки, є важливою складовою частиною діахронного дослідження, тому що діахронний аналіз без синхронного не існує. Припинено мовчазну заборону на використання даних історії мови у разі синхронного аналізу.

Ключові слова: синхронія, діахронія, дихотомія, нелінгвістична концепція, взаємозумовленість, мінливий образ мислення, науковий суб'єктивізм.

CONFLICT OF SYNCHRONY AND DIACHRONY IN RESEARCH ON LEXICAL SEMANTICS (LINGVO-HISTORIOGRAPHIC ASPECT)

Sytniak Roman Mykolaiovych,

Ph. D. in General linguistics,

Associate Professor at Department of Germanic philology

Horlivka Institute for Foreign Languages

HSEE “Donbas State Pedagogical University”

sytniakromannest@gmail.com

orcid.org/0000-0002-2630-3195

The purpose of the article is to highlight the views of linguists of the second half of the XX – early XXI century on the importance of synchronic and diachronic studies of lexical meaning and identify the tendency of modern linguists to consider synchrony and diachrony as components of one whole. With the help of synchronic-diachronic study of language, studies of lexical semantics are presented in an extremely wide range of works, which receive new opportunities to explain semantic processes and highlight similar dominant features in both structurally related and unrelated languages. The scientific interest of linguists can be directed both to the study of a particular morpheme and to the derivation of universal laws for the development of the lexical meaning of the world's languages. The vast majority of studies, however, have a more or less clear distribution on the principle of synchrony and diachrony. The article highlights the current perception of diachronic research as one that consists of a number of studies of synchronous sections in the history of lexical meaning, and as a result is considered as one holistic effective study. In accordance with the **purpose** of the article, a general scientific method is used – *an actualist method*, which is based on the principle of historicism and allows modern knowledge to trace the development of certain linguistic concepts in the past and predict some trends in future theories. The methodological basis of the actualist method is the principles of historicism, causality, systematics and the principle of general connection of phenomena. As **the result** of the research it was established that the linguists of our time accept the idea of not confrontation, but of fruitful joint work of synchronic and diachronic research of lexical meaning, unity of synchronic description and historical reconstruction. The author **concludes** that from the point of view of modern linguistics, the dichotomy of synchrony and diachrony is quite conditional. Synchronous research is not opposed, but, on the contrary, is an important component of diachronic research, because diachronic analysis without synchronic one does not exist. The tacit ban on the use of language history data in synchronic analysis has been overcome.

Key words: synchrony, diachrony, dichotomy, non-linguistic concept, interdependence, flexible way of thinking, scientific subjectivism.

1. Вступ

Наукова новизна роботи полягає у її кореляції з намаганнями сучасної лінгвістики припинити протиставлення за ступінь важливості синхронних та діяхронних підходів до семантичних досліджень. Актуальним є звернення до поглядів мовознавців кількох останніх поколінь, що сформували загальноприйняті принципи дослідження лексичного значення; і дослідження динамічної еволюції їхніх поглядів від проявів радикалізму, захищаючи чистоту вибраного принципу, до лояльного визнання більшої наукової користі від співпраці синхронії і діяхронії.

Метою статті є висвітлення поглядів дослідників мови другої половини ХХ – початку ХХІ століття на можливість розглядати синхронний та діяхронний принципи дослідження лексичного значення як одного цілого.

Відповідно до мети сформульовано такі завдання: 1) зрозуміти причини небажання лінгвістів попередніх поколінь поєднувати синхронні дослідження з діяхронними; 2) проаналізувати «небезпеку» ігнорування одного з принципів; 3) визначити стан лінгвістичної думки сьогодення щодо поєднання синхронічних і діяхронічних досліджень лексичного значення.

Методологію дослідження зумовлено метою, завданнями та специфікою аналізу поглядів учених. Огляд концепцій (*описовий метод*) надано залежно від хронології, внеску вчених у лінгвістику та значення їхніх тверджень для свого часу та сучасності.

Аналіз досліджень і публікацій включає вагомі роботи із запропонованої теми як вітчизняних, так і європейських та американських мовознавців. Без цього нового сприйняття «конфлікт» синхронії та діяхронії до сих пір виключав би їхню спільну «участь» у більшості семантичних досліджень. Проаналізовані ідеї представлені такими дослідниками, як: Ю. С. Степанов, А. А. Зализняк, Л. П. Дронова, В. В. Левицький, А. П. Загнітко, Т. Байнон (Th. Yvon), Д. Гіраертс (D. Geeraerts), Ф. Герд (F. Gerd), Л. Кемпбел (L. Campbell), та іншими впливовими дослідниками мови кінці ХХ – початку ХХІ століття.

2. Популяризація діяхронних досліджень

За кілька століть лінгвістика накопичила великий обсяг інформації, що неодмінно призводить до необхідності узагальнення та відкриття закономірностей існування та еволюції лексичного значення, вона не може задовольнятися «горизонтальною» компаративістикою. Вибудова історичної «вертикалі», що пояснює лексичний розвиток мови, неодмінно приводить лінгвістів до важливості та необхідності, а звідси й до популяризації діяхронного принципу дослідження мови.

Відомий український лінгвіст В. В. Левицький, віддаючи данину поваги синхронному дослідженню лексичної семантики, підкреслює, що діяхронія дає змогу перейти від питання «як?» («яким чином побудована система мови?, «як функціонують її елементи?») та інших завдань синхронії до важливого для пізнання будь-якого об'єкта питання «чому?» (Левицький, 2006: 312).

Д. Гіраертс вважає, що сучасний розвиток лексичної семантики певною мірою є поверненням до інтересів та досліджень історично-філологічної семантики. Остання, на його переконання, має довгострокову теоретичну важливість, тому що звертає увагу на фундаментальні концепції будь-якої теорії лексичної семантики.

Першою з них є динамічна природа значення, що миттєво реагує на вживання мови у нових обставинах та контекстах. Полісемія є природною умовою існування слів за подібних семантичних змін.

Теорії лексичної семантики мають узгоджуватися із полісемією, так само як історично-філологічна семантика приділяє їй велику увагу, досліджуючи діяхронні механізми, що відкривають шлях від одного лексичного значення до іншого (Гіраертс, 2010: 42).

Розуміння природи та динаміки лексичного значення – це розуміння поєднання лінгвістичної форми із нелінгвістичними концепціями. Саме тому ефективність досліджень із діяхронної лексичної семантики залежить від успішного відстеження асоціацій низки поколінь мовців одного чи кількох соціумів.

Сучасна американська дослідниця Д. Ашвіні (Deo Ashwini), говорячи про мінливий характер лінгвістичних форм та протиставляючи їх нелінгвістичним концептам, вважає останні переважно незмінними. В основу досліджень діяхронної семантики вона кладе саме вивчення асоціацій між конкретними, мінливими формами та абстрактними, незмінними концепціями (Ашвіні, 2015: 180).

Так, мінливість форм слова ускладнює завдання, але на допомогу приходять розуміння концепцій, що є стабільними упродовж тривалого історичного періоду. Отже, діяхронна семантика має вивчати те, як змінюється інтерпретація різними поколіннями базових, незмінних концептів?

Однак така точка зору може задовольнити тих лінгвістів, що віддають перевагу, наприклад, граматичній семантиці, де концепти є практично незмінними впродовж тривалого періоду розвитку суспільства.

Діяхронне дослідження лексичного значення є природним напрямом, що корелює із бажанням сучасних лінгвістів зрозуміти природу мови, її сутність і словотворчий потенціал. Тому людський чинник є найголовнішим джерелом у розумінні рушійної сили будь-якого аспекту мови.

Сучасний український лінгвіст А. П. Загнітко, характеризуючи тенденції лінгвістичних досліджень останніх поколінь, відзначає: «У лінгвістичних працях кінця ХХ – початку ХХІ ст. домінує думка про те, що пізнати сутність і природу мови без звернення до людини, людського чинника в мові неможливо» (Загнітко, 2014: 327).

Аналізуючи періоди активності продуктивних досліджень з історичної семантики, Г. Фриц відзначає 1970-ті як період особливої динаміки у лінгвістиці, але саме цей час, на його переконання, був втрачений для історичної семантики, оскільки коло інтересів лінгвістів не включало теорію значення, прагматику та комунікативний аналіз, соціолінгвістику та вивчення когнітивних аспектів вживання мови (Фриц, 2006: 7).

Безперечною називає актуальність діяхронної семантики Л. П. Дронова. Вона, як і багато інших мовознавців, вважає, що етимологічний аналіз як необхідний інструмент діяхронного вивчення лексичного значення опинився на периферії уваги через господарювання структурного, а саме синхронного мовознавства, до другої половини ХХ ст. Але суттєвим недоліком, «пасткою», як вона її називає, Л. П. Дронова вважає той факт, що задля діяхронного дослідження семантики мовознавці змушені звернутися до етимологічних словників, що були укладені до другої половини ХХ ст.: «... той, хто звертається до них, має справу з етимологією, що відтворює генезис та подальше існування морфологічної, а не лексичної одиниці (як відомо, основна одиниця традиційної лінгвістичної компаративістики – морфема)» (Дронова, 2013: 22–23).

Французька дослідниця семантики А. Бусідан (А. Boussidan) розглядає семантичну зміну тільки як такий процес, що має бути безпосередньо пов'язаний із діяхронією. Через те, що семантична зміна розглядається як така, що розвивається у часі на рівні слова та лексичних сполучень, це, переконує вона, – сфера діяхронної та історичної лінгвістики (Бусідан, 2013: 3).

3. Ігнорування діяхронічного аспекту досліджень структуралізмом

Популярність описативної лінгвістики віддаляла від діяхронних досліджень у мовознавстві. Британська дослідниця мови Т. Байнон (Th. Вunon) у своїй праці «Історична лінгвістика» відзначає абсолютне ігнорування описативізмом час як важливий фактор досліджень (Байнон, 1977: 2).

Говорячи про майже тотальне ігнорування структуралістами діяхронного аспекту, ми маємо розуміти, що саме поняття структуралізм, як відзначають сучасні лінгвісти, має дуже широкі, не досить однозначно визначені трактування. У збірній науковій праці цілої низки відомих лінгвістів під редакцією М. М. Гухман та В. Н. Ярцевої «Основні напрями структуралізму» зазначається, що: «...під структуралізмом часто розуміють дуже різні напрями в лінгвістиці, що виникли між двома світовими війнами...» (Гухман, 1964: 7). Так, концентрація зусиль на дослідження у синхронічному аспекті є однією із найбільш типових загальних характеристик структуралізму, але Празька школа, що є однією із трьох найбільших напрямів структуралізму, як відзначає М. М. Гухман, «визнає рівноправність синхронного та діяхронного аспектів» (Гухман, 1964: 7).

Одним із пояснень, чому американський структуралізм не хотів визнавати діяхронні дослідження у лінгвістиці, може бути звернення до історії розвитку самої лінгвістики у США. Багато американських дослідників мови присвятили свої праці мові корінних жителів Америки і займалися антропологією та лінгвістикою. Так, один із засновників, а дехто (Л. Кемпбел) вважає його засновником американської лінгвістики, Франц Боас одночасно вважається засновником американської антропології. «Його головною турботою було отримання інформації про мови та культури корінних жителів Америки до того, як вони зникнуть, і насправді, його дані іноді були єдиними важливими даними з великої кількості зниклих мов...» (Кемпбел, 2002: 12).

Через бурний розвиток американського суспільства із самого його початку винищувалися цілі народності корінних американців разом із пам'ятками їхньої культури та мови. Бажання встигнути зберегти якомога більше з'явилося тоді, коли більшість культурних та лінгвістичних пам'яток уже були втрачені. Те, що залишилось, не надавало досить суттєвих саме мовних матеріалів для діяхронних досліджень і через фізичні втрати, і через саму природу мов корінних жителів, що не мали досить розвинутої писемності з використанням літер. Тому лінгвістичний матеріал збирався та аналізувався з погляду на його «сучасний» стан. Дуже часто просто не було змоги генерувати загальні діяхронні описові принципи через брак та локальність пам'яток. Можливо, такі принципи були природно перенесені і у подальші дослідження лінгвістики. Діяхронні дослідження мови загалом і лексичної семантики зокрема потребують узагальнення отриманих результатів та виведення принципів, що генерують.

Л. Кемпбел відзначає, що Франц Боас унікав узагальнень у своїх дослідженнях, а його студенти зробили описовість та уникання узагальнень принципом своїх досліджень. Переорієнтація американського структуралізму до сфери універсалій та узагальнень, пише Л. Кемпбел, відбулася завдяки дослідженням Ноама Хомського (Кемпбел, 2002: 12). Але діяхронним дослідженням лінгвістичної семантики у нових течіях американського структуралізму місця так і не знайшлося.

4. Сприйняття синхронії як складової частини діяхронії

Наприкінці ХХ та на початку ХХІ століття конфлікт синхронії та діяхронії, здається, знайшов шляхи примирення. З'явилась тенденція звертатися до фактів діяхронії, проводячи синхронічні дослідження. Таке звернення лінгвісти вважають зумовленою зміною наукової дослідницької парадигми, що на сучасному етапі лінгвістики характеризується завданням все пояснювати (Зализняк, 2001: 13–25; Плунгян, 1998: 325).

Суттєвим недоліком праць попередніх років сучасні лінгвісти вважають стійке небажання використовувати історичну перспективу у разі розглядання процесів зміни словами лексичного значення. О. С. Кубрякова відзначає це як суттєве обмеження для досліджень мовних явищ в історичній перспективі: «Наступні дослідження у цій галузі розкрили явні переваги синхронно-діяхронного вивчення фактів мови як такі, що дозволяють надати всьому аналізу наочного пояснювального характеру» (Кубрякова, 2009: 64–65).

Саме поняття дихотомії синхронії та діяхронії у лінгвістиці О. С. Кубрякова вважає умовним: «Як демонструють результати великої кількості досліджень мови та її властивостей, ... практично кожна дихотомія носить досить умовний характер» (Кубрякова, 2009: 67).

Людина впливає на мову, використовуючи певний життєвий досвід, спирається на розум та почуття, що сформувалися у неї протягом часу під впливом розуму та почуттів її батьків та оточення, які, своєю чергою, отримали образ мислення від своїх попередників. Своє розуміння сучасного стану лексичного значення ми базуємо на побудові історичного співвіднесення певного стану в минулому на кількох етапах суспільства. Щоб отримати широкую,

грунтовну наукову мовну картину, синхронне дослідження має бути часткою чогось більшого, а саме діахронного дослідження.

Визнаючи важливість історичного дослідження та погоджуючись із неможливістю «строкої синхронії», О. О. Леонтьєв висловлюється проти панування тільки діахронного підходу. Він називає позиції Р. А. Абаєва та В. І. Будагова, що проголошують «примат історизму (діахронії розвитку) над синхронним (статистичним)», пафосними, акцентуючи їхній науковий суб'єктивізм. «Лінгвісти, які пишуть про проблеми історії мови, ізолюються від того, що думають з аналогічних питань логіки, філософи, історики, соціологи. ... Між тим природно було б виходити із досягнень логіки історичного дослідження, з філософського трактування поняття розвитку і т.ін.» (Леонтьєв, 1969: 50–51).

Однак ми не маємо забувати, що діахронний аналіз має включати аналіз синхронний, що є точкою відліку або певним етапом для порівняння, тому що синхронія – це не тільки сучасний стан мови, що аналізується, але й стан мови на певних етапах минулого. Виконуючи діахронний аналіз, ми маємо чітко зрозуміти необхідність синхронного дослідження на кожному етапі заглиблення в історію.

Видатний дослідник-семіотик Ю. С. Степанов наполягає на єдності синхронного опису та історичної реконструкції, беручи такий опис за перший етап історичного дослідження. На його переконання: «Цей принцип стверджує єдність синхронного опису та історичної реконструкції, єдність сучасного та історичного» (Степанов, 1975: 121–122).

Л. П. Дронова вважає абсурдним зводити факти сучасної мови напряму із реконструктами прамови, перескакуючи через тисячі років мовної еволюції, і на результаті такого аналізу, як наслідок наявного протистояння синхронії і діахронії у дусі структуралізму, навряд можна покластися. «Як перший етап аналізу фактів можливий тільки синхронний аналіз, і такий аналіз може бути самостійним, як певний синхронний зріз мови. На кожному зрізі мовного стану можливий тільки синхронний аналіз. Діахронний аналіз без синхронного не існує, є абсурдним» (Дронова, 2013: 27).

«Порівняльний аналіз окремих семантичних систем, або їхніх фрагментів, – писав М. І. Толстой, – як у синхронному, так і у діахронному аспекті потребує ... зіставного аналізу на єдиній основі» (Толстой, 1997: 13).

Важливою рисою лінгвістики сучасності В. А. Плунгян вважає спрямованість на *пояснення*, згідно з яким навіть те в мові, що здається абсолютно довільним, має своє пояснення. Він переконаний, що саме через цю тенденцію «виявилася подоланою мовчазна заборона на використання даних історії мови у разі синхронного аналізу: зрештою, постійна зміна мови є однією із суттєвих особливостей її існування, тому повний опис мови має враховувати і діахронічні процеси» (Плунгян, 1998: 325).

5. Висновки

Лексична семантика отримала технічну можливість будувати діахронну вертикаль лексичного значення із набагато більшою точністю, розглядаючи за допомогою синхронних зрізів часу певні етапи та модулюючи складне ціле, *стверджуючи*, що там, де дослідники минулих поколінь могли переважно *припускати*, і, як результат, повернення інтересу та нові перспективи співпраці синхронної та діахронної лексичної семантики.

Популяризація взаємодії синхронної та діахронної лексичної семантики відбувається не через відчуття провини та намагання виправити помилки минулих років, а через отримання нових можливостей.

Отже, у дослідженнях лексичного значення з кінця ХХ століття та до сьогодення ми можемо говорити про певне примирення синхронічного та діахронічного підходів дослідження семантики перш за все через розуміння їхньої взаємозумовленості та неможливості обійтись без співпраці синхронії та діахронії заради отримання узагальнюючих, всебічних, науково повних результатів.

Література:

1. Гухман М. М. Основные направления структурализма. Москва : Наука, 1964. 362 с.
2. Дронова Л. П. Методика диахронического исследования и когнитивный подход к языку. *Вестник Томского государственного университета. Филология*, 2013. № 2 (22) С. 22–23.
3. Загнітко А. П. Сучасна лінгвістика: погляди та оцінки: науково-аналітичне видання. Донецьк : ДонНУ, 2014. 464 с.
4. Зализняк А. А. Семантическая деривация в синхронии и диахронии: проект «Каталога семантических переходов». *Вопросы языкознания*, 2001. № 2. С. 13–25.
5. Кубрякова Е. С. В поисках сущности языка: Когнитивные исследования. Ин-т. языкознания РАН. Москва : Знак, 2012. 208 с.
6. Левицкий В. В. Семасиология. Вінниця : НОВА КНИГА, 2006. 512 с.
7. Леонтьев О. О. Язык, речь, речевая деятельность. Москва : Просвещение, 1969. 214 с.
8. Плунгян В. А. Проблемы грамматического значения в современных морфологических теориях. *Семіотика і інформатика*, 1998. Т 36. С. 324–386.
9. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики. Москва : Наука, 1975. 311 с.
10. Толстой Н. И. Некоторые проблемы славянской семасиологии. Избранные труды. Т. 1. Москва : Языки русской культуры, 1997. 520 с.
11. Ashwini Deo. Diachronic semantics. *Annu. Rev. Linguist.* 2015, Vol. 1. P. 179–197.
12. Boussidan A. Dynamics of semantic change. Detecting, analyzing and modeling semantic change in corpus in short diachrony. Universite Lumiere, Lyon, 2013. 295 p.
13. Bynon Th. Historical linguistics. Cambridge University Press, New York, 1977. 301 p.

14. Campbell L. The History of Linguistics. The Handbook of Linguistics. Blackwell Publishing, 2002. P. 1–17.
15. Geeraerts D. Theories of lexical semantics. Oxford University Press, New York, 2010. 341 p.
16. Gerd F. Historische Semantik, Springer-Verlag GmbH. Stuttgart, 2006. 198 p.

References:

1. Guhman, M. M. (1964). Osnovnye napravleniya strukturalizma [The basic directions of structuralism]. Moskva: Nauka, 362 p. [in Russian].
2. Dronova, L. P. (2013). Metodika diahronicheskogo issledovaniya i kognitivnyj podhod k yazyku [Methodology of diachronic investigation and cognitive approach to the language]. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologiya, No. 2 (22) P. 22–23 [in Russian].
3. Zahnitko, A. P. (2014). Suchasna linhvistyka: pohliady ta otsinky: naukovy-analitychne vydannia [Modern linguistics: views and evaluations: scientific-analytical issue]. Donetsk: DonNU, 464 s. [in Ukrainian].
4. Zaliznyak, A. A. (2001). Semanticheskaya derivaciya v sinhronii i diahronii: proekt “Kataloga semanticheskikh perekhodov” [Semantic derivation in synchronic and diachronic approaches: project “Catalogue of semantic shifts”]. Voprosy yazykoznaniiya, No. 2. S. 13–25 [in Russian].
5. Kubryakova, E. S. (2012). V poiskah sushchnosti yazyka: Kognitivnye issledovaniya [In the search of the language essence: Cognitive investigations]. In-t yazykoznaniiya RAN. Moskva: Znak, 208 s. [in Russian].
6. Levickij, V. V. (2006). Semasiologiya [Semasiology]. Vinnicya: NOVA KNIGA, 512 s. [in Ukrainian].
7. Leont’ev O. O. (2004). Yazyk, rech’, rechevaya deyatel’nost’ [Language, speech, speaking]. Moskva: Prosveshchenie, 214 s. [in Russian].
8. Plungyan, V. A. (2004). Problemy grammaticheskogo znacheniya v sovremennykh morfologicheskikh teoriyah [The problems of the grammatical meaning in modern morphological theories]. Semiotika i informatika, T 36. S. 324–386 [in Russian].
9. Stepanov, Yu. S. (1975). Metody i principy sovremennoj lingvistiki [Methods and principles of modern linguistics]. Moskva: Nauka, 311 s. [in Russian].
10. Tolstoj, N. I. (1997). Nekotorye problemy slavyanskoj semasiologii. Izbrannye trudy [Some problems of Slavic semasiology. Selected works]. T. 1. Moskva: Yazyki russkoj kul’tury, 520 s. [in Russian].
11. Ashwini, D. (2015). Diachronic semantics. Annu. Rev. Linguist, Vol. 1. P. 179–197.
12. Boussidan, A. (2013). Dynamics of semantic change. Detecting, analyzing and modeling semantic change in corpus in short diachrony. Universite Lumiere, Lyon, 295 p.
13. Bynon, Th. (1977). Historical linguistics, Cambridge University Press, New York, 301 p.
14. Campbell, L. (2002). The History of Linguistics. The Handbook of Linguistics. Blackwell Publishing. P. 1–17.
15. Geeraerts, D. (2010). Theories of lexical semantics. Oxford University Press, New York, 341 p.
16. Gerd, F. (2006). Historische Semantik, Springer-Verlag GmbH. Stuttgart, 198 p.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2021
The article was received 16 July 2021

5. Перекладознавство

5. Translation studies

ЗАМІНА КОГНІТИВНИХ МОДЕЛЕЙ АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ПОРІВНЯНЬ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Ахмедова Ельвіра Джавадівна,

аспірантка кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
elvira.akhmedova.96@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4515-4359

Мета статті полягає у встановленні кореляцій між наявністю/відсутністю культурної специфіки порівняння тексту оригіналу і використанням перекладачем процедури його заміни на порівняння, що базується на іншій когнітивній моделі. Робота виконана на матеріалі романів Д. Тартт та М. Етвуд та їхніх українських перекладів.

Методи. У дослідженні використано структурно-семантичний перекладацький аналіз, що дозволяє виявити способи і трансформації перекладу і когнітивний перекладацький аналіз, що лежить в основі побудови когнітивних пропозиційних моделей художніх порівнянь в оригіналі і перекладі, і дозволяє встановити, чи є вони культурно специфічними. Порівняння розглядається як експліцитна концептуальна метафора за Дж. Лакоффом та М. Джонсоном, когнітивна пропозиційна модель якого має такий вигляд: «А є як Б», де «А» є доменом цілі, а «Б» – доменом джерела. У дослідженні визначаються поняття перекладацької процедури, способів/трансформацій перекладу та стратегій перекладу. Перекладацька процедура розглядається як процес вирішення перекладацької проблеми, способи/трансформації перекладу – як перетворення текстової одиниці з однієї мови на іншу, а стратегія перекладу – як загальний план дій перекладача. Способи/трансформації перекладу вивчаються як специфічне мовне втілення перекладацької процедури.

Результати. У ході дослідження були розмежовані ідіоматичні, неідіоматичні та алюзивні конвенціональні порівняння. Визначено, що перекладацька заміна когнітивних моделей англійських художніх порівнянь поширюється на ідіоматичні, неідіоматичні та алюзивні порівняння і втілюється в українській мові культурно специфічними ідіоматичними порівняннями.

Висновки. Заміна когнітивних моделей порівнянь здійснюється за допомогою лексико-граматичної трансформації цілісної заміни, яка реалізує стратегію одомашнення. Стратегія одомашнення є примусовою, якщо перекладач є обмеженим у прийнятті рішень лінгвокультурною специфікою англійського порівняння, як у випадку з ідіоматичними порівняннями, або факультативною, як у випадку з неідіоматичними або алюзивними порівняннями, які не є лінгвокультурно маркованими.

Ключові слова: алюзивне порівняння, ідіоматичне порівняння, когнітивний перекладацький аналіз, неідіоматичне порівняння, перекладацька процедура, стратегія перекладу.

REPLACEMENT OF ENGLISH FICTION SIMILE MAPPINGS IN UKRAINIAN TRANSLATIONS

Akhmedova Elvira Dzhavadiivna,

Postgraduate Student at Mykola Lukash
Translation Studies Department
V. N. Karazin Kharkiv National University
elvira.akhmedova.96@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4515-4359

The purpose of the article is to establish correlations between the presence or absence of cultural specificity of a source-text simile and its replacement with a target-text simile based on a different cognitive model. The paper rests on D. Tartt's and M. Atwood's novels and their translations.

Methods. The research employs structural-semantic translation analysis, which allows identifying translation transformations, and cognitive translation analysis, which allows constructing cognitive propositional models of the source-text and target-text fiction similes and reveal if they are culturally specific. A simile is defined as an explicit conceptual metaphor, after G. Lakoff and M. Johnson. Cognitive propositional model of the simile is “A is like B”, where “A” and “B” are the target and source domains/concepts respectively. The research addresses the concepts of translation procedure, translation transformation and translation strategy. A translation procedure is conceived as a process of solving a translation problem, a translation transformation – as converting a text unit from one language to another and a translation strategy – as a translator's general plan of action. Translation transformations are studied as specific linguistic instantiations of translation procedures.

Results. The study differentiates between idiomatic, non-idiomatic and allusive conventional similes. It has been revealed that replacement of English fiction simile mappings applies to idiomatic, non-idiomatic and allusive similes and is embodied in the Ukrainian language by culturally specific idiomatic similes.

Conclusions. Replacement of fiction simile mappings is carried out by means of lexical-grammatical transformation of holistic substitution, which serves the strategy of domestication. The domestication strategy is compulsory if the translator is limited in making decisions by linguistic and cultural specificity of the English simile, as in the case of idiomatic similes, and it is optional in the case of non-idiomatic or allusive similes that are devoid of linguacultural specificity.

Key words: allusive simile, cognitive translation analysis, idiomatic simile, non-idiomatic simile, translation procedure, translation strategy.

1. Вступ

Сучасне перекладознавство порушує низку проблем, до складу яких входить і **актуальна проблема** встановлення стратегій перекладу культурно маркованих висловів, зокрема, англо-українського перекладу художніх порівнянь. **Об'єктом** аналізу у цій статті є процедура заміни когнітивної моделі оригінального англомовного порівняння в українському перекладі, а **предметом** – кореляція між стратегією перекладу, що мотивує таку заміну, і наявністю/відсутністю лінгвокультурної специфіки оригінального порівняння.

Новизна дослідження полягає у розгляді перекладу художнього порівняння не просто як стилістичної фігури (Зорівчак, 1983; Кушина, 1998; Тарасова, 2017), а як *концептуальної структури*, експліцитної концептуальної метафори, що базується на когнітивних моделях, які можуть співпадати або не співпадати в культурах оригіналу і перекладу. Якщо перекладу мовного втілення концептуальної метафори присвячено велику кількість робіт (Мартинюк, 2017; Тищенко, 2016; Alvarez, 1993; Chendey, 2014; Schäffner, Shuttelworth, 2015; Massey, Ehrensberger-Dow, 2017; Kovalenko, Martyniuk, 2018), то когнітивний ракурс перекладу порівняння ще не набув достатнього висвітлення в науковій літературі (Ахмедова, 2020; Pohlig, 2006).

Метою цієї статті є встановлення кореляції між наявністю/відсутністю культурної специфіки оригінального порівняння і застосуванням перекладачем процедури його заміни.

2. Когнітивне теоретико-методологічне підґрунтя аналізу українських перекладів англомовних художніх порівнянь

Матеріал дослідження нараховує 69 прикладів англо-українських перекладів художніх порівнянь, що ілюструють заміну когнітивної моделі порівняння. Приклади були відібрані в результаті когнітивного перекладацького аналізу 1200 англомовних художніх порівнянь, що становлять загальну емпіричну базу дослідження. Порівняння вилучені з творів Д. Тартт «Щиголь» (Tartt, 2013), «Таємна історія» (Tartt, 2015) і М. Етвуд «Сліпий убивця» (Atwood, 2009), а також їхніх українських перекладів, виконаних, відповідно, В. Шовкуном (Тартт, 2016), Б. Стаєюком (Тартт, 2017) та О. Оксеніч (Етвуд, 2018).

Методика дослідження поєднує структурно-семантичний перекладацький аналіз, що дозволяє виявити способи і трансформації перекладу і когнітивний перекладацький аналіз, що лежить в основі побудови когнітивних пропозиціональних моделей художніх порівнянь в оригіналі і перекладі, і дозволяє встановити, чи є вони культурно специфічними.

Визначаючи порівняння як експліцитну концептуальну метафору (Ахмедова, 2020: 81), ми спираємося на фундаментальні роботи Дж. Лакоффа та М. Джонсона (Lakoff, Johnsen, 2003: 123), а також З. Ковечеша (Kövecses, 2002: 4), які тлумачать *концептуальну метафору* як розуміння сутності певної царини досвіду (домену або концепту цілі) в термінах іншої царини досвіду (домену або концепту джерела) шляхом мисленнєвого проєктування/картування структур домену джерела на домен цілі. З метою лінгвістичного опису метафору подають у вигляді пропозиціональної когнітивної моделі «А є Б», де «А» є доменом цілі, а «Б» – доменом джерела.

Концептуальне порівняння теж визначають як часткове проєктування структур домену джерела на домен цілі (Fauconnier, Turner, 1998: 146; Fauconnier, 1997: 9). Різниця між метафорою і порівнянням полягає в наявності експліцитних маркерів порівняння на мовленнєвому рівні (Kendenan, 2017; Mohammed, 2017; Riddell, 2016; Pierini, 2007; Bredin, 1998; Miller, 1993). Відповідно, когнітивна пропозиціональна модель порівняння має такий вигляд: «А є як Б», де «А» репрезентує концепт/домен цілі, «Б» – концепт/домен джерела, а «як» є маркером порівняння. Концепт джерела корелює з об'єктом порівняння (тим, з чим порівнюють), що на когнітивному рівні виконує функцію еталона порівняння.

Когнітивний перекладацький аналіз передбачає побудову когнітивної пропозиціональної моделі кожного із 69 оригінальних англомовних порівнянь і їх перекладів та встановлення їх збіжності чи незбіжності в культурах оригіналу і перекладу.

Вирішуючи проблему синонімічних термінів у перекладознавстві, ми розмежовуємо перекладацькі процедури, способи/трансформації перекладу та стратегії перекладу. Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне тлумачать перекладацьку процедуру як процес вирішення проблеми, який вступає в дію, коли перекладач «встановлює взаємозв'язки між конкретними проявами двох мовних систем» (Vinau, Darbelnet, 1958: 30). П. Ньюмарк наголошує, що процедури використовуються на рівні «речень та менших одиниць мови» (Newmark, 1988: 81). Посилаючись на цих учених, ми розуміємо **перекладацьку процедуру** як розумову та мовленнєву дію, спрямовану на вирішення певної перекладацької проблеми в контексті речення-висловлювання як частини тексту загалом. Спираючись на В. І. Карабана, який визначає **спосіб/трансформацію перекладу** як перетворення текстової одиниці з однієї мови на іншу (Карабан, 2004), ми тлумачимо їх як специфічне мовленнєве втілення перекладацької процедури. У визначенні **стратегії перекладу** спираємося на О. В. Ребрій, який розглядає перекладацьку стратегію як «загальну спрямованість дій перекладача» (Ребрій, 2012: 78), та Л. Венуті, який описує дві стратегії – стратегію одомашнення та стратегію очуження (Venuti, 2001). Когнітивна діяльність перекладача мотивується прагненням знайти «золоту середину» між стратегією очуження і стратегією одомашнення з метою забезпечити комунікативну успішність тексту перекладу (Ребрій, 2012: 106).

Процедура заміни концепту-еталону в структурі художнього порівняння передбачає вживання в українському перекладі порівняння, яке базується на когнітивній моделі, відмінній від когнітивної моделі оригінального англomовного порівняння.

У процесі перекладацького аналізу ми враховуємо тип порівняння, розмежовуючи конвенціональні й оригінальні порівняння, а серед конвенціональних – ідіоматичні, неідіоматичні та алюзивні. **Конвенціональні порівняння** базуються на когнітивних моделях «загальних знань» (Langacker, 1987: 160), що є набутком більшості людей незалежно від їхньої культурної належності, оскільки ці моделі проєктують властивості, які є внутрішньо притаманними відповідним сутностям (об’єктам порівняння) і асоціюються з цими сутностями більшістю людей. На відміну від конвенціональних, **оригінальні порівняння** спираються на «специфічні знання» (Langacker, 1987: 160), що є набутком креативного розуму автора, і моделі таких порівнянь, як правило, проєктують властивості, які не асоціюються з об’єктами порівняння більшістю людей.

Окрім власне конвенціональних/неідіоматичних порівнянь, розмежовуємо *ідіоматичні* – зареєстровані у словниках ідіом, і *алюзивні* – вербалізовані власною назвою, яка відсилає «до певного літературного твору, сюжету чи образу, а також історичної події з розрахунку на ерудицію читача, покликаного розгадати закодований зміст» (Словник літературознавчих термінів, 2007–2021). Ідіоматичні порівняння, на відміну від неідіоматичних, мають мовну і культурну специфіку та становлять найбільшу складність для перекладачів. Алюзивні порівняння спираються на когнітивні моделі субкультурних знань, тобто їх концепти-еталони можуть бути відомими представникам малих соціальних груп різних лінгвокультур, сформованих за інтересами, і не відомими пересічним представникам цих лінгвокультур. Для розпізнавання ідіоматичних порівнянь звертаємося до англійських ідіоматичних та українських фразеологічних словників, а для розпізнавання алюзивних порівнянь – до різноманітних довідкових джерел.

3. Когнітивні стратегії заміни англomовних художніх порівнянь в українських перекладах

Проаналізувавши зібраний матеріал, можемо стверджувати, що процедура заміни використовується під час перекладу всіх типів конвенціональних порівнянь. Почнемо аналіз з перекладу **ідіоматичних порівнянь**: “*I knew it anyway, it was plain as the nose on your face*” (Atwood, 2009: 183). – «*Я все одно це розуміла – це було ясно як Божий день*» (Етвуд, 2018: 225). Автор оригінального тексту вживає ідіому *plain as the nose on your face*, яка означає «цілком очевидний» (Merriam-Webster Dictionary) для опису ситуації, в якій головній героїні роману було цілком очевидно, що їхня няня Ріні працюватиме в них тепер тільки тричі на тиждень, оскільки у сім’ї були проблеми з грошима, хоча Ріні все скидала на те, що в неї «не все добре було з ногами» (Етвуд, 2018: 225). Ця ідіома є культурно специфічною, оскільки представники української культури не асоціюють ніс з чимось очевидним і тому перекладач замінює англійську ідіому на український фразеологізм *ясно як Божий день* (Академічний тлумачний словник української мови, 1970–1980). Таким чином, спостерігаємо лексико-граматичну трансформацію *цілісної заміни*. Застосовану стратегію називаємо *примусовим одомашненням*, оскільки у прийнятті рішень перекладач обмежений лінгвокультурною специфікою оригінального тексту.

Наведений нижче приклад, як і попередній, представляє процедуру заміни ідіоматичного порівняння: “*Although I might smoke like a chimney, who cared, because my mouth would taste clean as a whistle if I stuck to Spuds*” (Atwood, 2009: 184). – «*Я можу курити, наче паротяг, – усім буде байдуже, бо разом зі «Спадз» дихання лишатиметься свіжим*» (Етвуд, 2018: 227). В оригінальному тексті вжито ідіоматичне порівняння *smoke like a chimney*, що означає «багато курити, безперервно чадити» (Farlex Dictionary of Idioms, 2015). Прямим відповідником англійської ідіоми є вислів *кадити, як паротяг* (Словник української мови online, 2015–2021). Обидві ідіоми є культурно маркованими: для носіїв англійської мови концептом-еталоном сутності, яка випускає надто багато диму, є *ДИМАР* (СНІМНЕУ), а для українців – *ПАРОТЯГ*. Порівняння базуються на різних когнітивних моделях. Перекладач вдається до лексико-граматичної трансформації *цілісної заміни* і замінює культурно специфічне англійське порівняння на порівняння, характерне для української лінгвокультури, щоб досягти більшої природності тексту перекладу. Як і у прикладі вище, тут застосовано *примусове одомашнення*.

Щодо **неідіоматичних порівнянь**, не зафіксованих у словниках ідіом, труднощі їх перекладу пов’язані з певними мовними особливостями. Подекуди прямиий відповідник іменника на позначення еталона неідіоматичного порівняння може бути цілком зрозумілим українським читачам, оскільки цей еталон асоціюється з висвітленими у порівнянні якостями більшістю людей. Проте власне буквальний переклад може звучати неприродно, особливо якщо існує його ідіоматичний український відповідник. Наприклад: “*He was drunk as a log – I don’t think he knew it was me he was hitting*” (Tartt, 2013: 136). – «*Він ударив мене тому, що сам був п’яний як чип. Я навіть не певен, що він бачив, кого б’є*» (Тартт, 2016: 270). Вислів *drunk as a log* не зафіксований у словниках і його слід вважати неідіоматичним. Дослівно він перекладається як *п’яний як колода* і цей дослівний переклад є цілком зрозумілим українському читачеві: дуже п’яну людину легко асоціювати з колодою (ні на що не реагує, важко зрушити з місця і т.п.). Разом із тим власне вислів *п’яний як колода* звучить менш природно, аніж його ідіоматичний український відповідник *п’яний як чип* (Академічний тлумачний словник української мови, 1970–1980). Застосовуючи *цілісну заміну*, перекладач здійснює заміну когнітивної моделі порівняння, точніше, заміну концепту-еталона тексту оригіналу LOG (КОЛОДА) на культурно специфічний концепт-еталон ЧП (СТОПЕР). Уважаємо, що перекладач

застосував *одомашнення*, яке називаємо *факультативним*, оскільки оригінальне порівняння не має культурно специфічного характеру.

Наведемо ще один приклад з неідиоматичним порівнянням: “*I’ll never forget the way he looked, white as talc, beads of sweat on his upper lip and the light bouncing off his glasses...*” (Tartt, 2015: 210). – «*Ніколи не забуду його вигляду в той момент: білий немов крейда, краплинки поту на верхній губі й світло, що відбивається від скелець його окулярів...*» (Тартт, 2017: 373). Вислів *white as talc* не зафіксований у словниках і його вважаємо неідиоматичним. Дослівний переклад *білий, як тальк* є зрозумілим українському читачеві та легко асоціюється зі страхом, але такий вислів звучить неприродно. Тому перекладач використовує ідиоматичну українську фразу *білий немов крейда* (Словник.ua, 2005–2021). Вживаючи цю ідіому, перекладач замінює оригінальний концепт-еталон *TALC* на культурно специфічний *КРЕЙДА*. Стратегія, як і у прикладі вище, є *факультативним одомашненням*.

Труднощі перекладу **алюзивних порівнянь** пов’язані з тим, що вони закорінені на концептах-еталонах, відомих обмеженим крос-культурним групам людей. Наприклад: “*They’d been drunk the night before, they told me, drunk as bandicoots*” (Tartt, 2015: 105). – «*Казали, що минулого вечора налигалися як свині*» (Тартт, 2017: 189). В оригіналі п’яна людина порівнюється з бандиком. Пошукова система *Google* видає результати, пов’язані з комп’ютерною грою “*Crash Bandicoot*”, головним героєм якої є бандикот – австралійський сумчастий ссавець (Crash Bandicoot, 2017). Вочевидь, цей персонаж може бути відомим обмеженому колу людей, представникам різних лінгвокультур, які грають у відеоігри, і то не всім, а тим, кому подобається саме ця гра. Очевидно, усвідомлюючи цю обставину, перекладач вдається до цілісної заміни і вживає ідиоматичне порівняння, водночас, замінюючи концепт-еталон *BANDICOOTS* на концепт-еталон *СВИНІ*. Замінюючи алюзивне порівняння на ідиоматичне, перекладач реалізує стратегію *одомашнення*, хоча і *факультативну*, оскільки у цьому разі він не є обмеженим у прийнятті рішень лінгвокультурною специфікою оригіналу.

4. Висновки

Результати дослідження свідчать, що перекладацька заміна когнітивних моделей англійських художніх порівнянь поширюється на ідиоматичні, неідиоматичні та алюзивні порівняння і втілюється в українській мові культурно специфічними ідиоматичними порівняннями.

Заміна когнітивних моделей порівняння здійснюється за допомогою лексико-граматичної трансформації цілісної заміни, яка реалізує стратегію одомашнення. Стратегія одомашнення є примусовою, якщо перекладач є обмеженим у прийнятті рішень лінгвокультурною специфікою англійського порівняння, як у випадку з ідиоматичними порівняннями, або факультативною, як у випадку з неідиоматичними або алюзивними порівняннями, які не є лінгвокультурно маркованими.

Перспективи дослідження пов’язуємо із залученням більшого обсягу емпіричного матеріалу і описом інших перекладацьких процедур, застосовуваних під час перекладу художніх порівнянь.

Література:

1. Академічний тлумачний словник української мови. Київ : «Наукова думка», 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 09.07.2021).
2. Ахмедова Е. Д. Стратегії і методи англо-українського перекладу засобів мовного втілення еталонів художніх порівнянь. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов.* 2020. № 91. С. 80–86.
3. Етвуд М. Сліпий убивця. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 512 с.
4. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою). Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1983. 175 с.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
6. Кушина Н. І. Відтворення етномовного компонента українських народних казок в англійських перекладах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 1998. 17 с.
7. Маргинюк А. П. Відтворення англійських конвенціональних метафор в українських перекладах. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов.* 2017. Вип. 85. С. 21–28.
8. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
9. Словник літературознавчих термінів. Визначення терміна «алюзія». 2007–2021. URL: <https://ukrlit.net/info/dict/34c9g.html> (дата звернення: 09.07.2021).
10. Словник української мови online. Київ : Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015–2021. URL: <https://sum20ua.com/?page=1262&wordid=39896> (дата звернення: 05.07.2021).
11. Словник.ua. Вислів «білий як крейда». 2005–2021. URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd> (дата звернення: 10.07.2021).

12. Тарасова А. В. Відтворення англійських компаративних фразеологізмів-інтенсифікаторів в українських перекладах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Дніпропетровськ, 2017. 20 с.
13. Тартт Д. Таємна історія. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 560 с.
14. Тартт Д. Щиголь. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 816 с.
15. Тищенко О. В. Засоби перекладу деяких лінгвокультурум та концептуальних метафор у поетичному тексті: спроба реконструкції образу (на матеріалі перекладів А. Ахматової, Л. Костенко, І. Драча, Д. Павличка, М. Влад та ін. польською мовою). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 10. № 3. С. 143–153.
16. Alvarez A. A. On Translating Metaphor. *Meta*. 1993. Vol. 38. No. 3. P. 479–490.
17. Atwood M. The Blind Assassin. Kettering : Virago Press, 2009. 656 p.
18. Bredin H. Comparison and Similes. *Lingua*. 1998. No. 105. P. 67–78.
19. Chendey N. V. Metaphor and Cognitive Equivalence in Translation. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2014. Is. 12. P. 231–236.
20. Crash Bandicoot. N. Sane Trilogy – PlayStation Store. 2017. URL: <https://store.playstation.com> (дата звернення: 06.07.2021).
21. Farlex Dictionary of Idioms. Definition of smoke like a chimney. 2015. URL: <https://idioms.thefreedictionary.com/smoke+like+a+chimney>.
22. Fauconnier G. Mappings in Thought and Language. Cambridge University Press, 1997. 205 p.
23. Fauconnier G., Turner M. B. Conceptual Integration Networks. *Cognitive Science*. 1998. Vol. 22, No. 2, P. 133–187.
24. Kendenan E. S. Simile & Metaphor in Translation: A Study on Students' Translation of Amy Tan's "Two Kinds" Short Story. *LANGUAGE CIRCLE: Journal of Language and Literature*. 2017. XI/2. P. 107–116.
25. Kovalenko L., Martynuk A. English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced Education*. 2018. Is. 10. P. 190–197.
26. Kövecses Z. Metaphor: A practical introduction. Oxford : Oxford University Press, 2002. 285 p.
27. Lakoff G., Johnsen M. Metaphors we live by. London : The university of Chicago press, 2003. 276 p.
28. Langacker R. W. Foundations of cognitive grammar. Volume 1. Theoretical prerequisites. Stanford : Stanford University Press, 1987. 516 p.
29. Massey G., Ehrensberger-Dow M. Translating Conceptual Metaphor: The Processes of Managing Interlingual Asymmetry. *Research in Language*. 2017. Vol. 15. No. 2. P. 173–189.
30. Merriam-Webster Dictionary. Definition of (as) plain as the nose on your face. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary> (дата звернення: 09.07.2021).
31. Miller D. In Defence of Nationality. *Applied Philosophy*. 1993. Volume 10, Issue 1. P. 3–16.
32. Mohammed E. T. Simile As A Translation Problem. *Adab Al Farahidi Magazine*. 2017. P. 563–577.
33. Newmark P. A. Textbook of Translation. Shanghai : Shanghai Foreign Language Education Press, 1988. 292 p.
34. Pierini P. Simile in English: from Description to Translation. *Circulo de Linguistica Aplicada a la Communication*. 2007. No. 29. P. 21–43.
35. Pohlig J. A. Cognitive Analysis of Similes in the Book of Hosea : dissertation presented for the degree of Doctor of Literature in Biblical Languages. University of Stellenbosch, 2006. 317 p.
36. Riddell P. Metaphor, simile, analogy and the brain. *Changing English*. 2016. Vol. 23. No. 4. P. 362–373.
37. Schäffner C., Shuttelworth M. Metaphor in translation. Possibilities for process research. *Interdisciplinarity in Translation and Interpreting Process Research*. 2015. Vol. 72. P. 95–109.
38. Tartt D. The Goldfinch. New York : Little, Brown and Company, 2013. 400 p.
39. Tartt D. The Secret history. New York : Vintage, 2015. 319 p.
40. Venuti L. Strategies of Translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 2001. P. 240–244.
41. Vinay J. -P., Darbelnet J. Stylistique comparée du français et de l'anglais. Paris : Didier, 1958. / Translated and edited in English by J. C. Sager and M. J. Hamel. Comparative Stylistics of French and English. A Methodology for Translation. Amsterdam, Philadelphia : J. Benjamins, 1995. P. 6–50.

References:

1. *Akademichnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Academic dictionary of Ukrainian]. (1970–1980). Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from: <http://sum.in.ua/>.
2. Akhmedova, E. D. (2020). Stratehii i metody anhlo-ukrainskoho perekladu zasobiv movnoho vtilennia etaloniv khudozhnikh porivnian [Strategies and methods of English-Ukrainian translation of verbal instantiation of fiction simile]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. 91. P. 80–86 [in Ukrainian].
3. Etvud, M. (2018). *Slipyi ubyvtsia* [Blind Assassin]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia".
4. Zorivchak, R. P. (1983). *Frazeolohichna odynytsia yak perekladoznavcha katehoriia (na materialii perekladiv tvoriv ukrainskoi literatury anhliiskoiu movoiu)* [Phraseological unit as a translation category (on the material of translations of Ukrainian literature into English)]. Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic National University.

5. Karaban, V. I. (2004). *Pereklad anhliiskoi naukovoï i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy* [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnytsia: Nova knyha.
6. Kushyna, N. I. (1998). *Vidtvorennia etnomovnoho komponenta ukraïnskykh narodnykh kazok v anhlo-movnykh perekladakh* [Reproduction of ethnographic component of Ukrainian folk tales in English translations]. Synopsis diss. Cand. of Phil. Sciences: 10.02.16. Kyiv. 17 p. [in Ukrainian].
7. Martynyuk, A. P. (2017). Vidtvorennia anhliiskykh konvetsionalnykh metafor v ukraïnskykh perekladakh [Rendering English conventional metaphors of emotion in Ukrainian translations]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov*, 85, 21–28. [in Ukrainian].
8. Rebrîi, O. V. (2012). *Suchasni kontseptsii tvorchosti u perekladi* [Modern conceptions of creativity in translation]. Monograph. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina. 376 p. [in Ukrainian].
9. Slovník literaturoznavechykh terminiv [Dictionary of literary terms]. (2007–2021). Definition of the term “Allusion”. Retrieved from: <https://ukrlit.net/info/dict/34cqq.html>.
10. Slovník ukraïnskoi movy online [Dictionary of the Ukrainian language online]. (2015–2021). Tomy 1–11. Kyiv: Ukraïnskyi movno-informatsiinyi fond NAN Ukrainy. Retrieved from: <https://sum20ua.com/?page=1262&wordid=39896>.
11. Slovník.ua [Dictionary.ua]. (2005–2021). Vysliv “bilyi yak kreida” [The expression is white like chalk]. Retrieved from: <https://slovník.ua/index.php?swrd>.
12. Tarasova, A. V. (2017). *Vidtvorennia anhliiskykh komparatyvnykh frazeolohizmiv intensyfikativ v ukraïnskykh perekladakh* [Reproduction of English comparative phraseologisms of intensifiers in Ukrainian translations]. Synopsis diss. Cand. of Phil. Sciences: 10.02.16. Dnipropetrovsk. 20 p. [in Ukrainian].
13. Tartt, D. (2017). *Taiemna istoriia* [The secret history]. Kharkiv: Knyzhkovyi klub “Klub Simeinoho Dozvillia”.
14. Tartt, D. (2016). *Shchyhol* [The Goldfinch]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub “Klub Simeinoho Dozvillia”. 816 p.
15. Tyshchenko, O. V. (2016). Zasoby perekladu deiakyykh línhvokulturem ta kontseptualnykh metafor u poetychnomu teksti: sproba rekonstruktsii obrazu (na materialy perekladiv A. Akhmatovoi, L. Kostenko, I. Dracha, D. Pavlychka, M. Vlad ta in. polskoiu movoiu) [Translation of some lingvocultural conceptual metaphors in the poetic text: the attempt to reconstruct the image (on the material of the A. Akhmatova, L. Kostenko, I. Drach, D. Pavlychko, M. Vlad and others translations into Polish)]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva*, 10 (3), 143–153.
16. Alvarez, A. A. (1993). On Translating Metaphor. *Meta*, 38 (3), 479–490.
17. Atwood, M. (2009). *The Blind Assassin*. Kettering: Virago Press.
18. Bredin, H. (1998). Comparison and Similes. *Lingua*, 105, 67–78.
19. Chendey, N. V. (2014). Metaphor and Cognitive Equivalence in Translation. *Modern researchers from foreign philology*. 12, 231–236.
20. Crash Bandicoot. (2017). N. Sane Trilogy – PlayStation Store. Retrieved from: <https://store.playstation.com>.
21. Farlex Dictionary of Idioms. (2015). Definition of smoke like a chimney. Retrieved from: <https://idioms.thefreedictionary.com>.
22. Fauconnier, G. (1997). *Mappings in Thought and Language*. Cambridge University Press.
23. Fauconnier, G., Turner, M. B. (1998). Conceptual Integration Networks. *Cognitive Science*, 22 (2), 133–187.
24. Kendenan, E. S. (2017). Simile & Metaphor in Translation: A Study on Students’ Translation of Amy Tan’s “Two Kinds” Short Story. *LANGUAGE CIRCLE: Journal of Language and Literature*, XI/2, 107–116.
25. Kovalenko, L., Martynyuk, A. (2018). English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced Education*, 10, 190–197.
26. Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A practical introduction*. Oxford: Oxford University Press.
27. Lakoff, G., Johnsen, M. (2003). *Metaphors we live by*. London: The University of Chicago press.
28. Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar*. Volume 1. *Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
29. Massey, G., Ehrensberger-Dow, M. (2017). Translating Conceptual Metaphor: The Processes of Managing Interlingual Asymmetry. *Research in Language*, 15 (20), 173–189.
30. Merriam-Webster Dictionary. Definition of (as) plain as the nose on your face. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary>.
31. Miller, D. (1993). In Defence of Nationality. *Applied Philosophy*, 10 (1), 3–16.
32. Mohammed, E. T. (2017). Simile As A Translation Problem. *Adab Al Farahidi Magazine*, 563–577.
33. Newmark, P. A. (1988). *Textbook of Translation*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.
34. Pierini, P. (2007). Simile in English: from Description to Translation. *Circulo de Linguistica Applicada a la Communication*, 29, 21–43.
35. Pohlig, J. A. (2006). *Cognitive Analysis of Similes in the Book of Hosea* (Doctoral dissertation). Stellenbosch: University of Stellenbosch.
36. Riddell, P. (2016). Metaphor, simile, analogy and the brain. *Changing English*, 23 (4), 362–373.

37. Schäffner, C., Shuttelworth, M. (2015). Metaphor in translation. Possibilities for process research. *Interdisciplinarity in Translation and Interpreting Process Research*, 72, 95–109.
38. Tartt, D. (2013). *The Goldfinch*. New York: Little, Brown and Company.
39. Tartt, D. (2015). *The Secret history*. New York: Vintage.
40. Venuti, L. (2001). Strategies of Translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, 240–244.
41. Vinay J. -P., Darbelnet J. (1958). *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier. Translated and edited in English by J. C. Sager and M. J. Hamel. *Comparative Stylistics of French and English. A Methodology for Translation*. (1995). Amsterdam, Philadelphia: J. Benjamins.

Стаття надійшла до редакції 13.07.2021
The article was received 13 July 2021

УДК 811.111'25'367.7

DOI <https://doi.org/110.32999/ksu2663-2691/2021-87-13>**ГЕРТА МЮЛЛЕР «ГОЙДАЛКА ДИХАННЯ»:
ПЕРЕКЛАД КАТЕГОРІЇ ОЗНАЧЕНОСТІ / НЕОЗНАЧЕНОСТІ**

Солюк Мар'яна Миколаївна,
*асистент кафедри іноземних мов і перекладу
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
mariana.soliuk@pnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-5615-2308*

У дослідженні порушується актуальна перекладознавча проблема – особливості відтворення категорії означеності / неозначеності на матеріалі німецько-українських перекладів творів сучасної художньої літератури. **Метою** даної статті є визначення способів передачі українською мовою значень німецьких артиклів та інших детермінативів, за допомогою яких виражається категорія означеності / неозначеності в німецькій мові. Для досягнення поставленої мети застосовуються зіставний та описовий **методи** лінгвістичного дослідження, що дозволяють розглянути різні способи передачі засобів вираження категорії означеності / неозначеності в українському перекладі. **Об'єктом** дослідження постає категорія означеності / неозначеності, що виступає засобом позначення певного предмета. **Предметом** вивчення є експліцитні засоби вираження вищевказаної категорії в німецькій мові (в романі Г. Мюллер «Гойдалка дихання») та імпліцитні в українському перекладі зазначеного твору. За допомогою **результатів**, досягнутих внаслідок зіставного аналізу текстів оригіналу та перекладу, вдалося встановити основні мовні засоби відтворення категорії означеності / неозначеності в українському перекладі. Зокрема, зафіксовано такі випадки вираження категорії означеності / неозначеності в мові-оригіналі, а також засоби та способи їх відтворення в мові перекладу: неозначений артикль перекладений прономіналізованим числівником «один із/з», неозначено-особовим займенником «якийсь», вказівним займенником; означений артикль – за допомогою займенників; нульовий артикль відтворено деталізованим перекладом; детермінативи – їх відповідниками, а також іншими детермінативами; в деяких випадках перекладач вдається до перифрази, описового, неточного чи недослівного перекладу. **Висновки:** в німецькій мові означеність / неозначеність виражається за допомогою артиклів (означеного, неозначеного або нульового), а також інших детермінативів, якими часто виступають займенники. В той час як в українській мові певних морфологічних засобів вираження цієї категорії нема, перекладач вдається до використання лексичних та синтаксичних засобів, важлива роль при цьому відводиться контексту.

Ключові слова: категорія детермінації, означеність / неозначеність, артикль, займенник, переклад.

**HERTA MULLER “BREATHING SWING”:
TRANSLATION OF THE CATEGORY OF DEFINITENESS / INDEFINITENESS**

Soliuk Mariana Mykolaivna,
*Assistant of the Foreign Languages
and Translation department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
mariana.soliuk@pnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-5615-2308*

This scientific research deals with a topical linguistic and translation problem – the category of definiteness / indefiniteness and ways of its reproduction in the German- Ukrainian translations of modern fiction. **The purpose** of this article is to determine the ways one can employ to convey different meanings of German articles and other determinants into Ukrainian, as they are used to express the category of definiteness / indefiniteness in the German language. To achieve this goal, there has been employed comparative and descriptive **methods** of linguistic research as they allow to consider different ways of expression of the category of definiteness / indefiniteness in the Ukrainian translation. **The object** of this research is the translation of the category of definiteness / indefiniteness which leads to a strictly defined subject. **The subject** of the study are explicit means of expression of the category of definiteness / indefiniteness in German (in the novel “Breathing Swing” by H. Muller) and implicit means of its expression in Ukrainian (in the Ukrainian translation of the respective novel). **Results.** The comparative analysis of the original and translated texts makes it possible to determine the main linguistic means of reproduction the category of definiteness / indefiniteness in the Ukrainian translation. The analyzed material contains examples where the category of definiteness / indefiniteness in the original text is expressed by a definite article which is translated by a pronominalized numeral “some of”, an indefinite-personal pronoun “someone”, or an indefinite pronoun; an indefinite article which is translated by pronouns; zero article is reproduced by a more detailed translation; pronouns are reproduced by their equivalents, as well as other pronouns; other cases of translation include a periphrasis, a descriptive, inaccurate or non-literal translation. **Conclusions:** Definite, indefinite, zero articles and pronouns serve as the main, most consistent, and regular means of realization of the category of definiteness / indefiniteness in the German language. While there are no certain morphological means of expression of this category in the Ukrainian language, the translator uses lexical and syntactic means for reproduction of the category definiteness / indefiniteness. The context also plays an essential role.

Key words: category of determination, the definitness / indefinitness, article, pronoun, translation.

1. Вступ. Пізнання світу людиною відбувається через категорії і поняття, які своєрідно та суперечливо відображають об'єкт, стверджує С. Кацнельсон (Кацнельсон, 1972: 112). До таких категорій можемо зарахувати категорію означеності / неозначеності (далі О / НО). За твердженням Л. Гріджак, вона є «універсальною мовно-понятійною

категорією, генетичні корені якої демонструють її значущість у розумово-пізнавальній діяльності людини» (Грижак, 2009: 2), разом із тим «як одна з фундаментальних категорій наукового пізнання світу часто ставала предметом глибокого теоретико-прикладного аналізу як філософів, так і мовознавців» (Грижак, 2009: 9). Категорію О / НО називають також категорією детермінації. У лінгвістичній літературі такі терміни, як «означеність / неозначеність» та «детермінованість / недетермінованість», вживаються як синоніми (Попович, 2001: 8).

Оскільки пропонується дослідження стосується німецької та української мов, треба детальніше розглянути, що представляє собою категорія О / НО та як виражається в цих мовах. Слід зазначити, що донедавна ця категорія здебільшого досліджувалася на матеріалі артиклевих мов, до яких належить і німецька мова, оскільки «у безартиклевих мовах категорія О / НО не має спеціального морфологічного маркера на зразок артикля», що вважається її головним граматичним показником (Дудко, 2011: 11, 13). Проте «у зв'язку з широким витлумаченням О / НО постало питання про необхідність вивчення засобів вираження цієї категорії у безартиклевих мовах, зокрема в українській» (Дудко, 2011: 17). Отже, в німецькій мові категорія О / НО є граматичною категорією або, як називає її В. Адмоні, комунікативно-граматичною (Admoni, 1986: 12). В українській мові категорія визначеності / невизначеності не є формальною граматичною категорією, «вона більшою мірою відбиває граматично значуще в лексиці та контексті» (Лабетова, 2017: 38). У вітчизняному мовознавстві категорію О / НО визначають як поняття, функціонально-семантичну, семантичну.

Семантична категорія означеності / неозначеності актуалізує та детермінує ім'я, виражає його одиничність в описуваній ситуації або належність до класу подібних йому феноменів (Нитколаєва, 1998). Якщо індивідуалізації нема, в такому випадку говоримо про неозначеність. Головною ознакою категорії О / НО в артиклевих мовах служить протиставлення означеного та неозначеного артиклів. Проте М. Попович називає «артикль і функціонально близькі до нього детермінативи лише одним із багатьох можливих способів творення категорійного значення детермінованості / недетермінованості іменника» (Попович, 2001: 5). Ж. Потапова наголошує, що, незважаючи на те, що категорія О / НО приналежна до такої частини, як іменник, і як наслідок є морфологічною категорією, проте як і інші частини мови повністю реалізують себе лише в реченні (Потапова, 2017). Водночас поряд з артиклями І. Гаврилова та Ю. Садовська серед основних засобів вираження визначеності / невизначеності в німецькій мові називають також займенники, модальні дієслова, числівники (Гаврилова, 2019). Л. Служинська до ядра вираження категорії О / НО в німецькій мові відносить артикль, до периферії – займенники, в українській мові для цього, на думку науковців, слугують займенники та прикметники (Служинська, 2014).

Отже, в українській мові О / НО функціонує як поняття (функціонально-семантична) категорія, яка виражається за допомогою лексичних, морфологічних, синтаксичних просодичних засобів та їх поєднань (Дудко, 2011: 166). Н. Коциба наголошує, що чи не єдиними формальними засобами, що містять сему означеності, є вказівні та присвійні займенники (Коциба: 1), а неозначені займенники, за свідченням І. Дудко, виступають наближеним еквівалентом неозначеного артикля та здатні передавати значення, які виражені ним (Дудко, 2011: 42).

Тож як відтворюється категорія О / НО під час перекладу з німецької на українську мову, в яких вона має різне формальне вираження, та як уникнути перекладацьких труднощів при відтворенні даної категорії? На ці запитання намагаємось дати відповідь в пропонованій науковій розвідці. Проблематика, що стосується особливостей відтворення категорії О / НО в контексті німецько-українського перекладу сучасної художньої літератури, є недостатньо дослідженою, тому має мати місце в перекладознавчих наукових розвідках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті проаналізовано праці лінгвістів, що присвячені проблематиці категорії О / НО. Зокрема, слід назвати ряд східнослов'янських і зарубіжних науковців, які займалися вивченням мовно-мовленнєвої сутності категорії О / НО загалом і детермінативами: М. Альохіна, Н. Аругіонову, А. Багдасаряна, О. Бондарка, Т. Булігину, К. фон Гесінгера, Р. Деклерка, О. Єсперсена, З. Жабо, С. Канцельсона, Е. Кінан, В. Корчмарос, Е. Кошмідера, С. Крилова, П. Крістоферсена, К. Лайонза, Т. Ніколаєву, Н. Поспелова, Б. Рассела, О. Ребрія, І. Ревзіна, О. Ревзіну, Е. Сапіра, П. Стросона, Г. Удовіченка, Б. Уорфа, Дж. Фодора, І. Хайма, Дж. Хокінза, Г. Хоршунова, С. Швачко, О. Шмельова, Р. Якобсона та ін.

В українському мовознавстві вивчав категорію О / НО В. Шехтер, вивченню займенникового вираження категорії О / НО присвятила монографію І. Дудко, функційно-семантичну категорію неозначеності дослідила І. Поляк. Проблематикою еквівалентності відтворення категорії О / НО під час перекладу з артиклевих на безартиклевих мов цікавилися лінгвісти В. Кондратюк, С. Миронюк, В. Лабетова, В. Ожоган, М. Плющ, Л. Сізова. На прикладі французької мови детермінативи у художньому мовленні досліджувала Н. Космацька, детермінованості / недетермінованості іменника у мовленні присвячена монографія М. Поповича. Проблема детермінації в румунській та українських мовах у своїх працях порушувала Л. Кучурян. Л. Грижак досліджувала категорію О / НО в різних типах англійського дискурсу. Такі науковці, як Б. Кашкін, Д. Штелінг, С. Ахметова, Л. Гуренко, І. Крамський та ін., в контексті німецької та англійської мов досліджували артикль як засіб вираження категорії О / НО. Наукові статті Л. Служинської, І. Гумовської, І. Гаврилової, Ю. Садовської та ін. порушують проблематику типологічного порівняння категорії О / НО та способів її вираження на матеріалі німецької й української мов.

Проте питання щодо системного опису способів вираження означеності й неозначеності в українській та німецькій мовах на сьогодні залишається невирішеним, особливо в контексті німецько-українського перекладу. Тому для сучасного перекладознавства дана проблематика є актуальною, потребує ґрунтовного розгляду та подальших досліджень. Пропонована стаття – це спроба вирішити питання правильної передачі мовних засобів, за допомогою яких виражається категорія О / НО, на прикладі перекладів сучасної німецької прози українською мовою, що залишається невирішеною частиною загальної проблеми.

Метою дослідження є аналіз особливостей вираження категорії О / НО в українській мові під час перекладу з німецької, де вона є граматичною і виражається за допомогою артиклів та інших детермінативів. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: виділення та ілюстрація за допомогою практичного матеріалу основних способів відтворення категорії О / НО під час перекладу з німецької на українську; аналіз адекватності такого відтворення у тексті перекладу. **Об'єктом** дослідження виступає категорія О / НО, що є засобом позначення певного предмета. **Предметом** дослідження є засоби вираження вищезгаданої категорії в німецько-українському перекладі роману Г. Мюллер «Гойдалка дихання».

2. Виклад основного матеріалу дослідження. Можна навести різні точки зору та перерахувати безліч способів та засобів вираження категорії О / НО, описаних науковцями в германському й вітчизняному мовознавстві, та на основі цих класифікацій спробувати визначити основні способи та засоби відтворення вказаної категорії при німецько-українському перекладі. Проте таке завдання є надто об'ємне, щоби можна було його здійснити в межах одного дослідження. Тому в запропонованій роботі проблема відтворення категорії О / НО в контексті німецько-українського перекладу розглядається в таких аспектах:

Відтворення неозначеного артикля під час перекладу. Неозначений артикль вживається, коли предмет невідомий, згадується вперше і ми ще не маємо жодної інформації про цей предмет (Тагіль, 2010: 19). Покажемо на прикладі: Mit einem Rumänen kam noch Rassenschande dazu (Müller, 2009: 11) – А з ромуном до цього приєднався ще і злочин проти власної раси (Мюллер, 2011: 7). У даному випадку нам лише відомо, що йдеться про одного з ромунів, що знаходився у в'язниці з головним героєм роману. Перекладачу вдалося відтворити неозначеність.

Вважається також, що неозначений артикль походить від числівника «один» *ein* (Тагіль, 2010: 19). Досить часто перекладач українською відтворює неозначений артикль як «один із/з», не даючи жодної конкретизації, без натяку на означеність, візьмомо приклад: eine Offiziersfrau (Müller, 2009: 44) – дружина одного з офіцерів (Мюллер, 2011: 39), nach einem Abendappell (Müller, 2009: 192) – після однієї з перекличок (Мюллер, 2011: 180). Із цього приводу І. В. Дудко зауважує, що «прономіналізований числівник *один* разом з іменником (займенником) та прийменником з (*із, зі*) утворює словосполучення типу *один із (з)*, між компонентами якого встановлюються елективні відношення (при цьому значення неозначеного займенника у слова *один* повністю зберігається)» (Дудко, 2011: 122). Тому робимо висновок, що неозначеність у таких випадках відтворена.

Проаналізувавши фактичний матеріал дослідження, натрапляємо на ряд прикладів, коли неозначений артикль відтворено за допомогою неозначеного займенника *якийсь*: eines Tages (Müller, 2009: 285) – якогось дня (Мюллер, 2011: 270), ein Gefühl (Müller, 2009: 191) – якесь відчуття (Мюллер, 2011: 179), in einer großen Stadt in Amerika (Müller, 2009: 256) – у якомусь великому американському місті (Мюллер, 2011: 241). Такий переклад стовідсотково передає неозначеність. Адже, згідно з твердженням І. Дудко, саме неозначені детермінативи типу *деякий, якийсь, який-небудь* та ін. у безартиклевих мовах вживаються подібно до неозначених артиклів (Дудко, 2011: 17). У той час як відтворення *ein* в українській мові за допомогою вказівного займенника навпаки замість неозначеності дає означеність, проілюструємо: ein Gefühl (Müller, 2009: 295) – це відчуття (Мюллер, 2011: 280).

Відтворення означеного артикля в українському перекладі. Означений артикль вказує, що предмет визначений, знайомий (Тагіль, 2010: 5), вживається, якщо предмет, про який ми говоримо, вже гадувався раніше, відомий нам з контексту. Отже, ми ідентифікуємо його. Розглянемо на прикладі: Ein Lastauto fuhr hinterher ... das Lastauto wartete am Straßenrand (Müller, 2009: 71) – За нами їхала вантажівка ... Вантажівка чекала біля дороги (Мюллер, 2011: 64, 65). За правилами німецької граматики авторка вперше згадуючи авто використовує неозначений артикль, а в продовженні сюжету про той самий автомобіль вживає означений артикль. В українському перекладі в обох випадках перекладено як «вантажівка», що є правильним відтворенням. З контексту український реципієнт чітко розуміє, про яке саме авто йдеться, і тому перекладачу не обов'язково вдаватися до деталізації на кшталт «ця вантажівка» або ж «та сама вантажівка», «це й же ж автомобіль» тощо, хоча такий переклад також був би правильним.

Беручи до уваги цікаве твердження В. Петрука про те, що артиклі в українській мові існують, просто, на відміну від німецьких *der, die, das, die*, по-українськи артикль звучав би як *цей, ця, це, ці*, або *той, та, те, ті* (Петрук, 2003), то відтворення означеного артикля за допомогою займенників в українській мові вважаємо цілком доцільним. Продемонструємо за допомогою прикладів: der Damm (Müller, 2009: 172) – ця дамба (Мюллер, 2011: 160), mit dem Kistchen (Müller, 2009: 208) – з цієї скринькою (Мюллер, 2011: 197), an dem Tag (Müller, 2009: 224) – того дня (Мюллер, 2011: 210), an der Stelle (Müller, 2009: 266) – на тому місці (Мюллер, 2011: 251). Цікавим знаходимо відтворення означеного артикля присвійними займенниками: der Hunger (Müller, 2009: 89) – мій голод (Мюллер, 2011: 81), die Herrin (Müller, 2009: 107) – наша пані (Мюллер, 2011: 99), auf dem Lancia (Müller, 2009: 133) – на своїй «Ланції» (Мюллер, 2011: 124). Вважаємо такий переклад правильним, оскільки, ввівши присвійний займенник, перекладач точно відтворив означеність, вказану автором твору-оригіналу, і таким чином зробив текст-перекладу ще більш доступним для українського читача, бо саме таке відтворення у вищезазначених прикладах є правильним та найбільш влучним з огляду на контекст.

Нульвий артикль та його відтворення. Коли перед іменником відсутній будь-який артикль, можемо говорити про так званий Nullartikel (нульовий артикль), який «вживається, коли предмет або явище не співвідносяться, з'являються поза ситуацією чи контекстом, що є важливим під час перекладу з української мови на німецьку (у німецько-українському перекладі менш суттєво)» (Кияк, 2006: 281). Можна наводити багато прикладів: Zement reichte nie (Müller, 2009: 36) – Цементу завжди бракувало (Мюллер, 2011:31), Kartoffelfelder (Müller, 2009: 88) – цілі плантації картоплі (Мюллер, 2011: 80) і т. д. Проте фіксуємо приклади, де в українському перекладі випадки, в яких

в оригіналі відсутній артикль, відтворені перекладачем з уточненням: nur Männer (Müller, 2009: 236) – тільки ті чоловіки (Мюллер, 2011: 221) або ж an Rollen (Müller, 2009: 235) – на спеціальних коліщатках (Мюллер, 2011: 220).

Детермінативи при відтворенні категорії О / НО. У праці Л. Грижак находимо визначення терміна *детермінація*: «Це частковий спосіб модифікації номінативів, який здійснюється лексичними одиницями закритого класу – детермінативами, функцією яких є звуження обсягу значення іменника в мовленні» (Грижак, 2009: 5). Детермінативами, що служать для вираження категорії О / НО, можуть виступати займенники, прономіналізовані числівники тощо. Слід ще раз підкреслити, що в той час, як у німецькій мові займенники все ж належать до периферійних засобів вираження категорії О / НО, в українському мовознавстві панує думка, що в українській мові займенникові слова можна віднести до найбільш послідовних та регулярних лексичних засобів вираження даної категорії. Матеріал дослідження показує, що особливих труднощів при відтворенні означеності / неозначеності, там де вона репрезентована займенниками в тексті-оригіналі, під час перекладу на цільову мову не виникало. Порівняємо: Aus meinem Zimmer (Müller, 2009: 296) – Перед вікнами мого помешкання (Мюллер, 2011: 281), In dieser Baustellenschwermet (Müller, 2009: 38) – У цьому будівельному смутку... (Мюллер, 2011: 34), derselbe Mann (Müller, 2009: 222) – той самий чоловік (Мюллер, 2011: 210), Wenn einer von uns (Müller, 2009: 28) – Коли хтось із нас (Мюллер, 2011: 24). У більшості випадків займенники з німецької мови відтворені їхніми відповідниками, хоча натрапляємо й на інші випадки: an diesem Morgen (Müller, 2009: 164) – того ранку (Мюллер, 2011: 154), an dieser Stelle (Müller, 2009: 132) – на тому місці (Мюллер, 2011: 122). У крайніх прикладах вказівний займенник *цей* перекладений вказівним займенником *той*. Означеність вважаємо відтвореною, оскільки таке відтворення не порушує контексту, ми повністю розуміємо про що веде мову автор.

Аналіз досліджуваного матеріалу засвідчує, що досить часто під час перекладу українською упущено займенник, що вказує на означеність в німецькій мові, до прикладу: ihr Ehering (Müller, 2009: 72) – обручка (Мюллер, 2011: 65), für diesen Sommer (Müller, 2009: 255) – на літо (Мюллер, 2011: 240) і т. д. Розглянемо такий приклад: Meine Mutter brachte das Grammophon aus dem Wohnzimmer... (Müller, 2009: 12) – Мама принесла з вітальні грамофон... (Мюллер, 2011: 9). Погоджуємось з таким відтворенням, оскільки з контексту чітко зрозуміло, про чію маму йдеться, тому означеність передано. Слід зауважити, що якщо перекладачу не треба вдаватися до дослівного перекладу і немає потреби зайвий раз вживати займенник (*моя* в даному випадку), то з точки зору художнього перекладу таке відтворення цілком доцільне.

Інші випадки вираження О / НО та способи їх відтворення в німецько-українському перекладі. У досліджуваному тексті натрапляємо на значну кількість ономастичних реалій. Тож пропонуємо звернути увагу на відтворення категорії О / НО при відтворенні цього пласту лексичних одиниць. Слід зазначити, що багато власних назв в німецькому тексті вжито з означеним артиклем, що не є загальним правилом німецької граматики, бо «якщо означений артикль стоїть перед прізвищем, то це свідчить про дистанціювання мовця від кого-небудь, несхвальне ставлення до чийхось дій тощо» (Тагіль, 2010: 14). Головний герой твору розповідає нам про історію свого життєвого шляху і осіб, які на ньому трапляються, автор використовує при цьому з усіма власними назвами означений артикль, до прикладу: der Dietrich (Müller, 2009: 57) – Дітріх, die Loni (Müller, 2009: 95) – Лоні (Мюллер, 2011: 87), der Kowatsch Anton (Müller, 2009: 149) – Ковач Антон (Мюллер, 2011: 139), die Trudi Pelikan (Müller, 2009: 147) – Труді Пелікан (Мюллер, 2011: 137). В українському перекладі, як бачимо, ніяким особливим чином це не відображається.

Як свідчить матеріал дослідження, в багатьох випадках перекладач вдається до перифрази, описового, неточного чи недослівного перекладу, що є прийнятним для художнього перекладу. Прослідковано, чи була відтворена категорія О / НО в таких випадках: sein Wachhund (Müller, 2009: 143) – пес біля нього (Мюллер, 2011: 133), seinen Ehering (Müller, 2009: 256) – обручку в нього на пальці (Мюллер, 2011: 241), Die fünf Klappen (Müller, 2009: 124) – Кожна ляда на вагоні – а їх п'ять... (Мюллер, 2011: 116). У всіх вищевказаних прикладах переклад є дещо більш розгорнутим, деталізованим ніж оригінал, проте це допомагає стовідсотково відтворити означеність в кожному з випадків. Чого не скажеш про наступний випадок: das Weite auf der Welt (Müller, 2009: 201) – найширше місце (Мюллер, 2011: 189), де перекладач упускає частинку сказаного автором і навпаки вдається до деталізації в наступному прикладі: einen Terrichklopper (Müller, 2009: 60) – тріпачка до цього хідника (Мюллер, 2011: 55), тим самим відтворюючи неозначеність в українському перекладі означеністю.

Вдалим вважається переклад: Alle haben unsere Berufe (Müller, 2009: 224) – Усі вони мають такі ж професії (Мюллер, 2011: 211), де замість дослівного перекладу перекладач робить художній переклад, в якому всі нюанси відтворення означеності дотримані.

3. Висновки і перспективи подальших розвідок. Оскільки категорії О / НО в німецькій є експліцитно вираженою, а в українській мові вона є імпліцитною, це може призвести до певних труднощів під час перекладу. У даній науковій розвідці наглядно продемонстровано відтворення категорії О / НО на прикладі німецько-українського перекладу роману Г. Мюллер «Гойдалка дихання».

Підсумовуючи результати дослідження, назвемо такі випадки відтворення категорії О / НО з мови оригіналу на мову перекладу: 1. Там, де неозначеність в німецькій мові виражена за допомогою неозначеного артикля: в більшості випадків особливих труднощів під час перекладу не виникало, неозначеність відтворено. Також зафіксовано приклади, коли неозначений артикль відтворений українською як «*один із/з*» та за допомогою неозначено-особового займенника «*якийсь*», що є адекватним відтворенням. Проте відтворення неозначеності вказівними займенниками, що також було зафіксовано, вважаємо неадекватним. 2. Відтворення означеності, що виражена означеним артиклем в тексті-оригіналі відтворено адекватно. Спостерігаються випадки, коли означений артикль

відтворений займенниками, що також є адекватним відтворенням. 3. Відтворення нульового артикля за допомогою уточнюючих слів, деталізованого перекладу. 4. Детермінативами в основному виступають займенники, які відтворюються їх відповідниками або іншими займенниками в цільовій мові. Також зафіксовано упушення займенника в мові перекладу, проте з огляду на контекст таке відтворення є правильним. 5. Розглянуто відтворення категорії О / НО під час перекладу власних назв та інші випадки, коли перекладач вдається до перифрази, описового, неточного чи недослівного перекладу, що вважається допустимим в рамках художнього перекладу, якщо при цьому категорію О / НО відтворено.

У наступних наукових розвідках є необхідність фіксації та аналізу ширшого спектру мовних засобів, за допомогою яких може бути виражена категорія О / НО, а також способів їх відтворення на матеріалі німецько-українських та українсько-німецьких перекладів не лише текстів сучасної української художньої літератури, а й текстів інших жанрів.

Література:

1. Гаврилова І.М., Садовська Ю.В. Категорія визначеності і невизначеності у німецькій і українській мовах. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*. 2019. № 11. С. 23–27.
2. Грижак Л.М. Категорія означеності / неозначеності в різних типах англійського дискурсу : автореф. дис ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2009. 20 с.
3. Дудко І.В. Займенникове вираження категорії означеності – неозначеності в українській мові : монографія. Київ : Довіра, 2011. 232 с.
4. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление. Ленинград : Наука, 1972. 216 с.
5. Кияк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.
6. Коциба Н. Семантична функція як засіб вираження категорії означеності в англійській та українській мовах. URL : <http://www.domeczek.pl/~natko/papers/Partenit2006NK.pdf> (дата звернення: 09.08.2021).
7. Лабетова В.М. Категорія визначеності / невизначеності крізь призму ідей прихованої граматики. *Science and Education a New Dimension. Philology*, V (31). 2017. Issue: 118. С. 37–41.
8. Мюллер Герта. Гойдалка дихання. Роман. Харків : Фоліо, 2011. 286 с.
9. Нитколаева Т.М. Определенности / неопределенности категория. *Языкознание. Большой энциклопедический словарь* / за ред. В.Н. Ярцева. Москва : Большая Российская энциклопедия, 1998. С. 349.
10. Петрук В. Чи є артиклі в українській мові? *Нова філологія*. Запоріжжя: ЗДУ. 2003. Вип 1(16). URL : <http://skythia.unicyb.kiev.ua/article.htm> (дата звернення: 13.05.2021).
11. Попович М.М. Детермінованість / недетермінованість іменника у мовленні (на матеріалі французької мови) : монографія. В. о. Чернів. нац. ун-т. Ю. Федьковича. Чернівці : Рута, 2001. 347 с.
12. Потапова Ж. С. *Theoretische Grammatik* : навч. посіб. для студентів 4 курсу ф-ту «Референт-перекладач» з дисципліни «Теоретична граматики» (нім. мова) / Нар. укр. акад., [каф. герм. та роман. філол.; упоряд. Ж.С. Потапова]. Харків : Вид-во НУА, 2017. 68 с.
13. Служинська Л.Б. Засоби вираження категорії означеності / неозначеності в німецькій мові за допомогою артикля. *Studia linguistica: збірник наукових праць / Київський національний університет ім. Т. Шевченка; відп. ред. О.І. Голубовська*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго. 2014. Вип. 8. С. 443–446.
14. Тагиль І.П. Грамматика немецкого языка. 6-е изд. Санкт-Петербург : КАРО, 2010. 496 с.
15. Ясакова Н. Категорія персональності: природа, структура та репрезентація в українській літературній мові: монографія. Київ : НАУКМА, 2016. 328 с.
16. Admoni W. *Der deutsche Sprachbau*. Moskwa, 1986. 336 s.
17. Herta Müller. *Atemschaukel*. Roman. München : Carl Hanser Verlag, 2009. 304 s.

References:

1. Havrylova I. M., Sadovs'ka Yu. V. (2019) Katerhoriya vyznachenosti i nevyznachenosti u nimets'kiy i ukrayins'kiy movakh. [Category of definiteness / indefiniteness in German and Ukrainian]. *Scientific Bulletin of the Ivan Franko State Pedagogical University. Philological Sciences Series. Linguistics*. № 11. P. 23–27. [in Ukrainian].
2. Hryzhak L. M. (2009) Katerhoriya oznachenosti / neoznachenosti v riznykh typakh anhliys'koho dyskursu [Category of definiteness / indefiniteness in different types of English discourse]: Synopsis diss. Cand. Of Phil. Sciences: 10.02.04. Cherniv. nat. Univ. Yu. Fedkovich. Chernivtsi. 20 p. [in Ukrainian].
3. Dudko I. V. (2011) Zaymennykove vyrazhennya katehoriyi oznachenosti – neoznachenosti v ukrayins'kiy movi. [Pronoun expression of the category of definiteness - indefiniteness in the Ukrainian language]: [monograph]. Kyiv: Dovira. 232 p. [in Ukrainian].
4. Katsnel'son S. D. (1972) Typolohyya yazyka y rechevoe myshlenye. [Typology of language and speech thinking]. L.: Nauka. 216 p. [in Russian].
5. Kyyak T. R., Ohuy O. D., Naumenko A. M. (2006) Teoriya ta praktyka perekladu (nimets'ka mova). [Theory and practice of translation (German)]. The textbook for university students. Vinnytsia: New book. 592 p. [in Ukrainian].
6. Kotsyba N. Semantychna funktsiya yak zasib vyrazhennya katehoriyi oznachenosti v anhliys'kiy ta ukrayins'kiy movakh. [Semantic function as a means of expressing the category of significance in English and Ukrainian]. URL: <http://www.domeczek.pl/~natko/papers/Partenit2006NK.pdf>. - (access date: 09.08.2021) [in Ukrainian].

7. Labetova V. M. (2017) Katehoriya vyznachenosti / nevyznachenosti kriz' pryzmu idey prykhovanoi hramatyky. [Category of certainty / uncertainty through the prism of the ideas of hidden grammar]. Science and Education a New Dimension. Philology, V (31). 2017. Issue: 118. P. 37–41. [in Ukrainian].
8. Myuller Herta. (2011) Hoydalka dykhannya. [Breathing swing]. Novel. Kharkiv: Folio. 286 p. [in Ukrainian].
9. Nytkolaeva T. M. (1998) Opredelennosty / neopredelennosty katehoryya. Yazykoznanaye. Bol'shoy éntsyklopedycheskyy slovar' [Category of definiteness / indefiniteness. Linguistics. Large encyclopedic dictionary] / [ha. ed. VN Yartsev]. - [2nd ed.]. - M.: Great Russian Encyclopedia, p. 349. [in Russian].
10. Petruk V. (2003) Chy ye artykli v ukrayins'kiy movi? [Are there articles in the Ukrainian language?] New philology. Zaporozhye: ZSU. Vip1 (16). URL: <http://skythia.unicyb.kiev.ua/article.htm> (access date: 13.05.2021) [in Ukrainian].
11. Popovych M.M. (2001) Determinovanist' / nedeterminovanist' imennyka u movlenni (na materialy frantsuz'koyi movy). [Determination / nondetermination of a noun in speech (on the material of the French language)]: Monograph. V. o. Cherniv. nat. un-t. Yu. Fedkovich. Chernivtsi: Ruta. 347 p. [in Ukrainian].
12. Potapova Zh. Ye. (2017) Theoretische Grammatik: textbook for 4th year students of the faculty "Referent-translator" in the discipline "Theoretical Grammar" (German) / Nat. ukr. Acad., [Dept. germ. and rom. philology; order. J. E. Potapov]. Kharkiv: NUA Publishing House. 68 p.
13. Sluzhyns'ka L. B. (2014) Zasoby vyrazhennya katehoriyi oznachenosti / neoznachenosti v nimets'kiy movi za dopomohoyu artykly. [Means of expression of the category of definiteness / indefiniteness in the German language with the help of the article]. Studia linguistica: collection of scientific works / Kyiv National University. T. Shevchenko; resp. ed. O. I. Golubovska. Kyiv: Dmytro Burago Publishing House. Vip. 8. P. 443–446. [in Ukrainian].
14. Tagil I. P. (2010) Hrammatyka nemetskoho yazyka. [Grammar of the German language]. 6th ed. SPb. : KARO, 2010. 496 p. [in Russian].
15. Yasakova N. (2016) Katehoriya personal'nosti: pryroda, struktura ta reprezentatsiya v ukrayins'kiy literaturniy movi. [Category of personality: nature, structure and representation in the Ukrainian literary language]: monograph. K. : NaUKMA. 328 p. [in Ukrainian].
16. Admoni W. (1986) Der deutsche Sprachbau. Moskwa. 336 s.
17. Herta Müller. (2009) Atemschaukel. Roman. München: Carl Hanser Verlag. 304 s.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2021
The article was received 15 July 2021

Рецензії

Reviews

**СИНЕРГЕТИКА В ЛІТЕРАТУРІ,
ЩО ВІДОБРАЖАЄ ХАОС І ПОШУКИ НОВОГО КОСМОСУ:
про книгу Н. В. Абабіної «Література і синергетика» (Одеса : Фенікс, 2021. 152 с.)¹**

Силантьєва В. І.

доктор філологічних наук, професор

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Кілька років тому, відстоюючи право літературознавців аналізувати та коментувати твори, що змістом або формою відтворюють коливальний контур сучасності, я віддала до друку роботу «Синергетика в літературознавстві, чи вона потрібна?» (зб. Південний архів. Філологічні науки. Херсон, 2012. Вип. 54. С. 21–25). Тоді здавалося, що закони хаосу і випадкового порядку (флуктуацій), відкриті фізиками, насамперед бельгійським ученим І. Пригожином, мають відношення тільки до матеріальних речей. Але німецький психолог Г. Хакен – автор кількох фундаментальних праць про психічне переорієнтування і самоорганізацію людини у ситуації «розбалансування» – примусив наукове співтовариство замислитися над синергетикою як галуззю знань, що може мати поширене поле використання.

Модус розбалансування та пошуку нових форм відображення дійсності в усіх видах мистецтва незмінно заявляє про себе у періоди художнього переорієнтування: на зламі тисячоліть, естетичних епох, на рубежі століть. Обґрунтована і затверджена традиція у такі часи здається архаїчною і піддається трощінню, настають часи, що колись названі декадентськими. У синергетиці вони позначаються «дисипативними» і «нестабільними», націленими на вироблення «нового порядку з хаосу». Оскільки синергетика не тільки позначає стадії «переходу й пошуку», а й пропонує теоретичне визначення та аналіз етапів стадіаль-

ності переорієнтування, то, звісна річ, вона провокує дослідника будь-якої галузі знань оволодіти методикою такого аналізу. Зазначимо, що до цього прийшла і це зробила на високому науковому рівні Н. В. Абабіна, доцент кафедри зарубіжної літератури ОНУ імені І. І. Мечникова.

Книга «ЛІТЕРАТУРА І СИНЕРГЕТИКА» опублікована з позначкою «навчальний посібник для студентів, аспірантів і викладачів гуманітарних факультетів»; її текст призначений для вивчення у сучасній вищій школі; він орієнтує читача у загальній теорії синкретичного пост-структурного уявлення про світ і демонструє принципи та способи аналізу літературних творів, які зазнали впливу художньо-естетичних коливань «перехідного» часу. Отже, в посібнику є добре виражена теоретична і практична частина. Виокремлюються такі складники, як художнє мислення і світосприйняття періодів кризи-хаосу-переорієнтування; уводяться і коментуються синергетичні поняття «нелінійний світ», «самоорганізація», «хаос і порядок», «дисипація», «саморозвиваюча система», «нелінійне середовище», «синергетичні фазові переходи» і т.ін. Зближуючи ці поняття із суто літературним матеріалом, авторка пропонує то розглянути сам твір як неоднозначний, діалогічно загострений процес, то подивитись на текст як саморозвиваючу (самовизначену) систему. Особливого статусу набуває розділ, присвячений психологічній корекції людини у стані кризового та перехідного неспокою.

Масив художніх текстів складається з творів зарубіжної російської, англійської, американської та німецької літератури переважно рубежу XIX–XX століть, але з проєкцією на часи нашого сучасного переходу від класичних до новітніх, актуальних саме сьогодні, форм відображення дійсності. Таким чином, творчість А. Чехова, І. Буніна, О. Купріна, Т. Гарді, Р. Бредбері, С. Кінга пов'язується сумісним ланцюгом подібностей і відмінностей, властивих історичному часу та індивідуальному пошуку свого шляху кожним із зазначених авторів. І якщо А. Чехов, О. Купрін і Т. Гарді «своїм» насамперед вважали шлях від романної традиції до новели «романного гатунку», то саме А. Чехов і Р. Бредбері, окрім коротких форм, відповідних розпачу розпуття, воліли заглибитися у внутрішній світ людини, яку пізніше назвуть «людиною розгубленою». Якщо, за думкою Н. В. Абабіної, творами А. Чехова доцільно ілюструвати фазові переходи від хаосу до перших атракційних сполук «нвої

¹ Абабіна Н. Література і синергетика : навчальний посібник. Одеса : Фенікс, 2021. 152 с.

гармонії», то нова досить цілісна формула всесвіту і людини в ній була запропонована І. Буніним. І якщо Гетевська модель особистості в періоди «межі і переходу» перетворюється на «Фауста, який втратив себе» і бентежить серця багатьох, то подібна їй модель людини, що «живе на перехресті», у творчості О. Купріна, І. Буніна та С. Кінга збуджує надію на «перетворення себе» і можливість різноманітних шляхів у загальному русі «до самих себе». Отже, формула «Я отримав більше, ніж марив про те, але я переможений» поступово наповнюється несміливою і, як здається сучасникам, відірваною від реальності надією «жити як можна більше, як можна ширше».

Зазначений авторський пошук і рух до нової концепції людини і нової форми твору Н. В. Абабіна супроводить докладним аналізом текстів класиків і сучасників, котрі переживають добу «кінця і початку», багатим цитуванням. Наприклад, думки А. Чехова про перспективи майбутнього висловлює Лаєвський, герой повісті А. Чехова «Дуель»: «І хто про те знає? Може бути, допливуть до справжньої правди?» Очікування «нового і чистого» реалізується в досліджуваних текстах пронизливою надією. А. Чехов: «...правда і краса, які направляли людське життя, мабуть, завжди становили головне в людському житті і взагалі на землі». Характерно, що ці думки двадцятидворічного студента супроводить відчуття молоді радості, внаслідок чого «життя здавалося йому чудовим, чудовим і повним високого сенсу». Таке ж відчуття змін супроводить і одного з героїв І Буніна: «І чиста, як це небо, радість наповняла душу».

Таким чином, констатує Н. В. Абабіна, відчуття хаосу, який супроводить сьогоднішнє покоління, надаючи людині можливість переорієнтування і нового пошуку себе у світі, не може сприйматися тільки як трагедія. Це час змін і шлях не тільки втрат, а й нових надій. Інша річ – з чим приходить людина до коректування свого характеру і спілкування з оновленим соціумом, на кого і на що вона орієнтується. Щодо фазового переходу, то навчальний посібник Н. В. Абабіної надає читачеві не тільки комплекс загальнотеоретичних відомостей з проблематики синергетичних знань і є книгою літературознавця з проблем сучасної літератури. Він може сприйматися як керівництво до дії у сенсі самопізнання в часі, в якому живемо.

Наукове видання

ПІВДЕННИЙ АРХІВ
SOUTH ARCHIVE

(філологічні науки)
(Philological Sciences)

Випуск — **LXXXVII**
Issue

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 10,93. Замов. № 0921/337. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73021, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефон +38 (0552) 39-95-80, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.